

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

**Proiectul editorial „MOLDAVICA”
Seria „PLASTICIENII MOLDOVEI”**

VALENTINA RUSU-CIOBANU

**O creatoare îndrăgostită de firea luminoasă,
blândă și înțeleaptă a Lumii**

BIOBIBLIOGRAFIE

Chișinău • 2018

CZU 016:[75+929(478)]
V-17

Proiectul editorial „Moldavica”
Seria „Plasticienii Moldovei”

Director general: **Elena PINTILEI**

Alcătuitor: **Svetlana MIRON**
Redactori: **Tatiana BAHMUTEANU, Cornelia HÎNCU**
Coperta: **Cristina CEOINAC**
Paginare computerizată: **Diana ODOBESCU**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Valentina Rusu-Ciobanu : O creatoare îndrăgostită de firea luminoasă, blândă și înțeleaptă a Lumii : Biobibliografie / Bibl. Naț. a Rep. Moldova, Proiectul editorial „Moldavica” ; alcăt.: Svetlana Miron ; dir. gen.: Elena Pintilei. – Chișinău : BNRM, 2018 (Tipogr. „Primex.com”). – 154 p. : fot. – (Seria „Plasticienii Moldovei”, ISBN 978-9975-4493-6-6). 50 ex.

ISBN 978-9975-3205-5-9.

016:[75+929(478)]

V-17

ARGUMENT

Biobibliografia de față este dedicată pictoriței basarabene Valentina Rusu-Ciobanu, nume de referință al culturii noastre, „artist plastic, care la etapa actuală poate fi considerată drept una dintre cele mai reprezentative personalități ale picturii basarabene din ultima jumătate de secol” – după cum scrie criticul de artă Constantin Ciobanu, în studiul său la albumul *Valentina Rusu-Ciobanu*, din remarcabila serie a celor 12 volume *Maestrii basarabeni din sec. XIX*.

De-a lungul anilor i-au fost conferite mai multe distincții: Premiul de Stat (1974), Maestru Emerit în Artă din RM (1980), Premiul de Stat al Republicii (1984), Artistă a Poporului din Republica Moldova (1985), Ordinul Republicii (1996), Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova pentru întreaga activitate și pentru prosperarea artelor plastice (1998), medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe a Moldovei (2009), titlul de Cetățean de onoare al orașului Chișinău (2010).

La cea de-a 95-a aniversare a sa, pictorița Valentina Rusu-Ciobanu și-a expus lucrările într-o expoziție personală la Muzeul Național de Artă a Moldovei.

La începutul creației sale, Valentina Rusu-Ciobanu a lucrat și în domeniul scenografiei. A realizat decorul la spectacolele: „Radu Ștefan – întâiul și ultimul” de A. Busuioc (la teatrul „Lucefărul” din Chișinău) și „Păsările tinereții noastre” de I. Druță, montat la „Teatrul Mic” din Moscova. În anul 1991 a fost membru al Colegiului de redacție al revistei de artă, cultură și civilizație „Sud-Est”.

A expus lucrări personale la Muzeul Național de Artă al Moldovei, Centrul Expozițional „C. Brâncuși”, la Biblioteca Națională a Republicii Moldova. A participat la numeroase expoziții de grup în străinătate: Franța, România, Bulgaria, Polonia, Rusia, Germania și în multe alte țări.

S-a afirmat cu compoziția „La joc”. Printre primele lucrări, apărute în anii '50 se numără: „Fata cu ulcior”, „Fată la fereastră”, „Fată la porțiță”, „Fată șezând”, „Femeie cu broboadă neagră”, „Fată care se avântă în dans”. A pictat portretele multor personalități din arta și cultura autohtonă: Aureliu Busuioc, Emil Loteanu, Dumitru Fusu, Ion Druță, Serafim

Saka, Glebus Sainciuc ș.a.

Lucrările Valentinei Rusu-Ciobanu se păstrează în multe muzee și colecții private: Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Fondul Ministerului Culturii al Federației Ruse, Moscova.

Lucrarea *Valentina Rusu-Ciobanu – o creatoare îndrăgostită de firea luminoasă, blândă și înțeleaptă a Lumii. Biobibliografie* este realizată în cadrul Proiectului editorial „Moldavica”, seria „Plasticienii Moldovei”, inițiat și susținut de Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Scopul *Biobibliografiei* este de a valorifica patrimoniul național de artă plastică prin prezentarea operei Valentina Rusu-Ciobanu, într-un volum aparte.

Bibliografia a fost elaborată în baza colecțiilor și cataloagelor Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, a fondurilor Muzeului Național de Arte Plastice a Republicii Moldova, Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Ca bază de cercetare au servit următoarele surse bibliografice: cărțile, editate în RSSM (1944-1957); cronică articolelor de revistă (1958-1962); *Cronica cărții* (1958-1962), *Cronica presei RSSM* (1963-1999); *Bibliografia Națională a Moldovei* (1999-2017); *Indicele bibliografic „Moldova în publicațiile sovietice și străine”* (1991), *Bibliografia Națională a Moldovei „Moldavistica”* (Exteriorica 1998-2014), *Buletinul de informare și documentare „Cultura în Moldova”* (1993-2017), *Bibliografia Națională română: articole din publicații periodice. Cultura* (2008-2009), *Bibliografia Națională Română: Cărți. Albume. Hărți* (2000-2011).

Lucrarea este structurată în două compartimente, precedate de studii introductive și un Tabel cronologic al principalelor evenimente din viața plasticieni.

Primul compartiment, concentrează toată **Opera** plasticienei Valentina Rusu-Ciobanu, ce face parte din patrimoniul muzeelor din Republica Moldova și Rusia, din colecții private, colecții personale. Compartimentul mai prezintă participarea Valentinei Rusu-Ciobanu la diferite expoziții personale și de grup, opera sa fiind prezentată în diferite genuri de publicații: reproduceri, cărți poștale, mărci poștale, plicuri. În anul 2010, Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei” a emis

Plicul cu marcă fixă reprezentând Portretul pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu 90 de ani de la naștere.

Al doilea compartiment, cuprinde documente despre **Viața și activitatea** artistei Valentina Rusu-Ciobanu: bibliografii, enciclopedii, dicționare, ghiduri, albume, studii și articole din publicații periodice. Prezintă interes interviurile, convorbirile, articolele Valentinei Rusu-Ciobanu în diferite perioade ale vieții sale.

Majoritatea documentelor au fost consultate *de visu*. Limitele cronologice de selectare a materialelor constituie anii 1945-2017.

Bibliografia are un caracter selectiv, fără a fi exhaustivă, mai mult decât atât lucrarea cuprinde 400 de surse bibliografice.

Descrierile bibliografice sunt prezentate în limba originalului, conform standardelor în vigoare și sunt aranjate în ordine cronologică, iar în cadrul aceluiaș an – în ordine alfabetică. La începutul fiecărui compartiment sunt prezentate sursele în limba română, după care urmează cele în alte limbi.

Descrierile bibliografice au fost efectuate conform STAS-urilor 7.1-2003 *Descrierea bibliografică a documentelor*, SM 201:2001 *Descrierea bibliografică a documentelor. Documente grafice*, STAS 7.11-2004 (ISO832:1994) *Descriere și referințe bibliografice. Reguli pentru abrevierea termenilor bibliografici*, STAS 8256-82 *Informare și documentare. Prescurtarea cuvintelor și expresiilor tipice românești și străine din referințe bibliografice*.

În Biobibliografie sunt incluși trei indici: **Index alfabetic de nume**, **Index alfabetic de lucrări și Index de titluri ale publicațiilor periodice**.

Biobibliografia este destinată cercetătorilor, profesorilor, studenților și elevilor, bibliotecarilor, tuturor celor interesați de creația pictoriței basarabene Valentina Rusu-Ciobanu.

Aducem mulțumiri pentru contribuție la realizarea acestei biobibliografii companiei „Teleradio-Moldova”, în persoana dnei Gușcova Svetlana, care ne-a pus la dispoziție lista emisiunilor cu participarea Valentinei Rusu-Ciobanu în diferite etape ale vieții sale, din arhiva TV Moldova 1.

Svetlana MIRON,
alcătuitor

ARTICOLE, INTERVIURI, CONVORBIRI

AMINTIRI DIN COPILĂRIE... cu Valentina Rusu-Ciobanu

„A studiat la „Alexandru Plămădeală” sau „Auguste Baillayre” la Chișinău, la Școala de Arte Frumoase. Pe urmă, trei ani de zile la Corneliu Baba, la Iași. Era un om informat despre ce se întâmplă în lume și în creația contemporană. Dar, deodată, a fost aruncată în clarobscurul sovietic, după 1944”. **Tudor Braga, critic de artă**

„Valentina Rusu-Ciobanu este un artist plastic basarabean, a cărei creație se remarcă atât prin mijloacele expresive, considerate de critici neconvenționale, inovatoare, cât și printr-o profundă notă poetică”.

Dumitru Crudu, scriitor

„Pictura Valentinei Rusu-Ciobanu este o simbioză de realism poetic” și „spirit original”. **Sofia Bobernaga, critic de artă**

Întâlnirea cu doamna Valentina Rusu-Ciobanu a avut loc pe 1 Decembrie. Am venit cu un set de întrebări pregătite de acasă, ca la carte. Toate erau de la „înălțimea vârstei de 95 de ani” pe care i-a împlinit recent, adică vroiam să aud doar mesaje esențializate.

În odaia cu flori, tablouri și cărți se zbenguia frumos un pisoi. Când eram gata să adresez întrebările, doamna Rusu-Ciobanu a prins în brațe pe Zbânța, pisica jucăușă! Și discuția a început...altfel decât am gândit inițial. Firesc, cald, luminos. Uneori intervineam, dar Doamna Valentina continua amintirile din copilărie. Nu am mai intervenit, am înțeles că omul cu cât adună ani cu atât îi place să se întoarcă și să fie acolo unde a găsit fericirea.

Îmi plăceau formele mici!

Valentina Rusu-Ciobanu: Ai o pisică acasă? Bunica mea, Maria, avea un cârd de mâțe! La noi, în familie toți aveau câte o mâță, curtea era plină! Și mama, și tata, bunica, tanti Elena. La Chișinău, nu știi cum o fi fost la țară, dar aici erau multe case și curți și fiecare gospodar avea mâțe, uneori auzeai mieunatul mâțișorilor de ți se rupea inima. Exista un obicei în mahala: scoteau mâțișorii în stradă, poate i-o lua

cineva. Dar nu-i lua nimeni... Aveam și câțiva câini în curte, era un fel de cult al animalelor. Doar cele favorite aveau dreptul să intre în casă!

Antonina Sârbu: *Bunica Maria ...aveți și alte amintiri sau ce mai țineți minte din acea perioadă?*

V.R.C.: Bunei, Maria și Simion Rusu-Ciobanu, aveau mulți copii: Mihail, Pavel, Ion, George – tatăl meu, Gavriil și Elena. Locuiam în partea veche a orașului, lângă Piața Sfântul Ilie. Tanti Elena era unica fiică și era foarte frumoasă. Se păstrează o fotografie, vezi e acolo în ramă: eu la vârsta de doi ani și tanti Elena! Despre bunica. Era orășeancă. Duminicile se ducea la Sfânta Liturgie la Mitropolie, era pe unde-i acum clădirea Guvernului. Mergeam și eu, bunica mă lua și pe mine. Acolo, țin minte, în curte era un robinet și o cănuță din metal cu care cei veniți la biserică beau apă. Îmi plăcea atât de mult cănița cea! În interior, eram fascinată de o icoană, care era în partea de jos, pe perete cum ar veni pe peretele de sub geam. Mie mi-au plăcut obiectele de forme mici, minuscule. Tot ce avea forme mici, mă fascina. Acasă, adunam toate cutiile pentru cremă, le admiram!

A.S.: *Mama dvs., mătușa, bunica foloseau creme? Le procurau la farmacie, la magazine?*

V.R.C.: Da, sigur, cum să nu folosească. Se vindeau în magazine. Cum să nu folosească creme?... Da, mai existau pe timpul copilăriei mele niște garafe din sticlă cu dop, aveau o formă foarte frumoasă. Uneori garafa se strica și eu mă pomeneam cu acel dop din sticlă cu o formă atât de interesantă [de forma unei garafe], mă gândeam cum aș putea să-l deschid, cum să-i fac o gaură să torn ceva înăuntru.

A.S.: *Aceste amintiri ale dumneavoastră sunt atât de frumoase, ce vârstă aveți sau de la ce vârstă le țineți minte?*

V.R.C.: În fotografia cu tanti Elena am doi ani, ceea ce povestesc se întâmpla prin anii 1922... Tare-mi plăcea toamna când se făceau murăturile – făceam și eu murături, strângeam tot felul de buruieni și le puneam la murat în sticlute, cutiute, în loc de sare puneam nisip. Le legam frumos, imitam ceea ce vedeam că făcea mama și bunica.

Victor a adus culorile în casa noastră.

A.S.: *Vă mai amintiți și primul desen pe care l-ați făcut?*

V.R.C.: Fratele meu Victor, care era cu nouă ani mai mare decât mine, născut în 1911, a adus culorile la noi în casă. Desena foarte bine. Îmi amintesc cum făcea tot felul de desene, rame, colaje. Vecinii noștri aveau o fetiță, care învăța la liceu. Le dădea acolo să facă tot felul de desene, lucru manual pentru acasă, Victor îi făcea cu mare bucurie toate temele și ea doar le ducea la liceu. El a fost marea mea curiozitate în domeniul artelor. Îl admiram cum făcea tot felul de figurine, cum lipea, tăia, desena, vopsea. Veneau la noi acasă prietenii săi, erau atât de preocupați mereu. Nu eu, ci Victor era pictor!

A.S.: *Găsea timp și pentru dumneavoastră? Vă jucați împreună?*

V.R.C.: Mie îmi plăcea să mă joc și să-mi fac jocurile de una singură. În curte aveam multe lucruri de forme mici, care aparținuseră celor mari, apoi au fost abandonate. Le adunam și mă gândeam să-mi fac și eu o casă. Și am început să adun cutii de chibrituri, goale. Le împleam cu pământ, îl băteam bine, turnam apă și... obțineam niște „cărămizi” micuțe, dar făceam multe. Le puneam la soare să se usuce. Și așa zi de zi. Construiam casa pe fragmente! Știi, dragă, se ridica încet un perete din acei minuscule „cărămizi”. Săpam în jur, căutam să o extind, vroiam să construiesc o casă, eram ahtiată de această idee. În curtea casei noastre creșteau pomi fructiferi, porumb, răsărită, tot felul de legume. Odată, sub zidul pe unde se scurgea apa, a crescut un curpen de roșii sălbăticit și roșiile erau minuscule, le admiram ore întregi! Le văd și acum, acele forme mici, cum străluceau la lumina soarelui... Farmecul meu, fermecător!

A.S.: *Cum se jucau copiii în curtea caselor din orașul vechi Chișinău?*

V.R.C.: Adunam cutii de cremă de ghețe, le spălam lună. Apoi, tata făcea trei găurele și le legam cu ațe, le puneam pe o vergea și aveam o balanță. Vindeam tot felul de marfă improvizată la cântar. Ne jucam lângă gura beciului. Veneau copiii vecinilor, din alte curți și ne jucam! Jucăriile toate erau niște improvizații, nu puteam să suport, nu-mi plăceau cele cumpărate.

Zoie era o fată fermecătoare.

A.S.: *Aveați prietene? Cu cine vă plăcea să vă jucați?*

V.R.C.: Tata avea un frate mai mare, unchiul Mihail, care îmi plăcea, era simpatic, chiar era frumos. Lucra la Căile Ferate, deci era și ofițer și nimerise în mișcarea albgardistă rusă... s-a evacuat prin Iugoslavia, în Balcani. Unchiul nu povestea niciodată de ce a lipsit atâta timp, unde a fost, ce a făcut; toți cam știam sau am aflat mai târziu, dar el nu povestea. Avea doi copii, o fată – Zoe, cu 10 ani mai mare ca mine, și un băiat – Sergiu. Acesta nu prea mă interesa, însă Zoie era o fată fermecătoare. O iubeam pe Zoie!... Eu aveam părul lung, ondulat, iar verișoara avea o tunsoare scurtă, băiețească. Și eu am început să-i spun mamei că vreau și eu să port părul ca Zoie. Și o țineam una și bună, vreau să mă tund ca Zoie! Și atunci mama i-a zis tatei: „George, du-o la frizer!” Și tata m-a luat de mână și m-a dus la frizer. Acela n-a vrut să-mi taie părul cel frumos, dar la urma urmei s-a învoit... Eu cu Zoie împodobeam pomul lor de Crăciun. Zoie făcea balerine din carton, erau nemaipomenit de frumoase. Se vindeau la magazin căpșoare de fetițe din carton, îngerași, moș crăciuni. Zoe lipea căpșoarele de fetițe pe figuri tăiate din carton, iar pe acestea le îmbrăca în rochii croite din hârtie gofreată. A vopsit nuci cu bronz și le-a bătut cuișoare, apoi le prindeam cu ațe colorate de pom. Împodobeam bradul cu mere pe care le legam cu ațe de codiță. Aceste clipe îmi erau atât de dragi, totul în jur era bucurie, așteptare, curățenie!

Creanga de brad.

A.S.: *Și mama, mama cum era, care amintire nu a șters-o timpul?*

V.R.C.: La 4 ani m-am dus cu mama în oraș. La Expoziția Agricolă. Acolo era un scrânciob cu căluți, se făcea loterie. Eu nu câștigam niciodată, Victor era mai norocos, dar sora mea întotdeauna câștiga lozul cel mare! Odată mama a rupt o creangă de brad din parcul Expoziției Agricole. Atunci nu era interzis să iei o crenguță. Eu tare vroiam o creangă de brad și mama mi-a dăruit bucuria jinduită. Acasă, am pus creanga într-un vas și am așezat-o la fereastră, am împodobit-o cu jucării. Era atât de frumos! Verde, proaspăt, mirosea a tămâie, proaspăt... Și mama se uita la compoziția cu crenguță și la mine și a zis cu părere de rău: „E micuț, aș fi vrut să ai un brad mai mare...”. Eu nu înțelegeam cum poate exista ceva mai frumos decât creanga de brad

de la fereastra noastră?! Era micuț, cum îmi plăcea mie...

A.S.: Ieșeați des în oraș?

V.R.C.: Mă duceam la cumpărături, singură. Devreme am început să umblu prin oraș: tata mă trimitea să-i cumpăr ziare și țigări.

A.S.: Ce țigări fuma tatăl dumneavoastră?

V.R.C.: Tata fuma „Meseriaș”, iar tanti Elena fuma „Carpați”. Bunica mă trimitea să cumpăr ulei de doi lei. Ei mă trimiteau pe rând și mie îmi plăcea să fiu trimisă. Când mergeam la magazinele unde se vindeau caiete, ziare, erau pe acolo și niște poze cu Alba-ca-Zăpada, Cenușă-reasa... – stăteam ore întregi și le priveam, îmi plăcea atât de mult să le admir! Nu le cumpăram, rar cine putea să-și permită să le cumpere.

A.S.: S-au împăcat părinții cu gândul că veți fi pictoriță?

V.R.C.: Nu știu dacă s-au împăcat sau nu. Am spus că Victor și-a făcut studiile la Iași, era pictor și eu mă tot învăTEAM pe lângă fratele meu. Soția lui Victor era și ea pictoriță. Știți ce mă gândesc eu, că noi, părinții, greșim când alegem pentru copiii noștri. Cum au împlinit 14-15 ani, începem să ne gândim ce perspectivă să alegem pentru ei. Îi vrem pictori, ingineri, doctori, vioriști sau arhitecți... dar copilul vrea să fie polițist! Lasă-l, dragă, să fie polițist, lasă-l să fie fericit în alegerea lui, mulțumit și fericit.

A.S.: Și pe Lică l-ați lăsat să decidă singur ce vrea să facă?

V.R.C.: Ne-am căsătorit cu Glebus după război, Lică s-a născut după foamete. Atunci, ca să supraviețuim, am vândut tot ce aveam mai de preț în casă. Au fost timpuri atât de grele. ... În acei ani deja eram membră a Uniunii Artiștilor Plastici. Și am împodobit noi un brad frumos la Uniune, pentru copiii pictorilor, dar și pentru noi. Jucăriile le-am făcut noi, pictorii. Era o colegă, Neceaev, se pricepea de minune la confecționat jucării. Desenam, coloram, în tehnica papier mache am făcut un Moș Crăciun. Era cel mai frumos brad, adevărată operă de artă, creată de atâția artiști. Când am văzut frumusețea le-am zis colegilor: „După ce vor trece sărbătorile, să nu aruncați pomul, să mi-l dați mie”. Și l-am adus și l-am instalat chiar aici, în această cameră și Moș Crăciun a stat foarte mulți ani aici, la noi în casă. Poate ține minte și Lică acel pom...

Păpușile de cârpă.

A.S.: Mama dvs. picta, cânta?

V.R.C.: Cu mama împreună făceam păpuși din cârpe. Erau cele mai frumoase păpuși! Știți cum le făceam? În magazinele de unde cumpăram țigări pentru tanti și ziare pentru tata se vindeau căpșoare din faianță, căpșoare de păpuși. Ne duceam și alegeam unul, apoi din cârpe coseam corpul păpușii, îl umpleam cu făină sau cu sare, cu cârpe și le coseam rochițe, taiorașe. La sărbători rudele îmi aduceau câte o păpușă de fabrică, mi se păreau urâte, niciodată nu mi-au plăcut păpușile cumpărate... Întotdeauna pornea mama, ne ajuta, apoi noi cu sora mea, cu fetițele vecinelor ne jucam singure. Mama ne îmbrăca frumușel, ne cosea rochițe. Îmi amintesc ceva frumos din copilărie... tot ce e legat de mama e frumos! Mama se numea Marite, cu nume de domnișoară Podziunaite, era lituaniană, s-a căsătorit cu tatăl meu când el făcea serviciul militar în Tiflis-Tbilisi.

A.S.: Ce anume vă amintiți?

V.R.C.: Mi-a cusut mama un pardesiu și l-a brodat cu ațe colorate. Foarte frumos! Prietena mea, care era dintr-o familie înstărită, sărbătorea onomastică cu mulți musafiri, făcea și servea musafirii cu înghețată, era ceva pe atunci să servești musafirii cu înghețată!... Într-o zi m-a rugat să-i împrumut paltonașul meu că pleca cu familia în ospete în oraș. Ei, l-am împrumutat și... stau eu la porțiță și mă uit cum paltonașul meu brodat de mama se duce la plimbare în oraș. Tatăl prietenei mele avea o casă la țară. Ne lua uneori la sat, urcam în brișca trasă de un cal și porneam.

A.S.: Țineți minte cum se numea acel sat?

V.R.C.: Țin minte ceva mai interesant. În drum spre sat treceam peste un pod. Când am ajuns să trecem podul, tatăl prietenei mele a coborât din brișcă, ne-a luat în brațe și ne-a dat jos, la câțiva pași de la pod, ne-a spus să așteptăm până se întoarce. El n-a urcat în brișcă, ci a mers alături. După ce a trecut podul a lăsat calul acolo și s-a întors să ne ia pe noi. Mă uitam cum se duc peste pod și mă lua o frică de moarte, dar dacă nu se întoarce după noi?! Nu am înțeles de ce proceda astfel, probabil să ne protejeze, oricum momentele celea de frică

m-au marcat într-un fel anume.

Nu eram retrasă, munceam!

A.S.: *În atelierul din strada Dimo v-ați retras...*

V.R.C.: Îmi place să revăd atelierul, îmi amintesc cum am sărbătorit Anul Nou în atelierul meu. Eram cu toții tineri, plini de optimism, sperând, iubind. În acea iarnă a venit sora lui Glebus din România, împreună cu soțul. Am invitat pe Lenuța Bontea cu Andrei Burac, Maria Răcilă cu Serafim Sacă. Fiecare a adus câte ceva pentru masa de sărbătoare. Eram atât de veseli! În apropiere locuia Emil Loteanu, Maria Sagaidac, Vitalie Tulnic. Ei au sărbătorit Revelionul la cineva și spre dimineață au venit la noi. Ce veselie a fost, le părea rău că s-a făcut dimineață și la despărțire am convenit că o să repetăm și de Sfântul Vasile petrecerea. Nu eram retrasă, e o părere doar, munceam!

A.S.: *Vă place să vă amintiți?*

V.R.C.: A venit într-o zi la noi aici, acasă, în strada Grigore Ureche 38, scriitorul Ion Druță și mi-a adus o carte, editată în România, în 2014, despre copilăria sa, foarte interesantă. Am citit și despre copilăria lui Paul Goma, la fel m-a impresionat. Acum vreau să mai citesc despre copilăria lui Constantin Stere. L-am rugat pe Lică să-mi aducă cartea lui Stere, există un roman unde scrie despre copilărie, dar Lică mi-a adus o culegere de documente, cuvântări. Dacă ai să găsești această carte, să vii să mi-o aduci.

A.S.: *Care este secretul rezistenței?*

V.R.C.: Să-ți placă ceea ce faci și atunci o să fie bine! Îți doresc să-ți placă ceea ce scrii!

A.S.: *Vă mulțumesc pentru bucuria acestor clipe!*

V.R.C.: O seară frumoasă, dragă Antonina. Îți mulțumesc!

Antonina SÂRBU,
Viața Basarabiei, 2016, nr. 1.

**VALENTINA RUSU-CIOBANU:
MICILE ZÂNE ALE MARILOR ORAȘE**

„Ca să fii ZÂNĂ, nu e neapărat să porți rochii vaporeaze, întrețesute cu fulgi și stele și să ții în mână o baghetă magică. NU este obligatoriu să ai înălțimea și parametrii unui top-model, căci, nu-i așa, de cele mai dese ori anume aceste chipuri feminine sunt asemuite în ultimul timp cu zânele. Nici măcar nu e nevoie să ai 25, 35 sau, în cel mai rău caz, 45 de ani. Și atunci... cum să devii o zână a unui oraș? Simplu! Să trăiești 95 (nouăzeci și cinci!!!) de ani, majoritatea cărora în casa de pe strada Grigore Ureche, alături de Glebus Sainciuc, să fii o inegalabilă pictoriță, recunoscută pentru opera de o valoare aparte, să fii minionă și să ai o coroană argintie a părului frumos aranjat, iar mâna să-ți fie delicată și cu o manichiură modestă și îngrijită. Dar mai ales... Mai ales să vorbești domol și dulce, rostind cuvintele pline de adevăruri ale limbii române, astfel încât oricine ascultă, înțelege: e o Zână!”

La mulți ani, dragă doamnă Valentina Rusu-Ciobanu – mica ZÂNĂ a Chișinăului!

Monica BABUC,
Moldova, 2015, nr. 11-12

**AU ÎNNEBUNIT SALCÂMII FĂRĂ
GLEBUS SAINCIUC**

Neființă: A trecut un an și jumătate de când omul măștilor nu mai este printre cei vii, însă soția sa îl așteaptă și azi acasă de la spital, pentru că așa și nu au reușit să-și ia rămas bun unul de la altul.

„El e un mare pictor. E ceva aparte. Portretul este foarte greu de pictat, dar el era excelent în această privință. El simțea sufletul omului și-l reda direct pe pânză. Nu picta chipuri frumoase, dar spiritul. Nemaivorbind de lucrări realizate doar în creion. Ziua întreagă era cu pensula în mână. Oricine venea la el, fie și străin, îi spunea: stai puțin să te desenez.”

Așa îl pomenește Valentina Rusu-Ciobanu pe soțul său, Glebus Sainciuc, care s-a stins din viață pe 16 octombrie 2012.

„Dau să-l întreb ceva, dar Glebus nu-i”

Cartierul „Sf. Vineri” din Chișinău, acolo unde s-a născut maestrul Glebus Sainciuc, e unul obișnuit. Străzi prăfuite, blocuri, locuințe moderne și ambuteiaje. Doar poarta vopsită în negru de pe strada Grigore Ureche ascunde în spate o casă centenară cu pridvor și ogradă încă-pătoare, unde cățelușa Clopo și motanul Salcâm sunt paznici. Fiecare obiect din curte are o poveste aparte, numai că povestea lor o citești de pe pânzele soților Sainciuc.

În casă e o tăcere blajină, îmbătrânită parcă. Într-un fotoliu mare de mahon, soția răposatului Glebus Sainciuc, Valentina Rusu-Ciobanu, împletește amintiri. Înconjurată de fotografii și ziare pe ale căror pagini sunt tipărite necrologuri despre maestro, pictorița își așteaptă soțul de două primăveri să vină acasă, doar că scârțâitul ușii și târâitul șoșonilor prin ogradă nu vestesc sosirea meșterului.

„Mi-e foarte greu fără el. La bătrânețe ne ajutam extrem de mult unul pe altul, pentru că deveniserăm neputincioși. Și acum, când umbliu prin casă și uit ceva, dau să-l întreb pe Glebus, dar el nu este”, spune cu tristețe pictorița.

„Vreau acasă”

Prin ușa deschisă de la camera pe care o folosea maestrul drept atelier se zăresc câteva tablouri și măști. Ștefan cel Mare, Pavarotti, Grigore Vieru s-au adunat aici și domnesc nestingheriți. Sunt doar câteva dintre lucrările soților Sainciuc, restul se află la atelierul de pe strada Dimo.

„Acesta nu este Ștefan cel Mare, ci tatăl lui Glebus, Vasile Sainciuc. L-am pictat, pentru că semăna foarte mult cu domnitorul. Era mic de statură, iute și aprig la mânie. Pentru acest tablou și-a lăsat special mustață. Cele două măști sunt făcute de Glebus. În mare parte își petrecea timpul la atelier, dar în ultimii ani lucra aici, pentru că nu mai avea putere să se deplaseze până acolo”, explică văduva.

Plasticianul și-a trăit ultimile clipe din viață la spital. Se simțea foarte rău și avea nevoie urgent de o operație. „El a fost foarte bolnav.

Cu ceva timp înainte să plece la spital, era nervos și morocănos. Apoi, i s-a făcut rău și a căzut jos. Nu a suportat operația. Ultimele cuvinte au fost: „Vreau acasă”, dar nu a mai venit. Și nici nu am reușit să-mi iau rămas bun de la el”, spune îngândurată soția răposatului.

„Eram sigură că el nu va pleca înaintea mea”

Glebus Sainciuc a făcut parte dintr-o familie longevivă. Toate rudele sale au trăit până la 100 de ani, doar maestrului nu i-au ajuns șapte primăveri ca să atingă acest prag. „Tatăl lui a trăit mult și neamurile lui la fel. Ei se apropiau de o sută. Eu nu m-am așteptat ca el să plece înaintea mea. Eram sigură că o să mă înmormânteze el, deoarece se descurca mai bine decât mine și chiar planificam cum să se descurce fără mine. Mă gândeam că o să ajungă la o sută de ani, dar a murit și îmi aștept rândul, că nu mai am mult și eu”, zice blând artista, iar de sub ochelari se rostogolesc două boabe mari de lacrimi.

Valentina Rusu-Ciobanu povestește că maestrul a desenat și a confecționat măști până în ultimele clipe. Nu stătea un minut locului. „Când ajungi la bătrânețe, mai stai în pat, te mai odihnești, dar el până în ultimii ani de viață a făcut măști și a pictat. Ultima mască a meșterit-o pentru ambasadorul german de pe atunci”, relatează mândră pictorița.

Soții Sainciuc au trăit o frumoasă poveste de dragoste. S-au iubit până în ultimele clipe cu aceeași putere din prima zi, de aceea femeia spune că maestrul nu a lăsat-o definitiv, ci o mai vizitează în vis. „Motanul nostru se numește Salcâm, deoarece toată strada Ureche era plină cu salcâmi mari. Pisioul e foarte ușernic. Umblă tot cartierul și când vine acasă e distrus, murdar, plin de cenușă. Și parecă se făcea că a venit într-o zi la fel precum l-am descris, iar Glebus îl curăța, îl spăla, ștergea cu mult succes. Apoi, țin minte că, acum câțiva ani, mi-a fost rău și m-a dus la spital ambulanța, iar el a venit a doua zi și m-a luat acasă. Zicea că nu poate fără mine și îi e trist”, povestește doamna Valentina.

Pasiune transmisă de la fiu la tată

Ultima dorință a maestrului a fost să-și creeze un muzeu și să inaugureze o expoziție despre cartierul în care s-a născut și a copilărit cu George Meniuc și Maria Cebotari. „Sunt foarte multe desene și fotografii adunate de Glebus despre acest cartier, „Sf. Vineri”, și voia ca toate acestea să fie expuse. Chișinăul e o părticică din el, mai ales această casă pe care a construit-o tatăl său și pe care a păstrat-o așa cum se găsește, doar că a mai reparat-o pe ici-colo. Mi-e frică să nu se tăvălească în noroi lucrările noastre. Ce o să fie cu ele? E o problemă la care și moartea se oprește în loc și nu știe ce să răspundă. Am văzut când mureau pictori și pe urmă vântul le ducea cât colo picturile”, zice dânsa speriată.

Maestrul a fost cunoscut mai ales prin confecționarea măștilor din papier mache, pasiune transmisă din... fiu la tată. Totuși, nu Lică Sainciuc a devenit omul măștilor, ci Glebus Sainciuc. „De mic eram cu creionul în buzunar. Aici era mediul care m-a influențat. Eram înconjurat de pânze, culori și desenam pe resturile lor de hârtie. Totuși, eram pasionat și de confecționarea păpușilor de teatru. Făceam vulpi, ursuleți din cârpe sau carton, măști, iar tata mă ajuta să le duc la bun sfârșit, pentru că eu aveam doar vreo șapte-opt ani. Până atunci, Glebus Sainciuc nu făcea măști. De Revelion, casa era plină cu oaspeți și tata a făcut vreo câteva măști, specific pentru această sărbătoare. Cred că am servit drept inspirație pentru tata”, zâmbește arhitectul și artistul plastic Lică Sainciuc.

Polina CUPCEA,
Ziarul Național, 2014, 25 apr., p. 4.

**VALENTINA RUSU-CIOBANU:
„VIAȚA MEA E TOATĂ LA VEDERE”**

Ilustra noastră compatrioată, remarcabila pictoriță Valentina Rusu-Ciobanu a spus odată, referindu-se la uriașa-i experiență profesională: „Chiar dacă aș fi dorit să ascund ceva de oamenii acestui plai, nu aș fi reușit din simplul motiv că i-am iubit exemplar. Țara și poporul sunt cele două lumini, care mi-au călăuzit viața. Și eu am trăit deschis și onest, dăruindu-mă culorilor și amestecându-mă cu ele”.

Valentina Rusu-Ciobanu s-a născut pe 28 octombrie 1920, la Chișinău. Încă din anii de liceu este atrasă de misterul și armonia culorilor, deseori retrăgându-se în sânul naturii pentru a admira un șir de peisaje create de mâna Celui de Sus, or baștina acelor vremuri, mai ales la periferii, oferea generos privirilor adevărate splendori: grădinițe cu flori, vii și livezi, mici lanuri de grâu și de floarea-soarelui, case particulare împodobite cu ornamente populare etc. Meditațiile singulare, muzica și lecturile intense i-au format o fire romantică, determinându-i ulterior vocația artistică. Plus la aceasta, se cerea a fi menționat și faptul că înainte-mergător și îndrumător i-a avut pe fratele Victor, care studiasse la Școala „Belle Arte” din Chișinău. Din 1938 și până în 1940 își face studiile la aceeași școală, mai apoi, în 1942-1944, studiază la Academia de Arte Frumoase din Iași. Următorii doi ani își continuă studiile la Școala Republicană de Arte Plastice „Al. Plămădeală” din Chișinău, clasa profesorului Ivan Nazov. La Iași, a fost eleva maestrului Corneliu Baba, iar la Chișinău, la desen - a celebrului Alexandru Plămădeală (autorul monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt). Cu asemenea profesori și cu așa pregătire teoretică consolidată, Valentina Rusu-Ciobanu nu putea decât să se dedice în totalitate artei îndrăgite – pictura, ceea ce a și făcut, abordând din start mai multe genuri și stiluri. Din 1948 devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, după revenirea cu desaga plină de lucrări dintr-o tabără de creație de lângă Moscova.

Prima lucrare de proporții, recunoscută de criticii de artă ca o certă valoare plastică, a fost realizată și expusă la o Expoziție republicană

în anul 1957 și intitulată „La joc”. Părerile, totuși, au fost împărțite pe motiv de abatere de la canoanele clasice prin folosirea petelor obscure. Din acest an, periodic, își demonstrează lucrările în cadrul expozițiilor de grup și personale – la Chișinău, dar și în Franța, România, Bulgaria, Polonia, Rusia, Germania, Canada, Irak, Siria ș.a.

Printre cele mai remarcabile lucrări din prima perioadă de activitate sunt: „Portretul unei eleve”, „Portretul scriitorului Aureliu Busuioc”, „Fata la fereastră”, „Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni” ș.a.

Pe parcursul carierei artistice, pictorița a avut mereu tendința să experimenteze modalități noi și forme variate de exprimare artistică. Pentru acest curaj a fost aspru pedepsită de potențaii regimului comunist, timp de opt ani fiindu-i refuzată prezentarea lucrărilor în cadrul expozițiilor și a comenziilor de stat. Acest lucru însemna condamnarea la sărăcie și mizerie a talentatei artiste. Dar dumneaei a trecut cu demnitate peste toate, având în preajmă sprijinul și susținerea soțului, colegului de breaslă și prietenului, nimeni altul decât maestrul Glebus Sainciuc.

Cele mai reprezentative lucrări din perioada de maturitate artistică a pictoriței sunt: „În parc”, „Setea”, o galerie întregă de portrete – „Emil Loteanu”, „Grigore Vieru”, „Scriitorul Ion Druță”, „Maestrul Glebus Sainciuc”, „Actorul Dumitru Fusu”, „Scriitorul Igor Crețu”, „Mama”, dar și o serie de autoportrete. Această perioadă este caracteristică prin trecerea de la interpretarea lirică la cea filozofică, pe alocuri, alegorică.

Printr-un clasament imaginar, pânzele „Lunomobilul”, „Vizita medicului”, „Micul dejun”, ar putea atinge ștacheta superioară în cariera artistică a plasticienei.

Ceea ce ne reține în fața tablourilor Valentinei Rusu-Ciobanu, indiferent de gen - portrete, naturi statice, peisaje, compoziții etc. – este farmecul pe care-l degajă, tușa delicată, vopselele nuanțate, izvorâtoarele unele din altele, lumina caldă care le împresoară, finețea detaliilor și petelor de culoare, de rând cu inteligența și bogata imaginație a celei care le semnează. Majoritatea pânzelor autoarei sunt restrânse ca dimensiuni și expresive din interior. Dacă ar fi să definim creația Va-

lentinei Rusu-Ciobanu într-un singur cuvânt, acesta nu ar fi altul decât preaplinul imaginilor, pe care criticul literar Mihai Cimpoi îl folosește în legătură cu poezia lui Grigore Vieru.

Specialiștii în domeniu apreciază destinul pictoriței ca pe o întreagă epocă în arta plastică națională. Valentina Rusu-Ciobanu este unica pictoriță în viață, lucrările căreia sunt cuprinse în prestigioasa serie *Maestri basarabeni din secolul XX* (în 12 albume), alături de exponenți reprezentativi, ca: Alexandru Plămădeală, Mihai Grecu, Andrei Sârbu ș.a.

Despre creația Doamnei Culorilor s-a scris mult, dar nu atât pe cât ar fi meritat, mai ales sub aspectul studiului monografic. O încercare în acest sens a făcut criticul de artă Sofia Bobernaga în 1979, când a editat o lucrare consacrată Valentinei Rusu-Ciobanu, la începutul căreia menționează: „Această carte aduce la cunoștința publicului cronica creației uneia dintre cele mai dotate pictorițe ale plaiului nostru, artistă în mâinile căreia ustensilele picturii, asemenea unei harpe, scot sunete pornite din adâncul sufletului, sunete ce impresionează prin formă, linie și culoare”, iar mai departe, subliniază: „Inteligența și nemărginita imaginație a Valentinei Rusu-Ciobanu sunt factorii principali care scot la suprafață bogățiile mirifice ale realului în arta sa, adică un realism poetic încărcat cu spiritualitate deosebită”.

Artistul plastic Dumitru Peicev, remarcă: „În prezent, în Republica Moldova nimeni nu poate picta în asemenea stil (ca Valentina Rusu-Ciobanu). Motivul e că artiștii contemporani se depărtează tot mai mult de pictura tradițională”.

Un alt critic de artă, E. Costina, între altele, scrie: „În persoana Valentinei Rusu-Ciobanu identificăm o artistă înzestrată cu o mare forță de analiză, o artistă care se află într-o asiduă căutare a noilor și diverselor modalități de expresie”. „Valentina Rusu-Ciobanu, în istoria picturii, este considerată drept un maestru excelent al portretului psihologic, care refuză tipul-canon de portret centric, până la jumătate, limitat în cadru. Mai e ceva: portretele ei necesită o viziune activă, trezesc curiozitatea vizitatorului. Uneori ai impresia că autoarea știe ceva mai mult despre cei portretizați, decât ei înșiși despre sine. Acest

„ceva” este creativitatea, intuiția artistică valorificată în procesul creator, atentă la învolburile sufletești, la deschiderile intelectului și intuiției spre o înțelegere nuanțată a resorturilor și formelor de infinită manifestare ale ființei umane. Substratul de un registru complex și contradictoriu al fondului intelectual al personajelor pictate este evidențiat și transpus într-o viziune generalizatoare filozofică”, - această opinie aparține criticului de artă L. Zingher.

Despre sine, pictorița afirmă: „Tot ceea ce am de spus, o fac prin intermediul culorii, compoziției, ritmului, și, cu toate acestea, tabloul reprezintă doar o parte din zbuciumul unui creator, cea mai mare parte rămânând invizibilă pentru alții, ca și cea mai mare parte a ghețarului, ascunsă sub apă”.

De mai bine de două decenii însă, din cauza vederii slabe, Valentina Rusu-Ciobanu nu mai pictează. Dar lucrările ei, realizate anterior, sunt la fel de actuale și impresionante ca la prima apariție.

De pe versantul celor peste 90 de ani împliniți și trecuți, ea este o fire optimistă și lucidă, chiar dacă a trebuit să se despartă cu durere de soțul Glebus Sainciuc, care în octombrie trecut, la vârsta de 93 de ani, a trecut hotarul veșniciei.

În anul 2010, Centrul expozițional „Constantin Brâncuși” din Chișinău a găzduit cea mai amplă expoziție personală, prilejuită de jubileul artistei, expoziție ce a impresionat prin dimensiuni și înalta valoare artistică a minunatelor opere de artă create pe parcursul mai multor decenii. Cu această ocazie i-a fost conferit titlul de Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău.

Valentina Rusu-Ciobanu este deținătoarea a numeroase premii și distincții, printre care: Premiul de Stat, Maestru Emerit în Artă, Artistă a Poporului, Premiul pentru întreaga activitate, Ordinul „Insigna de Onoare”, „Ordinul Republicii” ș.a.

Gheorghe VRABIE,
Moldova, 2013, nr. 2

VALENTINA RUSU-CIOBANU CETĂȚEAN DE ONOARE AL CHIȘINĂULUI LA 90 DE ANI

*S-a format ca pictoriță în preajma unor artiști de mare clasă,
printre care se numără Auguste Baillayre și Alexandru Plămădeală.*

*Artista se face remarcată prin mijloace artistice novatoare și
printr-o profundă notă poetică.*

La cei 90 de ani împliniți, pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu zâmbetul nu i-a dispărut de pe față, pictura îi este în continuare alinarea sufletului și este nespus de bucurătoare pentru faptul că împreună cu soțul domniei sale, marele maestru Glebus Sainciuc, au fost desemnați la 14 octombrie 2010 cu titlul de „Cetățean de Onoare al Chișinăului”. Pe parcursul carierei sale artistice, Valentina Rusu-Ciobanu s-a învrednicit de câteva distincții din partea autorităților: este Laureată a Premiului de Stat (1974), Artist al Poporului din RSSM; Maestru Emerit în Artă (1985), i s-a conferit titlul Ordinul Republicii (1996), dar și Premiul pentru întreaga activitate și prosperarea artelor plastice (1998). Toate premiile sunt binevenite, dar în cele din urmă, de Cetățean de Onoare al Chișinăului o face să se simtă cu adevărat onorată, pentru că acesta este orașul care, la 28 octombrie 1920, a văzut lumina zilei și unde împreună cu soțul său, își petrec anii mai bine de 9 decenii și au grijă să lase în urma lor creații de o valoare incontestabilă. Născută în mediul citadin Chișinăuian, tatăl fiind român, iar mama lituaniană, Valentina Rusu-Ciobanu a păstrat pentru totdeauna în suflet dragostea și admirația pentru ulițele întortocheate prin a căror labirint a copilărit.

Prinsese gustul desenului de la vârsta de numai patru ani, având acasă climatul necesar, fratele dumneaei mai mare, îmbrățișând și el, la rândul său, meseria de pictor. El a făcut-o să se îmbolnăvească de lumea culorilor și să-i calce pe urme. În anii 1941-1944 Valentina Rusu-Ciobanu urmează studiile la Academia de Arte Frumoase din Iași, la clasa binecunoscutului artist plastic român Corneliu Baba. Își finalizează studiile artistice la Școala Republicană de Arte Plastice din Chișinău, în clasa profesorului Ivan Hazov. Lucrarea sa de licență a

sensibilizat atât de mult juriul încât, în perioada imediată a examenului, organizează prima sa expoziție. Este încurajată și susținută să-și desăvârșească măiestria, aflându-se în deplasări de creație și de documentare la Moscova. În scurt timp devine membră a Uniunii Artiștilor Plastici iar lucrarea de referință care încununează perioada ei de afirmare este „Fata la fereastră” (1954). Valentina Rusu-Ciobanu este artista care s-a format în ambianța culturală a României interbelice, dar a cărei activitate de creație s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului XX, în contextul foarte contradictoriu al realităților social-politice dictate de regimul sovietic. Totuși, ea a reușit să se impună printr-o simplitate filosofică a lucrărilor sale, o finețe deosebită datorită căreia multe din lucrările sale au fost achiziționate de diverse muzee.

Este artista care le-a făcut cinste profesorilor de la care a învățat, printre care se numără și renumitul sculptor Alexandru Plămădeală, în clasa căruia studiasse desenul. A avut fericita ocazie de a se forma ca specialist în preajma lui Auguste Baillayre, unul dintre cele mai spectaculoase și originale personaje ale artelor plastice basarabene din perioada interbelică, școlit în România, Rusia, Olanda și Franța, cunosător nemijlocit al evoluției artei occidentale prin deplasări de la care a deprins o tehnică aparte în executarea lucrărilor sale. Artista se face remarcată prin mijloace artistice novatoare și printr-o profundă notă poetică. Anul 2010 a fost unul fructuos pentru maestră, acesta încununându-se cu un eveniment de top: organizarea unei splendide expoziții personale, desfășurată la Centrul expozițional „Constantin Brâncuși”. Au fost expuse cele mai bune picturi, realizate pe parcursul a 50 de ani, prin prisma cărora am putut vedea o evoluție artistică spectaculoasă. Au putut fi admirate creații de referință, cum ar fi pânzele „Tinerețe”, „În parc”, „Diogene”, „Amintiri”, „Plantarea pomilor”, „Foc de artificii”, tabloul-manifest „Ștefan cel Mare după bătălia de la Războieni”, lucrările cu un conținut aparte pregnant, precum „Saltimbanc”, „Cap antic”, celebrele portrete ale unor scriitori, actori, regizori. Puritatea culorii, felul în care cade lumina în tablou, sunt caracteristici, tehnici pe care pictorița le transpune în limbaj modern, pictând un șir de portrete, lucrări tematice, nature statice și peisaje cu totul deosebite. Prin

lucrările „Vizita medicului” (1970-1971); „Micul dejun” (1979-1980) - Valentina Rusu-Ciobanu atinge culmi fără precedent în arta plastică basarabească grație aptitudinii de a valorifica un palmares foarte vast de procedee și tehnici foarte bine ajustate la tradițiile Renașterii și ale artei contemporane.

Valentina Rusu-Ciobanu trebuie prețuită, cu atât mai mult cu cât este unica pictoriță în viață, inclusă în remarcabila serie din 12 albume *Maeștri basarabeni din sec. XX*, alături de alte nume de referință ale culturii noastre, cum ar fi: Auguste Baillyre, Alexandru Pământădeală, Lazăr Dubinovski, Mihail Grecu, Andrei Sârbu ș.a. Iată de ce, îi dorim să ne trăiască întru mulți ani pentru a putea culege în continuare laurii binemeritați pentru care a trudit atâția ani în slujba culorii. De altfel, nu în zadar experții caracterizează întreaga creație a Valentinei Rusu-Ciobanu ca fiind o EPOCĂ în artele plastice naționale.

Larisa STATI,
VIP fashion, 2011, nr. 11

NEFRICA DE A FIAȘA CUM EȘTI

În anii ei mai tineri, am comunicat o singură dată, în atelieru-i cu mireasmă de cafea și busuioac, în care, înconjurată de mulțimea de lucrări, părea atât de mică și firavă, încât, involuntar, am întreat, în sinea mea, de unde o fi luat răbdare și putere pentru atâta muncă. Portretul actorului Dumitru Fusu era parcă dinadins așezat astfel încât să-l vadă imediat oricine ar intra. Bineînțeles, mi-am ațintit și eu ochii la el, deși nu intenționez să pornesc discuția anume de la această lucrare. Se prea poate, la asta s-o fi gândit dumneaei. Auzisem despre această slăbiciune a unor artiști plastici față de o anume lucrare a lor. Ca și o mamă față de unul dintre copii, care, deși îi sunt dragi toți pe câți îi are, pe unul îl ține mai aproape fără să poată explica de ce. Când mi-am rupt privirea de la tablou, ea, intuind ce vreau s-o întreat, a zis scurt: „Așa-l văd eu...”. Aduceți-vă-l aminte, cei cărora vi s-a întâmplat să-l vedeți: Dumitru Fusu, tânăr, șezând pe scaun, însă nu așa

cum se cuvine, ci de-a curmezișul lui, cuprizându-i speteaza cu brațul stâng. Poate nici nu i-a pozat anume în acest chip, poate a șezut așa doar o clipă-două, pentru a surprinde principala expresie a firii actorului. Dumitru Fusu, cel de pe pânză, cu ochi sfidători și încâpățânați, parcă vrea să spună: „De vă plac, de nu vă plac – așa sunt eu!” Dacă e să raliem această esență la viața lui scenică, pare să fie cea magistrală. Anume în virtutea firii sale, - sau, poate, și a unui propriu crez – nu s-a mulțumit să fie o stea, chiar și o strălucire orbitoare, în constelația de actori ai Teatrului „Luceafărul”, ci a preferat să se rupă de ea, pentru a porni liber în căutarea unor lumi, pe care să le simtă pe de-a-ntregul ale sale, indiferent de câtă strălucire va avea pe bolta lor. Nu i-a păsat niciodată ce vor zice alții – i-a păsat să-și exprime, într-o formulă sau alta, ființa sa interioară.

În măsura în care o cunosc, rămân să cred că anume asta e afinitatea ce o înrudește cu eroul acestui tablou: nefrica de a fi așa cum ești, altfel spus, de a face ceea ce dorești, fără a te gândi în ce măsură va fi pe placul altora.

Despre pictură zice că: „Nu am ales eu acest drum, ci mai degrabă el m-a ales pe mine”. S-a întâmplat chiar în copilărie, în clipele când se uita cum pictează fratele său mai mare, Victor. Și încă doi oameni i-au profilat și orientat aptitudinile native: Auguste Baillayre, în clasa căruia a studiat pictura la Școala de Belle-Arte din Chișinău (Auguste Baillayre – pictor, scenograf și pedagog, cu studii făcute la Academia Imperială de Arte din Petersburg, la Academia Regală de Arte Frumoase din Amsterdam și la Universitatea din Grenoble, custode-șef al Pinacotecii municipale din Chișinău, posesorul unei extraordinare, pentru acele vremuri, biblioteci, precum și a unor gravuri originale din Rembrandt) și renumitul pictor Corneliu Baba (elevul lui Nicolae Tonitza, profesor la Academia de Arte Frumoase din București și la cea din Iași), în clasa căruia a studiat la Iași. La ceea ce a învățat de la acești iluștri îndrumători, a adăugat acel „Așa văd eu...” care, altfel nici nu se putea, și-a lăsat amprenta asupra întregii sale creații, astfel că pictura ei a devenit una inconfundabilă. În prefața albumului, apărut acum câțiva ani la Editura Arc, criticul Constantin Ciobanu scrie

despre Valentina Rusu-Ciobanu că este un „artist plastic care la etapa actuală poate fi considerat drept una dintre cele mai reprezentative personalități ale picturii basarabene din ultima jumătate de secol”. Eu, nefiind critic de artă, însă nu doar din acest motiv, țin să-mi exprim și admirația față de calitățile pur omenești ale acestei mari artiste. Îmi pot argumenta sentimentul în cauză cu câteva episoade în care întrevăd verticalitatea unui adevărat intelectual, care nu și-a trădat principiile în nici o situație.

Multă lume știe – iar cine nu știe, rog să mă creadă pe cuvânt, - că familia dumneaei întotdeauna a trăit, și până acum continuă să trăiască, mai mult decât modest. Totuși, rareori accepta să vândă o lucrare. De la scriitorul Andrei Burac știu că dumnealui a dorit mult să aibă portretul său pictat de Valentina Rusu-Ciobanu. A rugat-o de mai multe ori să i-l vândă, însă întotdeauna se alegea cu refuz. Odată a reușit s-o convingă (la sigur, când familia se afla într-o dificultate), au vorbit și despre preț, însă atunci când Andrei Burac a venit cu banii, dumneaei și-a cerut scuze, spunându-i că nu se poate despărți de această lucrare, chiar dacă are nevoie de bani.

Atunci când la Uniunea Artiștilor Plastici se discuta să i se dea ori să nu i se dea lui Andrei Sârbu un atelier (asta după ce, timp de mai mulți ani, el se adăpostise prin diferite subsoluri strâmte și umede), cineva din cei prezenți la ședință și-a exprimat părerea că el are, totuși, unde lucra, Valentina Rusu-Ciobanu s-a ridicat pentru ca să declare că, în cazul în care lui Andrei Sârbu nu i se oferă un atelier cu condiții normale, ea va declara greva foamei.

Când nora Irina, soția fiului ei, Lică Sainciuc, i-a adus pe lume a doua nepoată, pe Maria, a fost nevoie să stea câteva luni la pat. Și soacra, adică Valentina Rusu-Ciobanu, și ea nu prea sănătoasă, le-a lăsat pe toate ale sale la o parte și i-a purtat de grijă până a văzut-o întremată. Asta a durat trei luni de vară cu arșiță, în care zi de zi făcea naveta de acasă până la Buiucani, încărcată cu multe din cele necesare într-o asemenea situație. Nu pentru că ar fi o soacră exemplară. În multe, nu este și, de fapt, nici o soacră nu poate fi, bună în toate. Aici s-a arătat, întâi de toate, omul.

În ultimii zece-douăzeci de ani, nu mai merge la atelier. Parte din cauza problemelor de sănătate, parte din cauza lipsei de căldură, apă, lumină, de la care, odată cu instalarea în societatea noastră a economiei de piață, au fost deconectate atelierelor artiștilor plastici, chiar și a unora de talia ei. Unii, cu cheltuieli din propriul buzunar, le-au restabilit cu timpul, ea însă, la fel și soțul, n-au reușit s-o facă. S-au mutat acasă, luând cu sine și atmosfera din atelier, cea în care predomină suflul artei. „Acasă” e cunoscută de foarte multă lume din Chișinău, și nu numai, casa de pe strada Grigore Ureche, cea în care a adus-o, în 1946, tânărul ei soț, Glebus Sainciuc, și în care locuiesc până astăzi. Am fost în ea de câteva ori, și de fiecare dată am avut senzația că în perimetrul ei, dar și al curții împrejmuite, timpul, cu toate ale sale, are alte dimensiuni și alte valori. Și că îngrăditura ce separă acest spațiu de casele învecinate e ca și cum conturul unui univers în care se trăiește și se muncește altfel. – Cu întâietatea spiritului. Celelalte de care sălășluitorii acestui univers au nevoie pentru viață, de sunt, de nu sunt, nu afectează rânduiala stabilită aici de la început.

P.S. Primele expoziții la care și-a prezentat lucrări, au fost cele organizate în pinacoteca Academiei de Arte Frumoase din Iași (1941-1944). Revenită la Chișinău, în 1947 este titularizată membru al Uniunii Artiștilor Plastici din URSS. De aici încolo, participă la nenumărate expoziții din țară și de peste hotare, personale și de grup. În 1947 este menționată cu Premiul de Stat al Republicii, în 1980 i se conferă titlul de Maestru Emerit în Artă, în 1985 – de Artistă Plastică a Poporului din RSSM. În 1996, devine cavaler al Ordinului Republicii. La cei 90 de ani împliniți în octombrie 2010, la Centrul expozițional „Constantin Brâncuși” a fost vernisată o amplă expoziție personală. Toți cei care au vizitat-o, inclusiv președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, au avut prilejul să vadă aieva o mare parte din munca ei în toți anii de până acum și, astfel, să se convingă de valoarea pe care o prezintă în contextul artei noastre naționale. De acum încolo, Valentina Rusu-Ciobanu va fi și cetățean de onoare al orașului Chișinău (de altfel, ca și soțul dumneaei, artistul plastic Gle-

bus Sainciuc), oraș în care s-a născut și a muncit atât cât a fost posibil, în măsura talentului și puterilor sale, nici mai mult, dar nici mai puțin.

Anastasia RUSU-HARABA,
ArtInfinit, 2011 (ian.-mart.), p. 5.

VALENTINA RUSU-CIOBANU, PE MĂSURA MARILOR SĂI DASCĂLI

Valentina Rusu-Ciobanu este singurul plastician în viață inclus în excepționala serie din 12 albume *Maeștri basarabeni din sec. XX*, alături de nume de referință ale culturii noastre: Auguste Baillayre, Alexandru Plămădeală, Max Gamburd, Lazăr Dubinovsky, Mihail Grecu, Andrei Sârbu ș.a. Auguste Baillayre, unul dintre cele mai spectaculoase, mai inteligente și mai originale personaje ale artelor plastice basarabene din perioada interbelică, a exercitat o influență enormă asupra formării artistei sub aspectul abilităților sale tehnice, concepțiilor estetice și filosofice, dar și renumitul sculptor Alexandru Plămădeală, în clasa căruia studiasă desenul. Aceasta ne și face să conchidem, că Valentina Rusu-Ciobanu este plasticiană pe măsura marilor săi dascăli.

De altfel, artista din fragedă copilărie a fost avantajată de o ambianță selectă. Fratele mai mare, Victor, în a doua jumătate a anilor 1930 urma studiul la școala „Belle Arte” din Chișinău, către sfârșitul anilor 1930 deja participa activ la viața artistică cu foi grafice, pictură, sculptură, realizase și o lucrare monumentală în for public care s-a păstrat la Chișinău, de rând cu lectura, muzica, florile, a îndrăgit artele plastice.

A studiat la Instituții Superioare din Iași, desăvârșindu-și studiile la Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” din Chișinău, clasa profesorului Ivan Hazov. Valențele artistice, înverdate în lucrarea de licență, au sensibilizat imediat specialiștii în domeniu, tânăra autoare fiind invitată să expună (1946). Notificările pozitive ale publicului au determinat conducerea UAP s-o trimită la o bază de creație din Senej, Moscova. Foarte curând Valentina Rusu-Ciobanu este titularizată

membră a Uniunii Artiștilor Plastici; prin participarea activă la viața artistică se impune drept „un înainte mergător” în genul picturii.

Realizează un șir de portrete și naturi statice. Sunt remarcabile „Portretul unei eleve de la Școala de Meserii” și „Portretul scriitorului Aureliu Busuioc”. Configurate în mod monumental, acestea dovedesc un laconism cromatic bazat pe manevrarea clarobscurului, dramatizarea unui colorit care totodată respiră prin libertatea și rafinamentul tenelor ușor nuanțate cromatic. Tușele sunt așternute într-un ritm asumat de autoare la un înalt grad al plasticității. Capodopera acestei prime perioade de afirmare a artistei este „Fata la fereastră” (1954), lucrare ce reprezintă una din realizările plastice de vârf din cultura noastră.

Începând cu o altă lucrare celebră – „Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni” (1959-1960), se face evidentă predispoziția plasticiei pentru versatilitate, reclamată de consecvența logică care-i eșafodează dorința de a atinge culmile exprimării eu-lui, fără inhibarea în formule și vigori deja cunoscute. În această lucrare plasticiana se dezice de metoda clarobscurului, apelând la experiența fovistă blamată crunt de potențaii zilei. Încălcarea rigorilor estetice oficiale s-a soldat cu opt ani de marginalizare a artistei, perioadă în care nu a avut nici o comandă, fapt ce o condamnă la lipsuri materiale, nu însă și la libertatea creației.

Puritatea culorii, valoarea energetică, luminozitatea, sunt calitățile pe care pictorița le valorifică și le transpune în limbaj modern, realizând un șir de portrete, lucrări tematice, naturi statice și peisaje cu totul deosebite. Dacă în perioada de la începutul activității creatoare pictorița și-a asumat o percepere și o interpretare dramatică, lirică, apoi în continuare, gama modalității de interpretare se lărgeste prin acreditarea în apanajul modalității de expresie a entităților filozofice, parabolă, primitivism. Aici facem trimitere la lucrările „În parc” (1966); „Setea” (1965-1966); „Portretul regizorului Emil Loteanu” (1964); „Portretele scriitorilor Aureliu Busuioc, Grigore Vieru, Ion Druță” (1960-1970), care au îmbogățit fără precedent plastica națională prin măiestria probată.

Prin lucrările „Lunomobilul” (1970); „V. I. Lenin” și „N. K. Krupskaja” (1969-1970); „Vizita medicului” (1970-1971); „Micul dejun”

(1979-1980); „Portretul scriitorului Serafim Saka” (1966), Valentina Rusu-Ciobanu atinge culmi fără precedent în arta plastică națională: în mare măsură datorită valorificării unui larg palmares de procedee și tehnici inspirate sau perfect ajustate la tradițiile Renașterii și ale artei contemporane, inclusiv foto-realismul; în parte, ea a recepționat modurile de abordare ale lingvisticii moderne, inclusiv deconstructivismul, și a căutat să le transpună în configurările plastice.

Valentina Rusu-Ciobanu ne-a reprezentat peste hotare în Bulgaria, Polonia, Canada, Irak, Siria. Este distinsă cu titlul onorific „Artist Plastic al Poporului din Republica Moldova”, este laureată a Premiului Național, Cavaler al Ordinului Republicii...

De 20 de ani, Valentina Rusu-Ciobanu nu mai pictează: i-a cedat vederea. La cei 86 de ani ai săi, din pasiunile de altădată i-au rămas muzica și florile, la care s-au mai adăugat nepoții. Își trăiește viața în casa veche din cartierul vetrei de origine a Chișinăului, împreună cu soțul său, distinsul pictor Glebus Sainciuc. Este mama pictorului Lică Sainciuc, de numele căruia sunt legate cărțile mai multor generații de copii. Experții caracterizează creația Valentinei Rusu-Ciobanu ca pe o epocă în artele naționale.

Tudor BRAGA,
director, Centrul expozițional
„Constantin Brâncuși”, UAP, RM

„MULȚI DINTRE CEI CU PUTERE DE DECIZIE ERAU NIȘTE NEPUTINCIOȘI”

Vlad BULAT: Aș dori în cele ce urmează să vorbim despre mult temuta metodă ideologică a „realismului socialist” aplicată artei, așa cum a funcționat ea până acum un deceniu...

Valentina RUSU-CIOBANU: Uite, „realismul socialist”, că tot ai pomenit de el, eu nu l-am luat în serios, dar acesta se impunea și funcționa cu adevărat. Știi, în artă se pot face multe lucruri, dar falsuri (surâde), parcă nu merge. De fapt, și falsuri fac unii – demagogia e mai periculoasă și nocivă.

V.B.: Considerați că a existat un soi de conflict – nu neapărat manifestat fățiș – între generația matură (Sevastian, Gamburd, Dubinovschi, Cobizeva ș.a.) și generația Dumneavoastră? Generație care include pe cine? Pentru că ați vorbit dintru început despre „noi”, la plural.

V.R.C.: Nu cred că era neapărat un conflict; ei, cei mai vârstnici, pur și simplu erau mai deștepți. Aceștia au înțeles că trebuie să facă așa cum li se cerea și au executat întocmai. Fără abateri.

V.B.: Deci, practic, asta este explicația faptului că cei care erau deja cu un nume în artă, la momentul istoric al anului 1940, după 28 iunie, au devenit niște militanți pentru „realismul socialist”. Lucrul acesta este evident și foarte sugestiv.

V.R.C.: Nu, nu erau ei chiar militanți. Dar vorba e că nu au avut încotro. Au înțeles la timp acest lucru. Știi, și lor le-a fost extrem de greu, pentru că nu cunoșteau prea bine ce-i aia „sotzrealism”. Peste noapte au trebuit să descopere, să afle ce și cum este...

V.B.: În extremis, se poate vorbi despre un fel de „experiment” plastic?

V.R.C.: Nu cred că era un experiment. E greu să-ți răspund. Anul 1940 e o perioadă prea scurtă; lumea nu a reușit prea bine să se dumi-rească ce li se-nâmplase. Basarabia devenise deodată un spațiu închis, izolat, nu se putea veni aici fără autorizații speciale... Cei din Rusia (URSS) nimereau la Chișinău numai cu documente secrete (în calitate

de „emisari”), din România au sosit doar cei care s-au refugiat, s-au întors la baștină...

V.B.: *Dumneavoastră, personal, cum explicați fenomenul, pentru că eu îl consider chiar un fenomen – așadar fenomenul exodului către viitoarea RSS Moldovenească a mai multor artiști și cărturari care au trăit și activat în România, unii chiar născuți acolo, de pildă, Sevastianov și Chitman, nativi din Tulcea, Gamburd cu soția sa, Eugenia, care trăiau din 1938 la București, Cobizeva și Grecu, așijderea? Aceiași lucru se constată și în breasla scriitorilor: Deleanu, Bucov, Meiniuc, Cezza ș.a.*

(Intervine Gleb SAINCIUC): Emilian Bucov a devenit, odată reîntors la Chișinău, un mare și important „ștab”, vice-prim ministru... Pe noi ne-a ajutat! Când s-au băgat în casa noastră niște vagabonzi, în urma unor inundații, parcă, de nu-i putea scoate nici miliția... M-am dus la el, imediat a soluționat problema. El își permitea să vorbească liber despre alfabetul latin și alte asemenea...

V.B.: *Revin. Cei ce s-au „refugiat” la Chișinău, chiar au crezut că în Țara Sovietelor vor găsi liniștea, siguranța?*

V.R.C.: Era o perioadă tulbure, noi eram prea tineri ca să ne dăm seama...

V.B.: *Să venim mai aproape de timpul nostru. Studiind în arhivele UAP din Chișinău, am constatat că în anii imediat următori înființării acestei instituții, după 1945, dar mai ales la finele deceniului al 5-lea și la începutul celui următor, artiștii noștri erau periodic prezenți la tabăra de creație de la halta „Celiuskinskaia”, din preajma Moscovei. Din textele cuprinse în dosarele UAP se poate deduce cu claritate efectul „educativ” al acestor stagii de creație. Era vorba cumva de o „spălare” a creierelor”?*

V.R.C.: Din contra! Era o bază de creație. Acolo ne adunam, ne spuneam și ne împărtășeam of-urile; veneau acolo din toate republicile imperiului. În acel loc noi parcă renășteam. Ne trimiteau să devenim mai „sovietici”, dar se-ntâmpla taman de-a-ndoaselea...

Și, să-ți mai spun ceva. Pe atunci la Chișinău era o mare sărăcie, aproape că n-aveai ce mânca. Imediat după anul '50, dacă mergeai

acolo, în tabără, găseai în permanență căldură, aveai mâncare la timp, de 4 ori pe zi. Aici, însă, la Chișinău, la atelier, Doamne, ce frig am tras! Era o singură cameră în care se făcea focul, acolo ședea copilul cu bunicii. Lucram numai cu mâinile-nroșite, umflate, aproape degerate...

La tabăra de creație „Celiuskinskaia” se făcea schi, mergeam cu patinele, iar în privința picturii – făceam într-adevăr ce vroiam, libertatea era chiar desăvârșită. „Conducătorii” grupului, veniți de la Moscova, mai în vârstă decât noi, erau foarte liberali. Venea, de pildă, Nissky... (hiatus pe banda de înregistrare)... Dar unii „conducători”, care nu prea știau să picteze de sine stătător, erau ajutați de unii-alții să termine un tablou, apoi, respectiv se duceau și le expuneau, după care se și vindeau. Creația, după părerea mea fermă, e un lucru individual, puțini însă sunt în stare de așa ceva.

La un moment dat au început să sosească „emisari” din capitala imperiului roșu, aici la noi, pentru a-i învăța pe artiștii autohtoni să picteze... să facă artă...

Ei de ce au venit încoace? Ca să conducă, dragă, ca să-și construiască o situație, să-și consolideze o carieră.

V.B.: Cum s-a comportat, spre exemplu, Alexei Vasilev?

V.R.C.: El era un carierist, a sosit pentru a-și face bucată de carieră. Și n-a prea reușit, pentru că au venit alții, i-au luat-o înainte. Mai era și Dubinovschi, care era mai șmecher decât Vasilev. Acesta fusese director-responsabil pentru artele plastice în Ministerul Culturii. Postul ocupat de el fusese de maximă importanță-de acolo se dădeau banii. Cu cine dorea - făcea contracte, cine-i era antipatic, rămânea ignorat, în umbră pentru multă vreme.

V.B.: Pictura dumneavoastră era agreată de maestrul Dubinovschi?

V.R.C.: Omul acesta a făcut parale multe, a câștigat foarte mult. Și cu șmecherii și fără, dar eu cred că mai mult cu șmecherii. Decorațiunile interioare și exterioare de la gară îi aparțin, sunt acolo multe lucruri identice, turnate după un șablon, fiecare element butaforic însă s-a taxat drept „original”, unicat. Banii curgeau gârlă. S-a făcut și un

banc pe atunci, despre cât câștigă în medie pictorii noștri. Bancul acesta e sugestiv pentru a înțelege mai limpede situația. Cică s-a spus că venitul pe an al artiștilor este de 25 de mii ruble, s-a luat maximum (Dubinovschi) și minimum (Valentina Rusu-Ciobanu), primul – 49 de mii, artista, o mie. Suma împărțită la doi atesta un venit mediu de 25 de mii de ruble la fiecare membru al UAP!

V.B.: Un personaj impunător al acelor vremi a fost Șirocorad.

V.R.C.: Dorea și el carieră, dar n-avea deja loc de ceilalți: Dubinovschi, cum spuneam, era la minister, Vasilev – la UAP, iar Gamburd afișa mereu aerul unei figuri importante, cu o maiestate publică inegalabilă, în casa căruia veneau toate delegațiile oficiale ale vremii... Ca să se impună – lucru pe care-l dorea cu tot dinadinsul – Șirocorad a purces la realizarea unui ciclu de caricaturi cu o tentă virulentă contra Unirii, a Sfatului Țării, a României Mari. Personajele înfățișate de acesta aveau coarne, colți, erau înfiorătoare și hidoase. Cu o astfel de atitudine își construia el cariera de artist și de persoană publică!

V.B.: Merea nu era și el din aceeași tagmă de profitori?

V.R.C.: Venit de la Tiraspol, acesta ajunsese secretarul organizației de partid în UAP! Cu adevărat talentat dintre toți era însă Grigorașenko, considerat, între ai săi, un fel de geniu. Practic, în acest perimetru erau nevoiți să se miște tinerii; când unul dintre cei „mari” te atacă, cineva fie îți lua apărarea, fie te înfunda și mai tare – să fie el „eroul” țărășeniei. Deosebit de greu era să trăiești aici, în atmosfera pe care tocmai am descris-o.

V.B.: Cine era cel mai des criticat?

V.R.C.: Eram mai mulți terfeliți în oraș. De la tribunele diverselor conferințe ne catalogau ca „formaliști”. Și pe la Moscova s-au făcut astfel de întruniri. Stăteam cu frica în sân, te puteau oricând „ridica” într-o noapte. E adevărat, Hrușciiov s-a dezis de astfel de practici, nimeni n-a fost prigonit, nici la Moscova, nici la noi, dintre cei criticați și înjurați de diverși demnitari, de la nivele diferite. Pe vremea lui Bogdesco, mai târziu, când acesta devenise președintele UAP (în anii '80 – nota mea, V.B.), iarăși începuseră criticile, ba că unii-s „moderniști”, ba că alții – „formaliști” etc. Mergea respectivul la Moscova, unde

cei veniți din Lituania, Estonia, Armenia, Gruzia, cereau spații pentru muzeu, bază de creație, ateliere, în timp ce Bogdesco spunea că nouă nu ne trebuie nimic, însă din nefericire, avem „moderniști”, „pastișatori” ai lui Picasso. Vorbea mereu pe un ton superior, batjocoritor, zeflemitor. Mă nominaliza pe mine, pe Sainciuc, pe Grecu, dar și pe alții. Bogdesco era un anancronist; vrei-nu-vrei, toată lumea mergea către o emancipare modernistă, spre o „europenizare”, cât timp el, pe unde ajungea, critica în spiritul vremurilor trecute, defuncte, staliniste. Când îl întâlneam, îi reproșam această atitudine, mai ales că dânsul nu vedea niciodată lucrările mele. Răspunsul era: „Eu am încredere în spusele Partidului”. Așa erau timpurile. Nu-mi procurau nimic, nu îmi dădeau nici un fel de comenzi, respingeau orice oferte de o mie de ori, iar atunci când achiziționau câte ceva, prețurile erau extrem de mici. Atunci mi-a venit ideea pânzei „Lenin și Krupskaja”. L-am pictat repede, acest tablou, practic în secret. Am folosit diverse materiale documentare, reviste, fotografii. Cândva fusesem și la Gorki.

V.B.: Cum au reacționat autoritățile când au văzut această pânză?

V.R.C.: Când a venit comisia de achiziții la mine în atelier și a văzut lucrarea „Lenin și Krupskaja”, toți au rămas foarte uimiți, surprinși. Trebuie să spun că mulți dintre cei cu putere de decizie erau niște neputincioși. Pe Lenin l-au pictat mulți, se ajunsese la sațietate, chiar. Bahcevan, de pildă, i-a reprezentat chipul și figura în permanență, dar ni se mai achiziționau lucrările. Când au văzut pânza mea, ținând cont de ineditul situației, au contractat-o imediat. Dubinovschi a simțit că trebuie imediat s-o procure. A oferit prețul cel mai mare din acea campanie de achiziții. Stăpână pe situație, atunci când au venit la mine pentru a semna contractul, am zis că nu-mi convine prețul, că doresc o suplimentare a sumei. Mi-au acceptat, ciudat, această cerere... Am obținut prețul, cum spuneam, maxim.

V.B.: Ce a determinat apariția așa-zisei perioade „primitiviste” în creația dumneavoastră?

V.R.C.: Era nevoie de o atitudine senzorială față de culoare și, uite, căutările astea ale mele s-au materializat în ceea ce vezi aici, în atelier...

V.B.: La nivel formal, de ce această soluție, și nu una, să-i zicem,

mai „realistă”? De unde stilizarea asta aproape împinsă la maximum? O esențializare a formelor...

V.R.C.: Dacă vrei să poți prinde culoarea cu simțurile, nu poți într-o formă realistă s-o îmbraci. Poți adopta orice formulă, să le pui la un loc, dar ele nu merg împreună, nu se vor armoniza nicicând.

V.B.: *Altfel spus, „sonoritatea” cromatică se datorează anume acestei opțiuni stilistice, acestui tip de stilizare...*

V.R.C.: Multe din lucrările astea le-am simțit înainte să fie așa cum se văd acum. Nu fac planuri prealabile, pe care să le urmez neabătut. Fac doar ceea ce simt.

V.B.: *Există vreo sursă literară care a stat la baza tabloului „Saltimbancul”?*

V.R.C.: Cel din mijloc este Igor Vieru, cel din dreapta e Grecu, ceilalți sunt Sainciuc și Dumitru Fusu. Ei sunt îmblânzitorii de lei. Grecu se gudură pe lângă Vieru, iar Sainciuc stă mândru cu piciorul pe leu. Dumitru Fusu, în ipostaza lui Diogene, umblă ca lumânarea în căutarea omului. Astea-s niște bancuri de-ale mele, scorneli proprii. Fusu „murea” de plăcere să-i vadă pe ceilalți trei că stau pe nimic, în aer, suspendați.

V.B.: *Se resimte o stare de „imponderabilitate”.*

V.R.C.: Fiecare dintre cei prezenți vrea să stea pe ceva. Igor Vieru stă pe bancă, să zicem, dar ea nu există. Grecu e gata să se așeze pe scara „suedeză” din spatele lui...

V.B.: *Deci, după faza „primitivistă” a urmat cea a formelor geometrice?*

V.R.C.: După momentul senzorial, doream multă precizie, precizie, precizie. Formele geometrice asta însemnau, o apoteoză a preciziei. Există multe lucrări de acest gen, create de-a lungul anilor.

**Dialogul a fost realizat în atelierul artistei
din strada Dimo, Chișinău, în luna martie, 1999.**

Vlad BULAT,

**Ochiul de veghe: Pliurile artei basarabene actuale.
– Chișinău: Cartier. – 2005. – P. 117-124.**

**VALENTINA RUSU-CIOBANU:
„NU EU AM ALES ARTA, CI ARTA M-A ALES PE MINE...”**

Este o frază dintr-un interviu acordat de către pictoriță revistei *Atelier*, acum cinci ani. Nu e o spusă de dragul spusei, nu conține o cât de mică doză de cochetărie sau nesinceritate, în plus, e absolut în stilul și firea acestei artiste – om de o simplitate uluitoare și, totodată, cu viziune și prestanță de filozof. E întotdeauna în afara hainei pe care o poartă, a interiorului în care se află – cotidianul nu reușește nicidecum s-o ia în prizonierat. Asta pentru că dumneaei, ca un veritabil om de artă, există în perimetrele unei vieți în care obișnuitul poate fi ceva extraordinar, și invers, ceva nemaipomenit de sofisticat se transformă în lucruri ușor de înțeles. Pământul ei și cerul ei sunt altfel decât pământul și cerul nostru. Naturile statice, de fapt, nu sunt deloc statice. Peisajele par a fi de pe o planetă care doar seamănă cu Pământul. Florile arată ca și cum au crescut în niște grădini fantastice. Copiii nu-s copii, ci îngeri. Despre mulți dintre oameni ai zice că-s copii, iar despre alții – nu te grăbești să zici ceva, pentru că portretele acestora – fie de bărbat, fie de femeie – atunci când stai în fața lor, îți trezesc niște sentimente ciudate. Parcă ar ști cu toții ceea ce tu nu știi, ceea ce nici nu bănuiești că există. Și, rămânând mai îndelung lângă ei, deodată parcă-i auzi șoptindu-ți ceva. Dacă-i ascuți mai atent, poți desluși spusa lor... Sună cam așa: „Nu vezi oare cât e de frumoasă lumea?!”. Îți întorci privirile spre ea – poate auzi și vreo șoptă de-a ei. Ea însă tace – în luminoasele ei autoportrete, făcute în diferite perioade ale vieții, inclusiv cel din 1974, când era încă relativ tânără, însă nu și-a ascuns nici un rid, nu și-a domolit oboseala ochilor...

De fapt, de ce ar trebui și să ne mai spună ceva? În lumea ei nu există cuvinte, ci doar linii și culori. Puțin, dar neînchipuit de mult pentru o imaginație și o simțire de artist. Mai bine de o jumătate de secol, Valentina Rusu-Ciobanu demonstrează convingător că nu are nevoie de nimic altceva, valorificând aceste linii și aceste culori într-un mod specific doar ei, găsindu-și chiar de la începutul creației nișa proprie în care se simte bine și totdeauna este ceea ce este cu adevărat

– un artist singular - și de o incontestabilă valoare! – în peisajul artistic al Moldovei.

Anastasia RUSU-HARABA,
Moldova: Serie nouă, 2004, nr. 2

„PICTURA ESTE DOMENIUL ÎN CARE AM TRĂIT...”

Valentina RUSU-CIOBANU

Emilia GHEȚU: *Doamnă Valentina Rusu-Ciobanu am până acum o amintire plăcută de la ultima Dvs. expoziție personală găzduită de Muzeul de Arte din Chișinău. Ce reprezintă ea, de fapt?*

Valentina RUSU-CIOBANU: Mă gândesc în permanență la o expoziție personală. Dar acum nu pot să mă ocup de asta. Trebuie să am liniște sufletească, să fiu pusă la punct din punct de vedere al sănătății, să nu mă doară ochiul și să pot selecta lucrările. Mie nu-mi plac sălile moderne, construite în ultimii ani, cu lumină artificială. Parcă ceva se dispersează și nu poți să te uiți la lucrări. Muzeul de Artă, clădirea veche și sălile lui îți amintesc de o casă de locuit. Sălile noi nu sunt pentru mine, pentru că lucrările mele sunt mai intime și, plasate într-un asemenea spațiu, și-ar pierde din farmecul lor.

Revenind acum la ultima mea expoziție personală de la Muzeul de Arte, aș vrea să spun că ceea ce m-a emoționat mai mult atunci a fost venirea vizitatorilor, felul lor de a privi și a prețui lucrările. Era un semn că la oraș se întâmplă ceva. Nu pot să spun că expoziția era o preocupare constantă a multor oameni, dar pentru mine a fost un lucru extraordinar! Venea un om, se uita, apoi intra în dialog cu mine, stabileam o relație în care simțeam că avem aceleași sentimente, aceleași emoții. Contactul cu arta este de fapt intim. După aceea am avut o expoziție la Moscova, într-o galerie de artă, cu mai multe săli. Era un fel de vagon în care lucrările mele erau cu totul străine. Nu se simțeau în mediul lor firesc. Le lipsea ceva esențial, parcă nu aveau viață. Dar a urmat expoziția de la Lvov, ca o recompensă. Un vechi muzeu din acest oraș mi-a adăpostit lucrările și ele arătau atât de bine acolo...

E.G.: Vă amintiți de debutul Dumneavoastră?

V.R.C.: Fără să exagerez, nu țin minte când și cum a fost. Expuneam împreună cu alți colegi al studioului în care lucram. Făceam un fel de bilanț, cu zarvă mare, cu veselie, eram toți tineri, entuziaști, ne criticam unii pe alții, ne apreciam. Mai multe lucrări am prezentat la prima mea expoziție, dar acum nu mai contează nici titlurile lor, nici unde se află în prezent... Important este faptul că am prezentat ceea ce îmi plăcea mie. Alteori – ceea ce selectau colegii. Era o nevoie acută de comunicare și studioul ne prilejuia acest lucru.

E.G.: Era un fel de familie spirituală...

V.R.C.: Veneau toți liber și absolut dezinteresați. Unul spunea o vorbă, altul arunca o replică. Unii erau cu mai multă bunăvoință, mai delicați, alții – mai direcți, mai aprigi, mai violenți chiar. În afară de mine și de Glebus Sainciuc din studioul nostru mai făceau parte Mihail Grecu, Dmitri Sevastianov, Ana Baranovici, Nichita Bahcevan, mai tânăra Eleonora Romanescu. Ion Jumatii, directorul Muzeului de Arte din Chișinău, era și el alături de noi și ne ajuta foarte mult.

E.G.: Cu anii ați devenit tot mai exigentă. Ați putea renunța acum la unele lucrări?

V.R.C.: E adevărat că unele lucrări privite de la distanța anilor te atrag, uneori, mai puțin. Pe altele – le descoperi și te bucuri. În fiecare se poate găsi ceva. Niciodată, însă, nu mi-aș distruge lucrările. Fiecare dintre ele este o parte finită a personalității noastre și parcă nu mai are nici o legătură cu ceea ce urmează, dar, pe de altă parte, o lucrare poate prezenta un interes infinit prin sinceritatea ei, prin modul de realizare.

E.G.: Ați avut vocația compozițiilor cu multe personaje și ați rezonat cu vivacitatea grupurilor de tineri, dar ați pictat și multe portrete ale oamenilor de cultură din Chișinău...

V.R.C.: Mi-a plăcut să fac aceste portrete: Grigore Vieru, Aureliu Busuioc, Vlad Ioviță, Ion Sandri-Șcurea, Dumitru Fusu. E ceva fascinant să stai de vorbă cu omul, să-l descoperi. E o plăcere, stai în liniștea atelierului, în condiții de intimitate. Acest proces m-a făcut să fiu întotdeauna înaripată. N-am să uit niciodată cum venea în atelierul meu Vlad Ioviță. Nu știa sârmanul, că își trăiește ultimile zile. După ce

i-am făcut portretul a venit cineva de la o revistă ca să-l fotografieze, dar Ioviță n-a mai apucat să-l vadă.

E.G.: *Misiunea unui artist este să creeze bucurie oamenilor.*

V.R.C.: Știu eu?... În orișice caz, este datoria lui să ieie parte la viață în general și la viața spirituală în special. A fost o dorință mare a mea de a pătrunde în tainele artei. Alte lucruri parcă nici nu m-au interesat. Pictura este domeniul în care am trăit, am experimentat, m-am bucurat, nu am cunoscut odihna, dar nici oboseala.

E.G.: *Deci, poți spune că sunteți satisfăcută de ceea ce ați creat?*

V.R.C.: Îmi puneți o întrebare grea prin neprevăzutul ei. Când mă uit în trecut, nu văd lucruri triste. Eu le-am uitat.

E.G.: *Ce vă neliniștește astăzi?*

V.R.C.: Viața grea. Perioada de tranziție nu se știe cât va dura, așa că atunci când oamenii nu au ce mânca, ce îmbrăca, nu se pot gândi la artă. Și nu poți să-i acuzi. Pentru unii a fost bine înainte, e bine și acum. Eu nu mă pricep la asta. Mie mi-a scăpat ceva. Așa că mai bine să vorbim despre alte lucruri.

E.G.: *De exemplu, cum ați ales pictura? Cum ați înțeles că acest drum este adevărat, drept?*

V.R.C.: Nu sunt sigură că acesta a fost drumul meu cel adevărat și drept. Nu l-am ales eu, el m-a ales. Eu am avut un frate mai mare, care a fost isteț și a înțeles încă de mic că vrea să devină pictor. Era cu nouă ani mai mare decât mine și picta mereu. Așa că n-am descoperit eu nimic. Deseori vorbim cu sora mea că și unchii noștri desenau, au făcut școli de pictură. Mie-mi plăcea și să citesc, și să scriu. Interes constant, însă, am avut pentru pictură. Am urmărit istoria artelor plastice, am văzut că lucrările se întâlnesc din timp în timp și curente se urmăresc, se bat pe călcâie unele pe altele.

E.G.: *Doamnă Valentina Rusu-Ciobanu, aveți niște amintiri speciale despre Iași, orașul în care ați învățat ABC-ul artelor?*

V.R.C.: Referindu-mă la acea perioadă, desigur, voi evoca figura lui Corneliu Baba, care era pe atunci foarte tânăr, asistentul lui Cosmovici. Am descoperit Iașul, casă cu casă, cartier cu cartier. Îmi amintesc că, după ce am dat admiterea, am avut câteva zile libere în care

am colindat Iașul. Școala de arte avea săli pentru pictură, ateliere, bibliotecă. Clădirea era întreținută de o familie, ce avea locuință în fundul curții. Era curat, cald, ordine, niciodată nimic nu se pierdea. Școala noastră era chiar în centru, în Piața Unirii. Urmăream manifestările artistice la care participau profesorii noștri în anii 1941-1943. Cât am învățat la Iași, la pinacoteca noastră, am cunoscut foarte multă lume.

E.G.: Cum l-ați cunoscut pe Glebus Sainciuc, soțul Dumneavoastră?

V.R.C.: La școala de pictură de aici, din Chișinău, în 1940. Glebus era în clasa de sculptură, la Claudia Cobizev. Eu eram în clasa de pictură, la Auguste Baillayre.

E.G.: V-ați îngăduit pauze în pictură?

V.R.C.: Uite, că mi-am îngăduit. Demult n-am mai pictat. Dar și pe parcursul anilor veneau momente grele, când nu mai puteam face nimic, nu mai găseam nici o cale, nici o soluție și mie nu mi-a plăcut niciodată să forțez lucrurile... Toate au trecut.

E.G.: Vă mulțumesc pentru interviu.

Emilia GHETU,
Atelier, 1998, nr. 1-2, p. 10-11.

A FOST / ESTE / VA FI CHIȘINĂUL O METROPOLĂ CULTURALĂ?

Denumirea acestui dialog a fost de fapt o întrebare adresată mai multor scriitori, actori, artiști plastici la care am primit răspunsuri evaziv afirmative sau categoric negative – oricum, prea laconic pentru a fi publicată. Am păstrat-o totuși în titlu, întrucât, în pofida neconcordanțelor ce urmează, ea s-a dovedit a fi o temă de discuție care m-a reținut timp de mai multe ore în casa familiei Sainciuc. Locul discuției – un vechi cartier al Chișinăului din preajma bisericii „Sfânta Vineri”, tăinuind sub unul din „zgârâe-norii” străzii Albișoara, temelia casei în care s-a născut și a copilărit celebra Maria Cebotari, dar și, pitită între ulicioarele înguste, și abundentă verdeață, vechea gospodărie a funcționarului Primăriei Chișinăului interbelic – Vasile

Sainciuc – îndemna către istorie și amintire, punct din care a și pornit conversația cu binecunoscuții artiști plastici Glebus Sainciuc și Valentina Rusu-Ciobanu.

Valeria Grosu: *Vă rog să vă referiți în câteva cuvinte la tinerețea Dumneavoastră culturală, raportată la un tot atât de tânăr, presupun, Chișinău cultural.*

Glebus Sainciuc: Nu a existat un mediu cultural propriu-zis, în care să ne fi încadrat noi la acea vârstă, dacă nu punem la socoteală cinematografele și micile distracții la care ieșeam, uneori. După mine, cultura, adevărata cultură, se rezumă la acea vreme la prezența în Chișinău a unor personalități de înaltă cultură – și nu neapărat din domeniul culturii sau artelor – cum au fost, de exemplu, profesorii mei de la liceul Hasdeu, Basarabia, inclusiv Chișinăul, abia își revenea în preajma războiului din prea îndelungata sa condiție de fundătură rusească, și eu unul cred că era firesc ca primii promotori ai culturii să fie școala și învățătorii. Profesorii mei de științe naturale, cum era Teodor Lujanschi sau profesorul Moroșanu, dirigintele meu, binecunoscutul de toată lumea Pantelimon Erhan, profesorul de desen Andrei Niculescu, au însemnat foarte mult, nu numai din punct de vedere profesionist, didactic, dar și în sens general-cultural, pentru promoția mea. În rest, totul evolua ca mai pretutindeni; fiecare ins mai rășărit pleca să-și continue instruirea la Iași sau la București. Doamna Valentina și-a făcut studiile la Iași la „Belle-Arte”, iar eu am făcut doi ani facultatea de arhitectură la București.

Valentina Rusu-Ciobanu: Aș dori să fac o remarcă, comparativ cu mojicia care s-a răspândit la Chișinău după război și dăinuie până în ziua de azi, exista pe atunci și la Chișinău un comportament decent, civilizat, or, etica străzii ține și ea de aspectul cultural al unui oraș. Se resimțea peste tot efectul celor șapte ani de acasă, o calitate, după părerea mea, a poporului nostru care l-a îndrumat, și în timpurile de mai încoace, pe năpăstuitul țaran basarabean să-și îndemne copiii către școală și învățătură. Așa, pe tăcute și cu multă decență, Chișinăul, golit de intelectuali după război, s-a completat treptat cu acești fii și fiice de țărani trecuți prin diferite școli dar având la bază – atât prin

limba vorbită, cât și prin anumite reguli etice și morale specifice neamului nostru – cei șapte ani de acasă de cultură românească. Așa am rezistat noi.

Valeria Grosu: *Ceea ce nu putem spune, în foarte multe cazuri, în prea multe cazuri, despre eficiența celor șapte ani de acasă astăzi. Se pare că universitățile familiale basarabene au degradat mult de la un timp încoace, iar sărăcia și mizeria morală aprofundează acest proces către niște limite interioare periculoase, patologice. Să revenim, însă – oricum, pentru a continua și acest subiect de discuție – la domeniul cultural-artistic pe care îl reprezentați. Fără a intenționa referințe în speță la artiștii plastici Glebus Sainciuc și Valentina Rusu-Ciobanu, nu vi se pare că și elita culturală a Chișinăului – am în vedere persoanele angajate culturalmente din Chișinău – parcurge o perioadă obscură, descurajantă, și nu numai în proiecție social - existențială?*

Valentina Rusu-Ciobanu: Din punct de vedere profesionist, vrei să spui? Lucrurile sunt foarte amalgamate, pe de o parte, sărăcia și supremația politicului minimalizează rolul artistului în evoluția culturală a societății, pe de altă parte însă, artistul rămâne artist, dacă este artist, în orice condiții, iar arta, cultura în general este, se știe, o armă cu bătaie lungă.

Glebus Sainciuc: Mie chiar îmi place condiția profesională a artistului astăzi. Există o concurență la nivel profesionist, supraviețuiește cine are fond, și nu listele în întregime ale uniunilor de creație.

Valeria Grosu: *Supraviețuiesc și chiar prosperă, din păcate, și o sumedenie de impostori.*

Glebus Sainciuc: Așa este, dar despre ei se poate vorbi acum în gura mare, ceea ce înainte nu era voie.

Valeria Grosu: *Am impresia că această perioadă obscură a culturii noastre este condiționată, poate mai mult decât de problemele existențiale – de deschiderea frontierelor culturale. Puși față în față cu marile valori culturale ale lumii, ne-am micșorat brusc de la „listele în întregime ale uniunilor de creație”, la câteva personalități de adevărată cultură (și valoare) cu șanse reale de a supraviețui exigențelor.*

Valentina Rusu-Ciobanu: Deși condițiile noastre de rezistență și supraviețuire au fost, și mai sunt încă, cu totul speciale, eu una nu văd aici o mare noutate; valoarea și cantitatea, mai ales în cultură, în artă, sunt lucruri foarte diferite. Este normal ca din atâtea aspirații să se aleagă câteva talente deosebite și este extraordinar că din calvarul comunist au supraviețuit câteva valori incontestabile. Nu știu în ce măsură a fost, sau este, Chișinăul nostru metropolă culturală – nu cred că se poate pune această problemă vizavi de urbea noastră – însă, dacă locuind în acest oraș s-a putut supraviețui și din punct de vedere valoric, înseamnă că noutatea de metropolă culturală este mult mai nuanțată decât ni se pare nouă.

Valeria Grosu: *Eu văd Chișinăul, în cei aproape 50 de ani de cultură, sau mai curând de culturalism sovietic, împânzit de turnulețe de fildeș – fie acestea bucătării sau ateliere de creație sau simple paravane sufletești – în care se încerca imposibilul: exodul dintr-un regim care suprime, prin toate mijloacele, libera creativitate. În cazul nostru, al basarabenilor, fenomenul era dublat de un diabolic proces de mancurtizare. Există chiar și astăzi, la noi, destui reprezentanți ai culturii care afirmă că în Basarabia s-a făcut artă moldovenească și nu românească.*

Glebus Sainciuc: Este o aberație. O cultură, o artă nu se construiește pe loc gol, ci în temeiul unor modele culturale sau artistice. Ar fi interesant de știut care sunt modelele moldovenești de la care au pornit acești domni să facă artă și literatură moldovenească.

Valeria Grosu: *Probabil unul singur – „limba moldovenească” sau, să-i zicem, pentru a nu se confunda graiul moldovenesc cu aberanta formulă agro-socialistă dar și pentru a formula mai exact denumirea aberantului glotonim din Constituția RM – limba sovietică socialist moldovenească. Vă mulțumesc mult pentru această discuție și pentru ospitalitate.*

Valentina Rusu-Ciobanu: Și noi vă mulțumim. Să știți că ne-ați pus pe gânduri! Deși la început tema conversației noastre mi s-a părut cumva neinspirată, acum și eu și Glebus am avea, cu siguranță, multe de spus la acest subiect.

P.S. În drumul meu spre casa familiei Sainciuc am parcurs pe jos – din lipsă de transport pe ruta Uniunea Scriitorilor – strada Grigore Ureche și - fără intenția de a consemna în mod special acest traseu – trei tronsoane, respectiv trei aspecte absolut diferite ale „metropolei culturale Chișinău”: cartierul de lux constituind edificiile oficial-administrative ale urbei, inclusiv parcul „Ștefan cel Mare”, Piața și Catedrala; infernala stradă Hîncești, murdară, dărâmată și zgomo-toasă; rețeaua de bagatelă a ulicioarelor din dreapta bisericii „Sfânta Vineri”, la fel de rău deteriorate dar cu un „ceva” vechi și plăcut sufletului în atmosfera din jur. Astfel încât, în mai puțin de douăzeci de minute, Chișinăul și-a tot schimbat identitatea, în nici una dintre ele culturalmente inconfundabil, însă cu atât mai mult continuând să rămână – în turnurile sale de fildeș – o posibilă pistă de decolare către marile metropole culturale ale lumii.

Valeria GROSU,
Basarabia, 1996, nr. 7-8, p. 18-21.

„FIINȚA UMANĂ ARE MULTIPLE POSIBILITĂȚI DE A SE APĂRA”

Irina NECHIT: Doamna Valentina, de ce Balaurul proaspăt pictat de Dvs., încă „întronat” pe șevalet, nu e fioros, nici agresiv – așa cum îl știm reprezentat în icoana Sfântului Gheorghe, ce v-a inspirat – ba dimpotrivă, cucerește prin exuberanța cromatică de natură paradisiacă, prin transluciditatea vibrândă a aripilor, prin dinamismul și grația corpului solzos, a cărui frumusețe, deși amenințată de suliița ucigașă, rămâne intact?

Valentina RUSU-CIOBANU: Lucrurile golite de mister nu mai prezintă interes; tindem mereu spre necunoscut, însă nu spre mirajul necunoscutului, ci spre existența lui reală. De ce n-aș crede, în acest sens, că victima Sfântului Gheorghe o fi fost... o Balauroaică, de ce nu i-aș da o alură feminină, accentuându-i astfel condiția tragică?

I.N.: Ființa fantastic de simpatică din noul Dvs. tablou își pierde

trăsăturile de monstru, ba mai mult – ea ne apare umanizată, având un chip, chiar o față! de o surprinzătoare expresivitate.

V.R.C.: Crezi? De fapt, i-am dat expresia psihologică a pisicii Lori, a cărei dispariție a regretat-o întreaga familie, iar Calul din același tablou seamănă cu Năsturel – un mâțișor pe care l-am găsit pe un gard și l-am adus acasă, spre bucuria nepoțelilor.

I.N.: *Obsesia vegetalului, a faunei redimensionate în viziunea Dvs. artistică provine, probabil, din instinctul ancestral al comunității cu tot ce e viu; sesizez în lucrările ce vă aparțin și o atemporalitate, o anistoricitate tematică, un echilibru al compoziției formale, o claritate a imaginii ce caracterizează arta naivă.*

V.R.C.: Nu aparțin structurii pictorilor naivi, deși i-am admirat pe unii, pe Bețianu din Siberia, de exemplu. Există școli de pictură naivă în Iugoslavia, școli de pictură pe sticlă – în România, dar dintre artiștii plastici neprofesioniști, rar cine își învinge amatorismul, doar talentele extraordinare răzbat în „pictura mare”. Pe de altă parte, fiecare profesionist are nevoie de o doză de naivitate, de sinceritate, pentru a nu-și pierde candoarea interogativă a copilăriei și, în ultimă instanță, prospețimea. Când pictorul e foarte-foarte tânăr, se bucură de orice lucrare pe care a făcut-o; când e maturizat, trebuie să execute comenzi concrete sau să țină cont de comanda socială, pentru ca să aibă succes (în timpul jocului actorul trage cu urechea la sală, nu?). Dacă, însă, artistul pune prea mare preț pe slavă, glorie, riscă să capete niște ticuri de falsă vedetă, și numai o personalitate ce-și păstrează sinceritatea până la o vârstă mai înaintată nu va avea alt scop și altă dorință decât aceea de a se exprima pe sine. Am avut și eu o perioadă când nu mă mai satisfăceau cele realizate anterior, nu mi-era de ajuns ceea ce făceam, vroiam să mă eliberez de vechile constrângeri lăuntrice, și-atunci am început să pictez din imaginație. Asta însă te face naiv, de aici și pornirea unor privitori de a-mi atribui calități, definatorii pentru arta naivă.

I.N.: *Cel ce are ochi să vadă, observă în pânzele Dvs. și fascinante elemente suprarealiste, găsind justificare vocației pentru fabulos în chiar manifestul „Le Surrealisme et la peinture”, scris de Breton, în*

1928. *Desprindem din acest document spiritual de la început de secol ideea că „în inconștient se gândește în imagini și, deoarece arta formulează imagini, ea este mijlocul cel mai potrivit pentru a scoate la suprafață conținuturile profunde ale subconștientului, care-i domeniul insesizabilului, în el ființa umană nefiind în stare să obiectiveze realitatea, ci contopindu-se cu tot ce-l înconjoară. Artă nu este, deci, o reprezentare, ci o comunicare vitală, biopsihologică a individului cu realitatea”...*

V.R.C.: Se fac multe teorii privind raportul viață-artă, dar odată formulat un concept estetic, problema discutată pare, într-un fel, rezolvată, și cercul se închide. Nu mai e loc pentru miracol, pentru lucrurile pe care nu le putem cunoaște – trebuie să ne mai rămână, însă, și teren pentru descoperiri neașteptate, căci numai neașteptatul are viitor. La rândul său, viitorul e întotdeauna imprevizibil, îți oferă surprize halucinante; el poate fi pregătit, poate fi cultivat de teoreticienii care experimentează, emit teze estetizante, practicând o artă „de laborator”. De altfel, pe mine mă interesează și experiențele, rezultatul lor final – le accept, da, dacă ele contribuie la evoluția vizibilă a unui sau altui autor. Nu mi-ar plăcea să ne limităm la cadrul îngust al unei picturi voit intelectualizate, consider că e ridicolă, anormală și situația când unii se prefac că experimentează, iar alții se prefac că apreciază aceste „experimente” savante.

I.N.: *Îl citești pe Sartre?*

V.R.C.: Știu că scrierile lui poartă marca literaturii superioare, dar nu-l pot citi deoarece îl găsesc artificial, pretențios, chiar plicticos. Oricât ar părea de straniu, prefer așa-numitele genuri literare „inferioare”, lecturez cărți destinate publicului larg – romane polițiste, de aventuri, fantastice, făcându-mi plăcere să comunic cu autorul, să-i ghicesc talentul, forța, abilitatea. Iarna aceasta – o iarnă plăcută, căci pentru prima dată în viața mea n-a trebuit să facem focul, beneficiind de încălzirea cu gaz și având senzația că cineva ne aduce căldura în locuință – am redescoperit încă un gen extraordinar al literaturii române, poveștile populare. Înmanuncheate într-un volum din seria *Biblioteca pentru toți*, m-au șocat prin subtilitatea gândului, prin însolitul subiec-

telor, prin conținutul subtextual al unor scene sau situații de esență suprarealistă. După contactul cu un univers imaginar atât de bogat, voluptuos, mi-aș încerca parcă penelul în sfera nebulosului, a fantasticului, însă mă întreb și eu, ca alți confrăți de breaslă, pentru ce să ne zbatem, de ce să mai facem pictură, critică etc., când toată lumea nu e preocupată decât de bunăstarea-i materială, când peste tot se pradă și se jefuiește, întocmai ca în basmele cu zmei și monștri desfigurați de lăcomie.

I.N.: Sunt chiar atât de „cumplite” aceste „vremi”, e atât de groaznic acest prezent al nostru; n-ați avut oare Dvs. (și colegii de generație ai Dvs.) de înfruntat greutăți și mai mari?

V.R.C.: Ce să-ți spun? A fost, bineînțeles, războiul. Dar pe atunci abia ieșisem din copilărie, pericolul cel mare a trecut, oarecum, pe alături, m-a cruțat. Numai acei ce nimereau în zona frontului au avut de suferit, mulți din ei n-au mai scăpat, familia mea, însă, a supraviețuit. Am avut norocul că asupra casei părinților mei, peste lăcașul nostru, n-a căzut vre-o bombă – o bucată de cartier a rămas neatinsă, pe când în rest, Chișinăul fusese ars. Am văzut cum oamenii își plâneau locuințele distruse, cum un vecin și-a luat rămas bun de la un vis; dorea nespus să-și cumpere o casă, însă nu reuși, căci în scurt timp s-au schimbat banii de două ori, din cei 100000 lei adunați el alegându-se cu doar o mie. Cu toate acestea, lumea își revenea repede, magazinele la Iași erau pline de mărfuri, piața chișinăuiană nu ducea lipsă de produse agricole, fiindcă țăraniile aveau gospodăriile bine organizate, aveau și destule rezerve. Mai greu am dus-o în anii foametei, căci noua putere le sustrase sătenilor toate bunurile și trebuia s-o scoatem cumva la capăt, primind zilnic rații foarte mici de pâine: mie, ca studentă la Școala de arte plastice, mi se cuveneau câte 600 de grame, tatei, ca funcționar, i se dădeau câte 400 de grame, iar mamei, ca persoană întreținută – câte 250 de grame. Intenționând să ne schimbe nu numai modul de viață, dar și mentalitatea, și criteriile de apreciere a binelui și a răului, comuniștii veneau cu pretenții absurde; impertinența lor a avut efecte dezolante mai ales asupra artiștilor, deoarece, chiar înainte de a se fi apucat de ceva, unui pictor, bunăoară, i se dicta ce și cum să

deseneze, cerându-i-se de la bun început să-și plămuiască lucrarea altfel decât autorul o concepute.

I.N.: Cum v-ați opus unei asemenea terori?

V.R.C.: Moscova ne arăta mereu de unde să ne luăm startul; Chișinăul, ca oraș de provincie, a trebuit să-i dea ascultare, câștigându-și astfel existența. Ce ne rămânea de făcut nouă, celor „înarmați” cu pensule? Am fost nevoiți să acționăm, pentru a păstra acea pictură de viață în artă, fără de care ne-am fi stins. Ne-am refugiat în ateliere, dar nu ne-am izolat de societatea turbulentă, pe cale de a deveni dementă; astfel, ne-am păstrat ca o celulă vie, din care să se poată dezvolta un organism sănătos în vremuri mai prielnice. Am trăit un timp paralel cu cel trăit de urbea noastră amărâtă. Pe tinerii artiști plastici de azi, îi văd inventivi, talentați, vioi, întărindu-mă în credința că, în general, moldovenii sunt foarte dotați și că vor putea rămâne ei înșiși, cu ajutorul lui Dumnezeu, chiar dacă, deocamdată, nu-s în stare să dicteze moda.

I.N.: Dar cum să creeze ei în condițiile comercializării și marginalizării artei; putem ține piept dezastrelor economice, politice?

V.R.C.: Să nu exagerăm. Greul cel mare încă n-a dat peste noi, încă nu știm ce ne așteaptă. În orice caz, ceva trebuie să se întâmple, să se schimbe radical, altfel vom continua să trăim din inerție și să încuviințăm, contrar voinței noastre, jaful. Prezentul, în forma pe care o cunoaștem, nu are nici un viitor.

I.N.: În Testamentul său politic N. Steinhardt afirma: „...cu cât pericolul te sfrunțează mai direct, cu atât ești mai dornic de luptă și cunoști un simțământ (crescând), de inexplicabilă și covârșitoare euforie”. Din „Jurnalul fericirii”, semnat de același autor, am aflat că în 1939 Winston Churchill îi spunea Martei Bibescu: „Va fi război. Praf și pulbere se va alge din imperiul Britanic. Moartea ne prinde pe toți. Iar eu simt că întineresc cu douăzeci de ani”.

V.R.C.: Bine, dar Churchill, fiind o figură politică de prima mărime, a profitat de seismele sociale din epoca lui, a ieșit în fruntea maselor antrenate în conflagrația mondială, însă în 1945, în Anglia, a fost bătut la alegeri. Noi n-ar trebui să căutăm rețete la britanici sau la francezi, un popor cu personalitate n-ar avea de câștigat dacă ar

urma un model străin. N-avem altă soluție decât să ne acceptăm condiția umilă, să înțelegem că numai într-o țară bogată cetățenii se pot îmbogăți repede, pe când într-o țară săracă, precum e a noastră, nu te poți înavuți decât pe socoteala altuia. Să ne apărăm pământul de cei care vor să ni-l prade – asta o putem face, căci ființa umană, cred, are multiple posibilități de a se apăra.

I.N.: „Fiți înțelepți ca șerpii și nevinovați ca porumbeii” – iată un îndemn al Domnului ce pare irealizabil, fiind axat pe o contradicție, pe un paradox.

V.R.C.: Ce știu eu despre șerpi sau porumbei? Când trăia Stalin, copiii sovietici îi trimiteau în plicuri porumbei desenați grijuliu... Nici chiar Porumbelul lui Picasso, după mine, nu-i prea convingător. Vorbim de niște simboluri cam banalizate, dar în realitate particularitățile caracterului uman se împletesc în mod bizar, uneori neverosimil. Nu există nici animale blajine sau crude în exclusivitate și, dacă unor pui de la incubator, de pildă, le adresăm doar diminutive, această prefăcătorie nu ne împiedică să recunoaștem că drăguții puișori pot fi și nemiloși, se pot ciupi cu răutate. Toți suntem oameni, nimeni nu-i marțian; ne sunt proprii și anumite virtuți, și unele slăbiciuni. Rar cine își acceptă adevăratul chip! Cei mulți se vor idealizați, înfrumusețați. Pentru mine rămâne până acum o enigmă Velazques, ce a avut curajul să picteze regine cam urâțele, regi îngâmfați, infante cu un ten al feței bolnăvicios, mă miră candoarea cu care desena un nas mare, o chelie inconvenabilă – important e că nu o făcea cu scopul de „a-i critica pe cei bogați”, ci fiindcă n-a voit să denatureze adevărul, preferând să-și șarjeze, cu simpatie, modelele. Numai niște purtători ai coroanei regale elevați, lipsiți de prejudecăți erau capabili să țină la curte un astfel de pictor nonconformist. Și numai într-o societate prosperă, într-un mediu cult, precum cel al Italiei din anii 1200-1500, a fost posibilă apariția pânzelor unor plasticieni de talia lui Leonardo da Vinci, Rafael, crearea statuiilor și ansamblurilor sculpturale ale lui Michelangelo. Marilor descoperiri ale Renașterii i se alătură uneori descoperirea omului, cred că Omul Renașterii italiene poate supraviețui curgerii implacabile a timpului, impresionându-ne pe noi și pe cei care ne vor

urma.

I.N.: Un plastician ar putea găsi astăzi, printre femeile contemporane, o Cecilie Galenari, o Ginerva de Benci sau o Mona Lisa care să-i pozeze și să-i aducă astfel celebritatea?

V.R.C.: Împingem discuția spre tema nedreptății, a discriminării femeii contemporane? Nu fac parte din nici o organizație care militează pentru drepturile femeii, socot că Eva a fost pedepsită împreună cu Adam atunci când fuseseră izgoniți amândoi din Rai. Omenirea are două fețe: bărbatul, femeia, iar între ei – copiii. Nu trebuie să-i despărțim unii de alții, nu era cazul să născocim o sărbătoare pentru bărbați, 23 februarie și una pentru mame, prietene ș.a., 8 martie. Despiritualizate, aceste pseudosărbători s-au transformat în niște ocazii de beție, de manifestare a veseliei violente, sfârșind jalnic: femeile își duceau soții turmentați acasă. Nu încapă nici o îndoială că, până la urmă, Ea duce greul, pe umerii Ei sunt gospodăria, copiii; măcar duminica de-ar fi zi de odihnă, însă trudițiile noastre respectate numai în vorbe nu au practic nici un răgaz, consacrand ziua a șaptea a săptămânii spălăturii, gătitului... chinului cotidian.

I.N.: Să revenim la munca de creație. Este ea un calvar? Artistul are nevoie de melancolie pentru a da naștere unei opere?

V.R.C.: Când te chinui prea mult în fața șevaletului, înseamnă că ceva nu-i bine, că undeva s-a produs o fisură, un fals. Uneori faci ceva, apoi strici, începi din nou, dar nu-ți mai iese nimic și ajungi la disperare. E firesc să ai asemenea momente de derută, de dezechilibru, căci nu poți râvni mereu fericirea – ea nu-i un drog pe care să-l consumi asigurându-ți o plăcere constantă. Cât privește melancolia, n-am prea avut nevoie de ea, deoarece am multă vitalitate. Pictez numai atunci când simt în fața mea veșnicia.

I.N.: Vă mulțumesc!

Irina NECHIT,
Basarabia, 1992, nr. 3, p. 154-158.

SETE DE ECHILIBRU ȘI UNITATE

Valentina Rusu-Ciobanu n-a forțat niciodată porțile succesului, fiindu-i la fel de străine pornirile obsecvioase, ca și aderența la directivele lansate de sus. Înviniută în repetate rânduri de „formalism” și „naționalism”, V. Rusu-Ciobanu a rămas fidelă crezului său artistic ce o integrează în generația de aur: Igor Vieru, Mihai Grecu, Gleb Sainciuc, Eleonora Romanescu – maeștri, care au contribuit esențial la definirea artei românești contemporane din RSS Moldova. Spirit neobosit, plasticiana este mereu în căutarea unor soluții și mijloace artistice noi, ce refuză cantonarea într-o manieră sau tip de expresie plastică anume, presupunând o remarcabilă diversitate de preocupări tematice, expresive și staliniste. V. Rusu-Ciobanu se inspiră din pictura clasică românească și universală și din creația populară românească. Dar nu este vorba despre o legătură mecanică cu tradiția marilor înaintași. Având drept reper realitatea imediată, ca și experiența istorică, etnosul popular, pictorița reformulează întreg sistemul imagistic și cromatic într-o ordine nouă, supusă sensibilității sale. Dorind să-și configureze o modalitate plastică proprie, V. Rusu-Ciobanu a abordat la începuturile sale artistice clarobscurul, trece apoi printr-o fază în care accentul se pune pe expresia desenului și valențele culorilor, ca să ajungă, în sfârșit, la o structură rațional-analitică a compoziției.

V. Rusu-Ciobanu își face debutul pe la mijlocul anilor '50. Lucrările din această perioadă atestă o serioasă stăpânire a mijloacelor de expresie, în special, în domeniul culorii, asta sugerând efecte de marcată picturalitate.

Compoziția „La joc”, apărută la expoziția republicană din 1957, este una din primele lucrări de valoare, care a suscitât interesul publicului și al criticilor de artă. Penelul, urmărind să sugereze atmosfera unei sărbători naționale, alunecă ușor peste amănunțele și detaliile de ordin etnografic, oprindu-se sau stăruind asupra motivelor și personajelor principale. Interesul pentru reprezentarea vieții de la sat, lejeritatea scriiturii ne duce involuntar cu gândul la Grigorescu, iar acorurile cromatice relevă legătura cu ceea ce Lucian Blaga numea atât

de sugestiv „tradiția noastră fără vârstă”, cea care își are sorgintea în „stratul mumelor”.

Aceeași dezinvoltură în execuție o găsim și în portretul de tinere fete cu chipuri visătoare, cu ochi plini de misterioase trăiri: „Fata la fereastră”, „Portretul studentei de la școala de meserii, M. Brovina”, portretul poetului A. Busuioc, învăluit în mantia poeziei.

La hotarul anilor 1960, V. Rusu-Ciobanu renunță la clarobscur în favoarea unei sonorități maxime a culorilor și a expresiei clare a desenului. În pânzele din această perioadă, de un expresionism temperat, artista caută să conjuge într-o sinteză originală virtuțile coloristice ale artei populare cu achizițiile de expresie din pictura modernă. Trădând o anumită simbolistică proprie artei naive, în compozițiile „Setea”, „În parc”, „Salutul”, „Tinerete”, V. Rusu-Ciobanu tinde să plăsmuiască un sistem propriu de semne, cu certe efecte decorative, fiind preocupată mereu de ritmul muzical al formelor și al liniilor ce exprimă diferite stări. Create sub semnul stilisticii artei naive, aceste lucrări ne cuceresc prin puritatea și franchețea lor.

În portrete pictorița cultivă culorile intense, de o factură fovă: „Portretul actorului D. Fusu” (1963), „Portretul E. Iurciac” (1964). În acest sens, plasticiana mărturisește: „Cel mai important e să găsec „formula” omului. Culoarea vine s-o întregească, s-o aprofundeze”.

Portretele create de V. Rusu-Ciobanu la sfârșitul anilor '60-'70 se remarcă prin forța lor conceptuală și concluzia expresiei plastice. Observator sagace, deloc comod în interogațiile adresate sieși și celor din jur, ea creează o serie de portrete ale personalităților culturii și artei moldovenești: scriitorilor I. Druță, Gr. Vieru, I. C. Ciobanu, I. Crețu, V. Malev; regizorii V. Ioviță, V. Druc, E. Loteanu, S. I. Șcurea; pictorul G. Sainciuc; actorul D. Fusu. Concepția fiecărui portret este tot atât de unică și irepetabilă ca și universul interior al celor portretizați. Astfel, expresivitatea desenului, asociată contrastului dintre roșu sonor al costumului modelului și pătratele albastre-albe ale fondului, precum și rigoarea construcției compoziționale, toate configurându-se într-o imagine grotescă, vin să reliefeze firea expansivă, devorată de vocația sa, a lui E. Loteanu. Realizat la temperatura unei intense trăiri

sufletești, portretul actorului D. Fusu în zale (1974) trădează un suflet romantic.

Cu totul în alt mod este conceput portretul regizorului S. I. Șcurea – unul din cele mai interesante în creația pictoriței. Compoziția portretului construită riguros și ordonat, conform unui alfabet plastic convențional (iluzia optică, absența aerului) și gama cromatică restrânsă la strictă funcționalitate evocă o fire reflexivă, o conștiință adâncă, al cărei apanaj este meditația, prin care concepe existența umană în scurgerea timpului. Monologul lui Hamlet, al cărui laitmotiv „To be or not to be, that is the question” este înscris în tablou, confirmă această caracterizare a personajului. Aici sensibilitatea și rațiunea conlucrează într-o fericită cumpănire. Pictorița și-a cultivat o sete de echilibru și unitate, de firesc și puritate a sentimentului, care au devenit aproape un simbol al picturii sale din anii 1970.

Împărtășind idea creației deschise în sensul continuei evoluări, V. Rusu-Ciobanu străbate de-a lungul activității sale creatoare drumul mai multor capitole din istoria artei, de la tradițiile picturii renascen-tiste (în special, ale quattrocentoului italian) la cele populare.

În deceniul șapte, coloritul sonor, expresia desenului, echilibrul și simetria structurii compoziționale, atestate în tablouri simboliste („Tineretea” (1967), „Salutul” (1968), cedează locul principiilor grafice, bazate pe structuri rațional-analitice mai subliniate ale compozițiilor, precum și pe coloritul local (pânzele: „Copiii și sportul” (1971), „Vizi-ta medicului” (1971), „Lunomobilul” (1971), „Glie și oameni” (1975), „Prietenia” (1974), „Amintire” (1976). La prima vedere aceste lucrări par a fi în consonanță cu comanda socială a timpului, dar numai la prima vedere. Confruntând compozițiile de gen realizate de V. Rusu-Ciobanu în anii 1950-1960 și cele din anii 1970-1980, este evident că în primul caz patosul cetățenesc a luat naștere din convingerea sinceră a plasticienei, pe când în tablourile din anii 1970-1980, acesta trădează involuntar dubiul lăuntric al pictoriței. Abordând procedee convenționale, V. Rusu-Ciobanu demistifică stereotipurile privind realitatea ce o înconjoară, viața însăși în pânzele ei reprezintă un adevăr relativ, convențional. Privind aceste compoziții, ai impresia uneori că în ele totul e inventat. Artista parcă ar vorbi despre corelațiile idilice dintre

oameni și natură („Glie și oameni”), despre prietenia dintre oameni („Prietenie”), însă aceste idile au un aer bizar – bucuria naivă se conjugă cu o doză (bine ascunsă) de ironie, cu un început de joc. Participând conștient la idealizarea unor motive, plasticiana le neagă inconștient. Tema frăției internaționale, a păcii în compoziția de proporții „Prietenia” relevă o perspectivă demonstrativă „frontală”. Băieții și fetele, reprezentați în prim-plan, nu sunt lipsiți de individualitate, dar dacă îi privim mai atent, observăm că nu sunt oameni vii, ci mai degrabă niște manechine, care întruchipează triumful unei „prietenii” abstracte. Apelând la procedeele cinematografice („stop-cadru”) și teatrale (concepția scenică a subiectului), caracterul grafic și decorativ al imaginii, utilizarea elementelor de afiș, pictorița creează iluzia unei realități fictive. Atitudinea sa adevărată față de aceste motive transpar în aceeași perioadă în pânze în care sunt prezente neliniștea sufletească, starea social precară. Eroul principal este, de obicei, închis în sine sa, înstrăinat de realitatea înconjurătoare, sau evacuat din spațiul gravitațional al pământului: „Saltimbancul” (1967), „Imponderabilitate” (1974).

Semantica lucrării „Amintiri” se remarcă prin relația complexă a spațiului și a timpului. În fața unui tânăr, situat în partea stângă a pânzei, apar chipurile prietenilor, rudelor, contururile unui vechi castel. Structura stereoscopică a compoziției (figura tânărului este reprezentată de trei ori) simbolizează zborul gândurilor eroului, naște un lanț de meditații asociative, legătura reciprocă a prezentului cu trecutul, neliniștea pentru viitorul necunoscut. Folosind procedeele cinematografice ale montajului, autoarea redă ciocnirea, nesimultaneitatea evenimentelor, care vin să lărgescă tratarea psihologică a eroului principal.

Explorând tematica actuală, pictorița tinde să ne comunice idei și nu doar simple impresii. În acest sens, echivalențele plastice de care uzează conțin un simbolism plurivoc.

Opera pictoriței V. Rusu-Ciobanu s-a constituit de-a lungul a patru decenii de muncă și dăruire. Creația ei și-a găsit un loc inconfundabil în arealul artei contemporane românești din Republica Moldova, devenind una dintre marile ei valori.

Eleonora BARBAS,
Sud-Est, 1991, nr. 1, p. 20-24.

„EXTRAORDINARĂ STARE DE CREAȚIE COLECTIVĂ...”

La o analiză retrospectivă constatăm că, la începuturile sale, „Luceafărul” se avântase în scenă cu o singură dorință – de a se afla la vedere, pe podium, chiar dacă nu-și imagina destul de limpede ce îi va comunica spectatorului, simțindu-se pe deplin satisfăcut doar prin însuși faptul existenței sale. Abia mai târziu, prin anul 1968, teatrul a început să-și configureze un sistem al său estetic de idei, un stil inconfundabil.

Spre deosebire de colectivele teatrale ce se constituiau în baza unui program, „Luceafărul” și-a elaborat programul din mers. Teatrul se asculta pe sine însuși și atunci când reușea să se înțeleagă corect, găsea soluția optimă. În consecință, „Luceafărul” și-a construit un sistem artistic amplu, în cadrul căruia ideile dețineau primatul. Teatrul a parcurs o evoluție organică: de la plastică corporală – la intelect. Și abia atunci când un repertoriu serios a fost asociat disponibilităților fizice și de transfigurare ale actorilor, s-a putut vorbi despre teatru în înțelesul deplin al cuvântului.

În stagiunea teatrală 1968-1969, intelectualitatea Chișinăului avea să constate că „Luceafărul” își ocupă locul legitim în cultura moldovenească și numărul celor care au dorit să colaboreze cu teatrul a sporit considerabil. Primii, în acest sens, merită să fie menționați artiștii plastici. Ei au venit la „Luceafărul” atunci când acesta a început să-i pasioneze la fel de mult ca și pictura. Arta „Luceafărului” din anii 1960, mai ales din a doua jumătate a deceniului al șaptelea, este indispensabil legată de dezvoltarea picturii moldovenești, care la acea dată înregistra un reviriment. Iată un trio ce era evocat atunci când se vorbea despre realizările culturii moldovenești: Mihai Greco, Valentina Rusu-Ciobanu, „Luceafărul”. Îi lega pe toți comunitatea de creație și interesul pentru rădăcinile spirituale și naționale ale poporului pe care îl reprezentau. Mihai Greco a fost printre primii în țară care nu s-a temut să abordeze culoarea pură în toată feroarea ei. Valentina Rusu-Ciobanu descoperea virtuțile culorilor simple ale picturii naive.

Afinitățile dintre arta celor trei se făceau simțite chiar și atunci când plasticienii nu erau implicați direct în spectacole. Pentru mine, bunăoară, este evidentă legătura între tabloul V. Rusu-Ciobanu „Setea” și spectacolul „Mai tare ca dragostea” – aceeași încordare, aceeași înversunată sete de viață. Nici un spectacol luceferist nu preia mizanscena din tabloul „Ospitalitate” de M. Grecu, dar câtă înrudire există între acesta și montarea „Pe un picior de plai”, câte puncte de tangență!

Din momentul în care M. Grecu și V. Rusu-Ciobanu au pășit pragul „Luceafărului”, nu ca spectatori sau prieteni, ci ca autori de scenografie, a început o etapă nouă în evoluția teatrului. Ei au imprimat artei „Luceafărului” acea vigoare, acea respirație a vieții pe care știau s-o surprindă și s-o toarne în forme, expresia artistică pare densă, amplificată, iar compoziția se eliberează de narativ și se încarcă de dramatism.

V. Rusu-Ciobanu a semnat decorul la spectacolul „Radu Ștefan – întâiul și ultimul”. Concepția scenografică deriva din stilistica naivă a filei curate pe care cronicarul Pafnutie descria scurta domnie a lui Radu Ștefan. Decorul releva conturul unui oraș medieval, dar acesta era situat oarecum pe perimetrul scenic, cel mai mare spațiu fiind rezervat jocului actoricesc și, deci, costumelor inedite.

...După anul 1972, cu „Luceafărul” n-au mai colaborat nici Mihai Grecu, nici Fira Grecu, nici Valentina Rusu-Ciobanu, nici Lică Sainciuc...

Irina UVAROVA,

Sud-Est, 1991, nr. 1, p. 29-34.

APRECIERI, OPINII, IMPRESII

Dacă artistul pune mare preț pe slavă, pe glorie, riscă să capete niște ticuri de falsă vedetă și numai o personalitate ce-și păstrează sinceritatea până la o vârstă mai înaintată nu va avea alt scop și altă dorință decât aceea de a se exprima pe sine.

Chiar dacă aș fi dorit să ascund ceva de oamenii acestui plai, nu aș fi reușit din simplul motiv că i-am iubit exemplar. Țara și poporul sunt cele două lumini, care mi-au călăuzit viața. Și eu am trăit deschis și onest, dăruindu-mă culorilor și amestecându-mă cu ele.

Mi-a plăcut să fac portrete: Grigore Vieru, Aureliu Busuioc, Vlad Ioviță, Ion Sandri-Șcurea, Dumitru Fusu. E ceva fascinant să stai de vorbă cu omul, să-l descoperi. E o plăcere, stai în liniștea atelierului, în condiții de intimitate. Acest proces m-a făcut să fiu întotdeauna înaripată... A fost o dorință mare a mea de a pătrunde în tainele artei. Alte lucruri parcă nici nu m-au interesat. Pictura este domeniul în care am trăit, am experimentat, m-am bucurat, nu am cunoscut odihna, dar nici oboseala... Nu sunt sigură că acesta a fost drumul meu cel adevărat și drept. Nu l-am ales eu, el m-a ales.

Valentina RUSU-CIOBANU

Valentina Rusu-Ciobanu aparține acelei generații de artiști plastici basarabeni care s-au format încă în ambianța culturală a României interbelice, dar a căror activitate de creație s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului XX, în contextul extrem de contradictoriu al relațiilor social-politice dictate de regimul totalitar comunist.

Constantin I. CIOBANU

Valentina Rusu-Ciobanu n-a forțat niciodată porțile succesului, fiindu-i la fel de străine pornirile obsecvioase, ca și aderența la direcțiile lansate de sus. Învinuită în repetate rânduri de „formalism” și „naționalism”, V. Rusu-Ciobanu a rămas fidelă crezului său artistic ce o integrează în generația de aur: Igor Vieru, Mihai Greco, Gleb

Sainciuc, Eleonora Romanescu – maeștri, care au contribuit esențial la definirea artei românești contemporane din RSS Moldovenească.

Eleonora BARBAS

Valentina Rusu-Ciobanu este singurul plastician în viață inclus în excepționala serie din 12 albume *Maeștri basarabeni din sec. XX*, alături de nume de referință ale culturii noastre: Auguste Baillayre, Alexandru Plămădeală, Max Gamburd, Lazăr Dubinovsky, Mihail Grecu, Andrei Sârbu ș.a. Auguste Baillayre, unul dintre cele mai spectaculoase, mai inteligente și mai originale personaje ale artelor plastice basarabene din perioada interbelică, a exercitat o influență enormă asupra formării artistei sub aspectul abilităților sale tehnice, concepțiilor estetice și filosofice, dar și renumitul sculptor Alexandru Plămădeală, în clasa căruia studiasă desenul. Aceasta ne și face să conchidem, că Valentina Rusu-Ciobanu este plasticiana pe măsura marilor săi dascăli.

Tudor BRAGA

Ceea ce ne reține în fața tablourilor Valentinei Rusu-Ciobanu, indiferent de gen – portrete, naturi statice, peisaje, compoziții etc. – este farmecul pe care-l degajă, tușa delicată, vopselele nuanțate, izvorâtoarele unele din altele, lumina caldă care le împresoară, finețea detaliilor și petelor de culoare, de rând cu inteligența și bogata imaginație a celei care le semnează. Majoritatea pânzelor autoarei sunt restrânse ca dimensiuni și expresive din interior. Dacă ar fi să definim creația Valentinei Rusu-Ciobanu într-un singur cuvânt, acesta nu ar fi altul decât preaplinul imaginilor, pe care criticul literar Mihai Cimpoi îl folosește în legătură cu poezia lui Grigore Vieru.

Gheorghe VRABIE

În prezent, în Republica Moldova nimeni nu poate picta în asemenea stil (ca Valentina Rusu-Ciobanu). Motivul e că artiștii contemporani se depărtează tot mai mult de pictura tradițională.

Dumitru PEICEV

Opera Valentinei Rusu-Ciobanu este unică în spațiul basarabean. Toată viața a fost o ființă retrasă și a muncit așa cum i-a dictat vocația. Suntem în fața unei opera fără pereche în arta noastră. Regretatul ei soț, Glebus Sainciuc i-a servit ca un scut în viață. Ea nu a deviat nici o clipă, nici un milimetru de la ceea ce este arta autentică.

Vladimir BEȘLEAGĂ

Valentina Rusu-Ciobanu este un model demn de urmat pentru tânăra generație prin tenacitatea, verticalitatea și talentul de care a dat dovadă. Majoritatea lucrărilor sale, Valentina Rusu-Ciobanu le-a creat în perioada sovietică, însă n-a fost influențată de realismul socialist. Ea a găsit o formulă proprie în compozițiile sale și a respectat principiile estetice ale artei. Tocmai de aceea lucrările pictoriței au fost apreciate în cadrul mai multor expoziții, inclusiv la Bienala Internațională de Artă 2015.

Dumitru BOLBOCEANU

Anii '60 ai secolului XX au avut o semnificație aparte în viața artistică a Chișinăului. În ateliere și săli de expoziții apar lucrări ce demonstrează o distanțare pronunțată de „realismul socialist”. Aceste schimbări se produc mai ales în domeniul picturii, ele fiind promovate, în primul rând, de creațiile lui M. Grecu și V. Rusu-Ciobanu.

Tudor STĂVILĂ

Stilul pentru care a optat pictorița putea fi „citat”, în perioada regimului sovietic totalitar, ca o „subversiune sublimată”, risc pe care Valentina Rusu-Ciobanu și l-a asumat.

Vladimir BULAT

Valentina Rusu-Ciobanu, în istoria picturii, este considerată drept un maestru excelent al portretului psihologic, care refuză tipul-canon de portret centric, până la jumătate, limitat în cadru. Mai e ceva: portretele ei necesită o viziune activă, trezesc curiozitatea vizitatorului. Uneori ai impresia că autoarea știe ceva mai mult despre cei portretizați,

decât ei înșiși despre sine. Acest „ceva” este creativitatea, intuiția artistică valorificată în procesul creator, atentă la învolburările sufletești, la deschiderile intelectului și intuiției spre o înțelegere nuanțată a resorturilor și formelor de infinită manifestare ale ființei umane. Substratul, de un registru complex și contradictoriu al fondului intelectual al personajelor pictate, este evidențiat și transpus într-o viziune generalizatoare filozofică.

Leonid ZINGHER

TABEL CRONOLOGIC

1920

Valentina Rusu-Ciobanu s-a născut la 28 octombrie la Chișinău.

STUDII

1938-1940

Școala de Belle Arte din Chișinău.

1941-1944

Academia de Arte Frumoase din Iași.

1947

Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” din Chișinău (azi Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală”, unde i-a avut profesori pe Auguste Baillayre și Alexandru Plămădeală).

CONSACRARE

1948

Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova și URSS.

ACTIVITATE ARTISTICĂ

Pe parcursul întregii vieți, Valentina Rusu-Ciobanu, a participat la numeroase expoziții personale și de grup, tabere de creație, atât în țară, cât și peste hotare.

EXPOZIȚII PERSONALE

1961 – Chișinău

1984 – Muzeul de Arte din Chișinău

2000 – Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Chișinău

2015 – Muzeul Național de Artă al Moldovei

EXPOZIȚII DE GRUP

1947-1988 – participă la aproape toate expozițiile UAP din Moldova

1995 – Saloanele Moldovei

2009 – expoziția „Bessarabia Moia” (curatori: Ruxandra Garofeanu și Vladimir Bulat), galeria Artmark, București

EXPOZIȚII PESTE HOTARE

1949 – workshop, Moscova, Rusia

1951, 1952 – tabără de creație, Federația Rusă

1954 – tabără de creație, Abramtsevo, Rusia

1957 – Moscova

1961 – Sofia, Bulgaria

1963 – Varșovia, Polonia

1968 – Montreal, Canada

1970, 1971 – Plovdiv, Bulgaria

1975 – București, România

1975 – Irak

1975 – Siria

PREMII. DISTINCȚII. TITLURI ONORIFICE

1974

I se decernează Premiul de Stat al RSSM.

1980

I se conferă titlul de Maestru Emerit în Artă din RSSM. Este decorată cu ordinul „Insigna de Onoare”.

1984

I se decernează Premiul de Stat al Republicii Moldova.

1985

Este distinsă cu titlul de Artistă a Poporului din Republica Moldova.

1996

Este distinsă cu „Ordinul Republicii”.

1998

Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova pentru întreaga activitate și pentru prosperarea artelor plastice.

2009

I se decernează medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe a Moldovei.

2010

Obține titlul de „Cetățean de onoare al orașului Chișinău”.

I. OPERA

OPERELE CE FAC PARTE DIN PATRIMONIUL MUZEELOR ȘI GALERIILOR DIN MOLDOVA

Muzeul Național de Artă al Moldovei

1947

1. **În satul eliberat.** Ulei, pânză. 100x140

1948

2. **Portretul M. Bostan.** Ulei, pânză. 82x64

1949

3. **Portretul colhoznicei Malai.** Ulei, pânză. 105x87

1952

4. **Femeie în broboadă albă.** Ulei, pânză. 39,0x31,0

5. **Natură statică cu ceainic.** Ulei, pânză. 40,0x55,0

1953

6. **Natură statică.** Ulei, pânză. 76,0x97,0
7. **Natură statică cu floare.** Ulei, pânză. 54,0x70,0
8. **Portretul colhoznicei Ileana Buhnă.** Ulei, pânză. 99,5x75
9. **Portret de fată, studiu.** Ulei, pânză. 27,0x19,0

1954

10. **Fată la fereastră.** Ulei, pânză. 60,0x50,0

1956

11. **La bal mascat.** Ulei, pânză. 117,0x53,0

1957

12. **Invitație la joc.** Ulei, pânză. 115,0x240,0

1958

13. **Aurel Busuioc.** Ulei, pânză. 93,0x65,0

1959

14. **Maria Brovin.** Ulei, pânză. 125,0x65,0

1960

15. **Natură statică cu carte.** Ulei, pânză. 66x44
16. **Portretul E. Surugiu.** Ulei, pânză. 135,0x60,0
17. **Răpirea Europei.** Ulei, carton. 49x69
18. **Ștefan cel Mare după Războieni.** Ulei, pânză. 200,0x253,0

1961

19. **Plantarea pomilor.** Ulei, pânză. 122,0x144,0

1964

20. **Actorul Dumitru Fusu.** Ulei, pânză. 122x93
21. **Portretul lui Tolici.** Ulei, pânză. 105x100

1965

22. **Cale.** Ulei, carton. 71,0x52,0

1966

23. **Focuri de artificii.** Ulei, pânză. 132,0x94,0

24. **Natură statică.** Ulei, carton. 80,0x58,5

1967

25. **Autoportret pe fondal auriu.** Ulei, carton. 79,5x49,5

26. **Emil Loteanu.** Ulei, pânză. 119x113

27. **Portret de față în profil.** Ulei, pânză. 60x55,2

28. **Tinerețe.** Ulei, pânză. 200,0x300,0

1969

29. **Ion Druță.** Ulei, pânză. 80,0x70,0

30. **V. Lenin și N. Krupskaia.** Ulei, pânză. 141,0x160,0

1970

31. **Compoziție „Cub”.** Ulei, pânză. 60,0x55,0

32. **Flori.** Ulei, carton. 78,0x50,0

1971

33. **Copiii și sportul.** Tempera, pânză. 246x160

34. **Lunomobilul.** Culori acrilice. 128x110

35. **Vizita medicului.** Tempera, pânză. 160,0x145,0

1973

36. **În timpul liber.** Tempera, pânză. 200,0x109,0

37. **Maria Goncear.** Tempera, pânză. 70,0x55,0

38. **Serafim Saca.** Ulei, pânză. 69,0x59,0

1974

39. **Fată în roșu.** Ulei, carton. 80x49,5

40. **Prietenie.** Ulei, pânză. 191x283

1975

- 41. **Generalul Diacov.** Tempera, pânză. 90x75
- 42. **Glie și oameni.** Ulei, pânză. 130,0x185,0
- 43. **Regizorul Vlad Druc.** Ulei, pânză. 71,8x56,2
- 44. **Simion Ghimpu.** Ulei, pânză. 59,5x48,0

1978

- 45. **Citate din istoria artelor.** Culori acrilice, pânză. 68,5x113,0

1979

- 46. **Micul dejun.** Ulei, pânză. 125x120

1990

- 47. **Desuetudine.** Ulei, pânză. 100,0x80,0
- 48. **Compoziție decorativă – IV.** Ulei, pânză. 90x73

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

1957

- 49. **Tamara Ciobanu.** Ulei, pânză. 200x138

Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”

1966

- 50. **Bărbatul cu pocal și țigară (Portretul lui Aureliu Busuioc).**
Ulei, pânză. 78x69

1969-1970

- 51. **Glebus Sainciuc.** Ulei, pânză. 90x76

1971

- 52. **Igor Crețu.** Tempera, pânză. 71x49

1972

53. **Grigore Vieru.** Tempera, pânză. 70x54

54. **Scriitorul I. Druță.** Tempera, pânză. 83x73

1973

55. **Scriitorul I. C. Ciobanu.** Ulei, tempera pânză. 91x76

1974

56. **Actorul D. Fusu în zale.** H., tempera 92x77

57. **Portretul lui N. Savostin.** Ulei, pânză. 100x75

1982-1983

58. **Portretul lui Vlad Ioviță.** Tempera, pânză. 69x79

Colecție personală

1949-1951

59. **Autoportret.** Ulei, pânză. 30x25,2

1967

60. **Autoportret pe fundal auriu.** Ulei și vopsea de bronz, pânză.
80x49

1974

61. **Autoportret în ochelari.** Acril, hârtie. 53,5x43,5

1980

62. **Science-fiction (Nebuloasa și fața lui Andrei Burac).** Tempera,
pânză. 60x70

Colecție privată

1986

63. **Сcriitorul Serafim Saka.** Tempera, pânză. 69x79

Fondul Ministerului Culturii al Federației Ruse, Moscova

1973

64. **Regizorul S. I. Șcurea.** Acril, tempera, pânză. 80x65

REPRODUCERI

65. **Ла жок** // Живопись Советской Молдавии: Альбом. – [s.l], [s.a]. – С. 21.

66. **Голова девушки** // Изобразительное искусство Молдавской ССР. – Москва : Советский художник, 1957. – С. 13-24.

67. **Ла жок** // Лившиц, М., Чезза, Л. Изобразительное искусство Молдавии : Очерки. – Кишинев, 1958. – С. 204.

68. **Јос ; Natură moartă ; La fereastră** // *Arta plastică a RSS Moldovenești = Изобразительное искусство Молдавской ССР.* – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960. – П. 16, 17, 18.

69. **Портрет М. Бровиной, учащейся ремесленного училища** // *Дойна радости.* – Кишинев : Картя Молдовениякэ, 1962. – С. 336-337.

70. **Ла жок** // Чезза, Л. *Плоды с дерева дружбы : Очерки о молдавском искусстве.* – Кишинев : Cartea Moldovenească, 1964. – Ил. 37.

71. **Portretul mulgătorului Tolici** // *Arta plastică a Moldovei sovietice*. – Chișinău : Lumina, 1967. – П. 9.

72. **Портрет молдавского поэта А. Бусуйок** // *Изобразительное искусство советской Молдавии*. – Москва: Советский художник, 1963. – Ил. 8.

73. **Ла жок ; Портрет Е. Суруджиу ; Портрет доярки Юрчак** // *Искусство Молдавии: Очерки истории изобразительных искусств Молдавии*. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967. – С. 165-166.

74. **Portretul actorului D. Fusu ; Natură moartă cu cană galbenă ; La joc ; Natură moartă. Flori pe fond roșu** // *Arta plastică din RSS Moldovenească = Изобразительное искусство Молдавской ССР*. – Москва: Советский художник, 1971. – П. 49-52.

75. **Салют. 1964** // *Искусство стран и народов мира : Краткая художественная энциклопедия*. Т. 3. – Москва : Советская энциклопедия, 1971. – С. 17.

76. **Portretul lui E. Loteanu** // *Arta RSS Moldovenești = Искусство Молдавской ССР = The Art of Soviet Moldova*. – Lenin-grad : Aurora, 1972. – П. 35.

77. **Портрет актера Д. Фусу** // Лившиц, Матус. *О некоторых вопросах развития молдавской живописи конца 1960-х гг // Вопросы советского изобразительного искусства и архитектуры*. – М.: Советский художник, 1973. – С. 78.

78. **Портрет И. Шкура. 1973** // Зингер, Леонид. „Некоторые тенденции развития образа в портретной живописи 60-х нач. 70-х гг.” / Леонид Зингер // *Советская живопись*. – Москва: Советский художник. – 1976. – С.151.

79. **Prietenie**//Artaplasticăa Moldovei sovietice=Изобразительное искусство Советской Молдавии. – Chişinău: Timpul, 1976. – P. 49.

80. **Portrait des Dichters A. Lupan** // Simenko, Wladislaw / Wladislaw Simenko // Sowjetische Malerei der Gegenwart. – Leipzig, 1977. – II. 44.

81. **Земля и люди. 1975** // Костина, Е. Образы Молдавии / Е. Костина // Живопись народов СССР. – Москва : Советский художник. – 1977. – С. 148-152.

82. **Земля и люди. 1975** // Яблонская, М. Н. О некоторых тематических полотнах на выставке «Слава труду» / М. Н. Яблонская // Советская живопись '76/77. – Москва: Советский художник. – 1979. – С. 103.

83. **Portretul poetului Grigore Vieru** // Vieru, Grigore. Fiindcă iubesc. Versuri: [Pictori: Valentina Rusu-Ciobanu și al.]. – Chişinău: Literatura artistică, 1980. – P. 2.

84. **Земля и люди. 1975** // Парамонов, А. В., Червонная, С. М. Основные тенденции развития советской живописи второй половины 60-х – 70-х гг // А. В. Парамонов, С. М. Червонная // Советская живопись : Кн. Для учителя. – М. : Просвещение. – 1981. – С. 195-258.

85. **Земля и люди = Land and people = Erde und leute** // Государственный Художественный музей Молдавской ССР = The State Art Museum of the Moldavian SSR. – Chişinău : Timpul, 1982. – il. 35.

86. **Земля и люди** // Пою мое Отечество, республику мою! : [Комплект репродукций к 60-летию образования СССР. Молдавия]

/ авт. сост. Д. Гольцов. – Москва: Советский художник, 1982. – Ил. 13.

87. **После трудового дня. 1977** // По ленинского пути = Following Lenin's path : Всесоюзная художественная выставка. Живопись. Скульптура. Плакат. Графика. Декоративно-прикладное искусство. Художественный текстиль. Декорационное искусство театра и кино. – Москва: Советский художник. – 1981. – Илл. 84 (С. 90).

88. **Дети и спорт. 1971** // Советское изобразительное искусство : Живопись. Графика. Скульптура. Монументальное искусство. – Москва : Изобразительное искусство, 1982. – Илл. 307.

89. **Ion Drutse portree ; Krimm. Gursuf ; Naitleja D. Fusu portree ; Poet A. Lupani portree** // Livsits, Matus. Moldaavia kunst. – Tallinn, Kirjastus-Kunst, 1983. – P. 27, 48, 49, 50.

90. **Портрет поэта Аурелиу Бусуйока ; Портрет учащейся ремесленного училища Марии Бровиной ; Портрет актера Думитру Фусу ; Портрет доярки Е. Юрчак ; В. И. Ленин и Н. К. Крупская ; Портрет писателя Иона Друцэ ; Портрет режиссера Иона Сандри Шкури** // Тома, Людмила. Портрет в молдавской живописи / Людмила Тома. – Chişinău: Ştiinţa, 1983. – P. 52, 55, 77, 78, 110, 112, 114.

91. **V. I. Lenin şi N.C. Krupskaja** // Octombrie – flămură vie = Октябрь – живое знамя = October's – everlasting flame = Octobre – oriflamme vive / Aut.-alcăt.: D. Golţov. – Chişinău: Literatura artistică, 1984. – П. 55.

92. **Invitaţie la dans ; Portretul generalului-maior P. I. Diacov ; Pământ şi oameni ; Copiii şi sportul** // Arta plastică a Moldovei Sovietice = Изобразительное искусство Советской Молдавии =

Fine arts of soviet Moldavia / Aut.-alcăt.: D. D. Golițov. – Chișinău : Timpul, 1987. – Il. 72-75.

93. **La fereastră ; Citate din istoria artei ; Saltimbancul ; Autoportret ; 1990. Anno Domini ; Desuetudine** // Sud-Est. – 1991. – Nr. 1. – 1 p. a cop.; P. 25-28.

94. **Portretul lui C. Stamati ; Vizita medicului** // Basarabia. – 1992. – Nr. 3. – P. 156-157.

95. **Dimineața** // Patrimoniul cultural al Republicii Moldova = Le patrimoine culturel de la République de Moldova = Cultural Heritage of the Republic of Moldova. – Chișinău : Arc, 1996. – P. 255.

96. **Portretul lui Ion Sandri-Șcurea ; Portretul lui Glebus Sainciuc** // Vladimir Bulat. Artă și ideologie: De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000. – Chișinău: Cartier, 2000. – P. 162-164. Il. 2, 3.

97. **Plantarea pomilor ; Setea ; Copiii și sportul ; Amintiri ; Prietenie ; Glie și oameni** // Brigalda-Barbas, Eleonora. Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000) / Eleonora Brigalda-Barbas. – Chișinău : Știința, 2002. – P. 69, 79, 80.

98. **Autoportret pe fundal auriu = Self-portrait on Golden Background ; Portret de față (în profil) = Portrait of a Girl (Profile) ; PISOIUL ȘI PEȘTELE = The Cat and the Fish ; Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni = Stephen the Great After the Battle of Războieni ; Vase cu flori = Vases with Flowers ; Citate din istoria artei = Quotations from the History of Art ; Clepsidra cerului (Portretul Nanei Plămădeală) = The Clepsydra of the Sky (Portrait of Nana Plămădeală) ; Frumoasa = The Beauty ; 1990. Anno Domini = Anno Domini. 1990** // Moldova: Serie nouă. – 2004. – Nr. 2-3. – P. 61-65.

99. **Compoziție. Cub ; Fată la fereastră ; Glebus Sainciuc ; Autoportret în ochelari** // Akademos. – 2008. – Nr. 4 (11). – P. 103-104.

100. **Portret. Grigore Vieru. Între cer și pământ** : [pictură] // Limba Română. – 2009. – Nr. 1/4. – Supliment (Dialogul artelor). – Planșa XVIII.

101. **Exhibiționistul** // Viața Basarabiei. – 2011. – Nr. 3/4. – P. 1-a a cop.

102. **La joc ; Portretul lui Emil Loteanu** // Republica Moldova: ed. encicl. / Institutul de Studii Enciclopedice. – Ed. a 2-a. – Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2011. – P. 578.

103. **Vedere de pe acoperișul din Gurzuf ; Borcane cu flori** // Li-citația Internațională de artă România – Republica Moldova. Duplex București – Chișinău. – București: Galeriile Artmark, 2012. – P. 165.

104. **Compoziție decorativă – IV** // Bienala Internațională de Pic-tură = International painting biennial. – Chișinău, 2013. – P. 28.

105. **Micul dejun ; Portretul regizorului Emil Loteanu** // Stăvilă, Tudor. Patrimoniul Cultural al Republicii Moldova = The Cultural Heritage of the Republic of Moldova = Le patrimoine culturel de la Republique Moldova / Tudor Stăvilă, Constantin Ion Ciobanu. Ed. a 2-a. – Chișinău: Arc, 2014. – P. 248-249.

106. **Цитаты из истории искусства = Citate din istoria artei** // Изобразительное искусство Молдовы = Arta contemporană din Moldova. – Москва: «ГАЛАРТ», 2013. – P. 114 [Artiști plastici din spațiul CSI = Художники Содружества].

107. **Neaua de mai** // Bienala Internațională de Pictură = Internati-onal Painting Biennial. – Chișinău, 2015. – P. 44.

108. **Stradă la Gurzuf ; Fată în roșu ; Natură statică cu ceapă verde ; Diogenes sau împlânzitorul de lei ; Compoziție decorativă – II ; Clepsidra cerului (Portretul Nanei Plămădeală) // O antologie a picturii moldovenești = An anthology of moldavian painting (1939-2015).** – Chișinău, 2015. – P. 59-66.

109. **Fată la fereastră ; La joc ; Tinerețe ; Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni ; Citate din istoria artei ; Micul dejun ; Emil Loteanu ; Natură statică cu ceainic // Moldova.** – 2015. – Nr. 11-12. – P. 9, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39.

110. **Micul dejun ; Fată la fereastră ; Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni ; Portretul lui Dumitru Fusu ; Portretul lui Vasile Sainciuc ; Prietenie ; Schiță pentru tabloul „Peisaj din Gurzuf. Vedere de pe acoperiș” ; Serafim Saka ; La joc ; Vale adâncă ; Emil Loteanu ; Grigore Vieru ; Saltimbancul ; Dualitate ; Citate din istoria artei ; Fată în roșu ; Portretul unei fete // Arta măștrilor basarabeni din secolul XX.** – Chișinău: Editura ARC, 2016. – P. 206-213; 214-223.

111. **La joc ; Portretul lui Emil Loteanu // Republica Moldova. Enciclopedie / Acad. de Științe a Moldovei, Bibl. Șt. Centrală „A. Lupan” (Institut).** – Ed. specială. – Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei, 2016. – P. 582-583.

112. **Citate din istoria artei = Quotes from the art history ; Simion Ghimpu // Ciobanu I, Constantin. Colecția Pictură Națională = National Painting Collection.** – Chișinău, s. a. – P. 156-157.

CĂRȚI POȘTALE

113. **La joc. 1957** : [carte poștală]. – Москва : Советский художник, 1971.

114. **Портрет актера Д. Фусу = Portrait of the actor D. Fusu** : [carte poștală] // Молдавская живопись = Moldavian painting / Из собрания Государственного художественного музея Молдавской ССР. – Ленинград : Издательство „Аврора”, 1972. – Ил. 16.

115. **В. И. Ленин и Н. К. Крупская** : [carte poștală] // Государственный художественный музей Молдавской ССР. Молдавская живопись. – Москва : Советский художник, 1977. – Ил. 1.

116. **Портрет поэта А. Лупана ; Портрет писательницы В. Малевой**: [carte poștală] // Портрет в современной молдавской живописи. – Москва : Советский художник, 1978. – Ил. 1, 2.

117. **Pușkin și Stamatî (Porunca împăratului cu privire la trimiterea lui A. S. Pușkin la sud) = Пушкин и Стаматî (Указ императора об отправке А. С. Пушкина на юг)** : [carte poștală] // Cu lira nordică... = Здесь, лирой северной... : Chișinău : Timpul, 1981. – II. 1.

118. **Pământ și oameni = Земля и люди = Land and people** : [carte poștală] // Pictura sovietică moldovenescă = Молдавская советская живопись = Moldavian Soviet painting / Muzeul de Stat de Arte Plastice al RSS Moldovenești. – Chișinău : Timpul, 1983. – II. 17.

MĂRCI POȘTALE, P LICURI

119. **Fata la fereastră (1957)**. Valentina Rusu-Ciobanu : [marcă poștală] // Catalogul mărcilor poștale ale Republicii Moldova. – Ch.: TISH, 2007. – P. 14.

120. Plic cu marcă fixă 2010 – Desen pe marcă: Portretul pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu. Text pe marcă: „Valentina Rusu-Ciobanu 90 de ani de la naștere”. Desen pe plic: Reproducerea lucrării „**Portretul regizorului Emil Loteanu**. 1967”. Text pe plic: „Din patrimoniul Muzeului Național de Artă al Moldovei. Portretul regizorului Emil Loteanu. 1967. Pictoriță – Valentina Rusu-Ciobanu” // Catalogul mărcilor poștale ale Republicii Moldova... – Chișinău, S.n., 2015. – P. 102.

EXPOZIȚII

121. Передвижная художественная выставка: Каталог. – Кишинев, 1955.

Din conț.: **Портрет колхозницы**. Х., м.

122. Выставка произведений молдавских художников. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев, 1956.

Din conț.: **Натюрморт**. Х., м. 31x38

Березки. Этюд. Х., м. 23x28

Натюрморт. Х., м. 52x69

Девочка. Этюд. Х., м. 24x20

Голова женщины. Х., м. 35x28

Девушка в платке. Этюд. Х., м. 23x20

Этюд женской головы. Х., м. 35x29

Портрет юноши. Х., м. 51x40

Девушка в розовом. Х., м. 42x36

Натюрморт. Х., м. 37x51

У окна. Х., м. 61x51

У ворот. Х., м. 29x21

Этюд. Х., м. 35x27

Голова девушки. Х., м. 29x23

Женщина в белом платке. Х., м. 40x34

Пейзаж. Х., м. 25x32

Портрет колхозницы. Х., м. 101x74

Женский портрет. Х., м. 53x66

На маскараде. Х., м. 119х54

Натюрморт. Х., м. 78х98

Молодой колхозник. Х., м. 35х27

123. Республиканская художественная выставка посвященная 40-летию Великой Октябрьской Социалистической Революции. Живопись. Графика. Скульптура. Декоративно-прикладное искусство: Каталог. – Кишинев, 1957.

Din conț.: „**La Joc**”. Х., м. 115х240

Натюрморт. Х., м. 80х70

Девушка у окна. Х., м. 115х60

Женская голова. Х., м. 30х40

Голова девушки. Х., м. 45х50

124. Выставка живописи, скульптуры, графики и декоративно-прикладного искусства, посвященная XXI съезду КПСС: Каталог. – Кишинев, 1959.

Din conț.: **Портрет учащ. ремесл. училища г. Кишинева**

Бровиной Марии. Х., м. 65х124

Портрет молдавского художника Саинчука Г. В.
Х., м. 73х109

Портрет молдавского поэта Аурелиу Бусуйок. Х.,
м. 64х90

125. Выставка изобразительного искусства Молдавии посвященная Декаде молдавского искусства и литературы в Москве: Каталог. – Москва, 1960.

Din conț.: **Стефан Великий после битвы при Рэзбоень.** Х.,
м. 254х202

Портрет поэта А. Бусуйока. Х., м. 64х90

Портрет учащейся ремесленного училища. Х.,
м. 65х124

Натюрморт. Х., м. 80х70

Натюрморт. Х., м. 44х40

„**Јос**”. Х., м. 115x240
Девушка у окна. Х., м. 50x61
Этюд девочки. Х., м. 19x26
Цветы. Х., м. 50x39
Женщина в желтом платке. Х., м. 40x30

126. Республиканская художественная выставка „Семилетка в действии”: Каталог. – Кишинев, 1962.

Din conținut: **Евгения Суруджиу – работница, студентка и депутат**. Х., м. 164x67
Юные садоводы. Х., м. 145x125
Отличник учебы ремесленного училища. Х., м. 63x50
Портрет народной артистки Тамары Чебан. Х., м. 192x90
Портрет учащейся ремесленного училища М. Бровиной. Х., м. 65x124
Молдавский поэт – А. Бусуйок. Х., м. 64x90

127. Выставка произведений художников Молдавской ССР: Каталог. – Кишинев – Таллин, 1963.

Din conținut: **Девушка у окна**. 1956. Х., м. 60x50,5
Портрет учащейся ремесленного училища М. Бровиной. 1959. Х., м. 65x124
Портрет поэта А. Бусуйока. 1958. Х., м. 64x90

128. Юбилейная республиканская художественная выставка к 40-летию республики и Коммунистической партии Молдавии. 1924-1964: Каталог. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1965.

Din conținut: **Портрет учащейся ремесленного училища М. Бровиной**. 1958. Х., м. 65x124
„La Јос”. 1957. Х., м. 115x240
Натюрморт. 1956. Х., м. 52x68
Портрет поэта А. Бусуйока. 1958. Х., м. 64x90

Девушка у окна. 1955. Х., м. 60x50,5

Портрет дояра Толич. 1963. Х., м. 105x100

Портрет актера Фусу. 1963. Х., м. 122x93

Женский портрет. 1964. Х., м. 50x34

129. Всесоюзная юбилейная художественная выставка „50 лет Советской власти”. Украинская ССР. Белорусская ССР. Молдавская ССР: Каталог. – Москва: Советский художник, 1967.

Din conț.: **Портрет Э. Лотяну.** 1967. Х., м. 119x113

130. Выставка произведений художников – женщин, посвященная Международному женскому дню – 8 Марта. – Кишинев, 1969.

Din conț.: **Портрет Э. Лотяну.** Х., м. 119x113

Натюрморт с калами. К., м. 78x57

131. Передвезная выставка изобразительного искусства Молдавии. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев, 1969.

Din conț.: **Портрет доярки Юрчак.** 1964. Х., м. 108x100

Портрет кинорежиссера Э. Лотяну. 1967. Х., м. 119x113

Натюрморт. 1965. К., м. 79x58

132. Передвезная выставка произведений художников Молдавии. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев, 1969.

Din conț.: **Жажда.** 1967. Х., м. 196x130

133. Юбилейная выставка изобразительного искусства Молдавской ССР, посвященная 50-летию Великой Октябрьской социалистической революции: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1969.

Din conț.: **Натюрморт.** 1965. К., м. 71x53

Натюрморт. 1966. Х., м. 80x59

Молодость. 1967. Х., м. 136x294

Жажда. 1967. X., м. 196х130

Портрет Э. Лотяну. 1967. X., м. 119х113

134. Республиканская художественная выставка произведений изобразительного искусства Молдавской ССР, посвященная 50-летию Советской армии. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1970.

Din conț.: **Салют.** 1968. X., м. 134х94

135. Выставка произведений художников Молдавии. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1970.

Din conț.: **Портрет Э. Лотяну.** 1967. X., м. 119х113

Салют. 1968. X., м. 134х94

В. И. Ленин и Н. К. Крупская. 1969. X., м. 141х160

136. Республиканская художественная выставка посвященная 50-летию ВЛКСМ. Живопись. Графика. Скульптура. Прикладное искусство: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1970.

Din conț.: **Жажда.** 1967. X., м. 119х109

В парке. 1968. X., м. 172х125

137. Юбилейная республиканская художественная выставка посвященная 100-летию со дня рождения Владимира Ильича Ленина. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1970.

Din conț.: **В. И. Ленин и Н. К. Крупская.** X., м. 141х160

138. Изобразительное искусство Молдавской ССР. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / Дни культуры Советской Молдавии в Армянской ССР: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1971.

Din conț.: **Портрет актера Д. Фусу.** X., м. 122х93

Портрет писателя А. Лупана. X., м. 110х132

В. И. Ленин и Н. К. Крупская. Х., м. 141x160

139. Юбилейная республиканская художественная выставка посвященная 100-летию со дня рождения Владимира Ильича Ленина: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1971.

Din conț.: **Портрет актера Д. Фусу.** 1963. Х., м. 122x93

Портрет писателя А. Лупана. 1969. Х., м. 110x132

В. И. Ленин и Н. К. Крупская. 1969. Х., м. 141x160

140. Expoziția republicană „Cultura fizică și sportul în arta plastică”. Pictură. Sculptură. Grafică. Artă decorativă = Республиканская выставка „Физическая культура и спорт в изобразительном искусстве”. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1972.

Din conț.: **Сорții.** 1971. Р., у. 246x160

141. Республиканская художественная выставка посвященная XIII съезду КПМ и XXIV съезду КПСС: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1972.

Din conț.: **В. И. Ленин и Н. К. Крупская.** 1970. Х., м. 141x160

Луноход. 1971. Х., м. 127x109

142. Expoziția republicană de artă „Pământul și oamenii”, consacrată semicentenarului formării Uniunii RSS. Artă plastică, sculptură, grafică, artă decorativă = Республиканская художественная выставка „Земля и люди”, посвященная 50-летию Союза ССР. Живопись, скульптура, графика, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1973.

Din conț.: **V. I. Lenin și N. C. Krupskaja.** 1969. Р., у. 141x160

Lunohod. 1971. Р., у. 128x110

Copiii și sportul. 1971. Р., у. 146x160

Vizita medicului. 1971. Р., у. 160x147

143. Expoziția republicană de artă, „Uniunea RSS- Patria noastră”, consacrată jubileului de 50 de ani a Uniunii RSS. Pictură. Sculptură. Grafică. Artă decorativă = Республиканская художественная выставка „СССР – наша Родина”, посвященная 50-летию СССР. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1973.

Din conț.: **Portretul scriitoarei V. Maleva.** 1972. P., u. 100x80

144. Передвезная выставка произведений художников Молдавии, посвященная 50-летию СССР. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1973.

Din conț.: **Луноход.** 1971. X., м. 128x110

145. Республиканская художественная выставка „На страже Родины”. Живопись. Скульптура. Графика: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1974.

Din conț.: **На досуге.** 1973. X., м. 200x110

146. Expoziția republicană de artă „30 de ani de la Marea Biruință” = Республиканская художественная выставка „30 лет Великой Победы”. Живопись, скульптура, графика, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1977.

Din conț.: **Portretul lui P. I. Diacov, general-maior.** 1975.

U., p. 90x75

147. Expoziția republicană de artă plastică „Slavă muncii”. Pictură, sculptură, grafică, artă aplicată decorativă = Республиканская художественная выставка „Слава труду”. Живопись, скульптура, графика, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1978.

Din conț.: **Pământ și oameni.** 1975. P., temp. 130x185

148. Вторая республиканская выставка произведений художников-женщин, посвященная Международному году женщины:

Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1978.

Din conț.: **Портрет поэта А. Бусуйока.** 1970. X., м. 90x62

Дети и спорт. 1971. X., м. 242x158

149. Expoziția jubiliară republicană de artă, consacrată jubileului de 60 de ani al Marelui Octombrie „Pe calea leninistă”. Pictură, grafică, sculptură, artă decorativă aplicată = Юбилейная республиканская художественная выставка к 60-летию Великого Октября „По ленинскому пути”. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1979.

Din conț.: **Pământ și oameni.** 1975. P., temp. 130x185

Dură o zi de muncă. 1977. P., temp. 113x160

150. Выставка произведений художников Молдавии. Живопись. Скульптура: Каталог. – Москва: Советский художник, 1981.

Din conț.: **Мужчина с бокалом и папирсой.** 1965. X., м. 90x70

Натюрморт с желтой кружкой. 1965. X., м. 70x48

В парке. 1966. X., м. 92x77

Э. Лотяну. 1967. X., м. 120x85

А. Руссо. 1968. X., темпера. 120x60

Салют. 1968. X., м. 120x85

Художник Г. Саинчук. 1970. X., м. 90x76

Визит врача. 1971. X., темпера. 150x120

Луноход. 1971. X., темпера. 120x85

Г. Виеру. 1972. X., темпера. 80x65

И. Друцэ. 1972. X., темпера. 80x65

Пушкин и Стамати. 1972. X., темпера. 95x130

К. Стамати на веранде. 1972. X., темпера. 105x95

Ион К. Чобану. 1973. X., темпера. 100x80

И. Шкуря. 1974. X., темпера. 80x65

Невесомость. 1974. X., темпера. 120x140

Актер Д. Фусу. 1974. X., темпера. 92x77

«Он увезет ее далеко, и близкие будут радоваться и

плакаты...». 1976. X., темпера. 120x140
После рабочего дня. 1977. X., темпера. 113x160
Дети. 1980. X., темпера. 140x70
Утро. 1980. X., м. 92x77

151. Expoziția întâia republicană autumnală a creațiilor artiștilor plastici din Moldova. Pictură, grafică, sculptură, artă decorativă aplicată = Первая республиканская осенняя выставка произведений молдавских художников. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1982.

Din conț.: **Portretul unui tânăr.** 1977. P., u. temp., 72x56

Amintire. 1978. P., u. 55x60

Flori (țigăncușe). 1978. P., u. 50x48

Flori. 1978. P., u. 70x60

152. Expoziția republicană a operelor artiștilor plastici din Moldova „Cultura fizică și sportul în arta plastică”. Pictură, grafică, sculptură, artă decorativă aplicată = Республиканская выставка произведений художников Молдавии „Физкультура и спорт в изобразительном искусстве”. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1983.

Din conț.: **Copiii și sportul.** 1971. P., u. 240x160

153. Expoziția republicană de arte plastice „Noi făurim comunismul”. Pictură. Grafică. Sculptură. Artă aplicată decorativă = Республиканская художественная выставка „Мы строим коммунизм”. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1983.

Din conț.: **Dimineață.** 1980. P., u. 125x120

Copilărie. 1980. P., u. 116x120

154. Expoziția a treia republicană de artă plastică „Întotdeauna de veghe”. Pictură. Grafică. Sculptură. Artă decorativă aplicată = III республиканская художественная выставка „Всегда начеку”. Жи-

вопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Catalog. – Chişinău: Timpul, 1984.

Din conţ.: **La odihnă.** 1973. P., u. 200x110

155. Искусство Советской Молдавии. Живопись. Графика. Скульптура. Театрально-декорационное искусство. Декоративно-прикладное искусство: Выставка, посвященная 60-летию образования Молдавской ССР и создания Коммунистической партии Молдавии: Каталог. – Москва: Советский художник, 1984.

Din conţ.: **Земля и люди.** 1975. X., м. темпера 130x185

Утро. 1980. X., м. 125x120

Дружба. 1975. X., темпера 160x200

Мать и дочь за мир. 1984. X., смеш. техника 135x98

156. Республиканская художественная выставка, посвященная 40-летию освобождения Молдавии от немецко-румынских фашистских захватчиков. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративно-прикладное искусство: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1985.

Din conţ.: **Портрет генерал-майора П. И. Дьякова.**

1975. X., м. 90x75

157. Expoziția jubiliară republicană de arte plastice, consacrată aniversării a 60-a a formării RSS Moldovenești și creării PC a Moldovei. Pictură. Grafică. Sculptură. Artă decorativă aplicată, artă teatral-scenografică = Юбилейная республиканская художественная выставка, посвященная 60-летию образования МССР и создания Коммунистической партии Молдавии. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное и театрально-декорационное искусство: Catalog. – Chişinău: Timpul, 1986.

Din conţ.: **Pământ și oameni.** 1975. P., temp. 130x185

Mama și fiica sunt pentru pace. 1984. P., tehn. mixtă 135x98

158. VII осенняя выставка произведений молдавских художников. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1986.

Din conț.: **Пейзаж (Боженцы. Болгария)**. 1984. К., темпера.
49x39,5; 39x49

159. VII Республиканская осенняя выставка произведений молдавских художников. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1987.

Din conț.: **Пасмурный день**. 1984. Х., м. 80x56

160. Мастера культуры за мир. Республиканская выставка, посвященная Международному году мира: Каталог. – Кишинев: Тимпул, 1988.

Din conț.: **Дружба**. 1975. Х., м. 191x283

161. Saloanele Moldovei 1995: Bacău-Chișinău, ed. a V-a. – Bacău, 1995.

Printre participanți: Valentina Rusu-Ciobanu.

RSSM. EXPOZIȚII REPUBLICANE. EXPOZIȚII DE GRUP CU PARTICIPAREA VALENTINEI RUSU-CIOBANU

162. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Хроника художественной жизни '74 : Пленумы. Награждения, присуждения званий. Конференции. Симпозиумы. Выставки. Новые памятники и мемориалы. – Москва : Советский художник, 1976. – С. 285-294.

163. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Хроника художественной жизни '75 : Пленумы. Награждения, присуждения званий и премий. Конференции. Выставки. Новые памятники и мемориалы. – Москва : Советский художник, 1977. – С. 195-204.

164. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Хроника художественной жизни '76 : Съезды, пленумы. Награждения, присуждения званий. Конференции. Выставки. Новые памятники и мемориалы. – Москва : Советский художник, 1978. – С. 233-244.

165. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Хроника художественной жизни '77 : Съезды, пленумы. Награждения, присуждения званий и премий. Конференции. Выставки. Новые памятники и мемориалы. – Москва : Советский художник, 1979. – С. 231-240.

166. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Хроника художественных выставок СССР '78 : Всесоюзные, передвижные, республиканские, краевые и зональные, областные, групповые, персональные из собраний музеев СССР. Советские художники на международных выставках. Советские выставки за рубежом. Зарубежные выставки в СССР. – Москва : Советский художник, 1980. – С.197-208.

CĂRȚI ILUSTRATE DE VALENTINA RUSU-CIOBANU

167. **Lungu-Ploaie, Raisa. Stâncile albe; Nuvele / Raisa Lungu-Ploaie.** – Chișinău: Lumina, 2014. – 239 p. – Cop. de Valentina Rusu-Ciobanu.

**II. DESPRE VIAȚA ȘI ACTIVITATEA ARTISTEI PLASTICE
VALENTINA RUSU-CIOBANU**

BIBLIOGRAFII

168. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Arta Moldovei (1924-1974)* : [Indice bibliografic]. – Chișinău: Știința, 1975. – P. 307; 388.

169. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Calendarul bibliotecarului 1995*. – Chișinău, 1994. – P. 110-111.

170. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Calendar Național 2000*. – Chișinău, 1999. – P. 272.

171. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Calendar Național 2010*. – Chișinău, 2009. – P. 214-215.

172. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // *Arta Moldovei (1975-2005)* : [Resursă electronică] : Bibliografie. Vol. 1. – Chișinău : Bibl. Șt. Centrală „Andrei Lupan” a Acad. de Științe a Moldovei, 2012. – P. 100, 146.

173. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Calendar Național 2015*. – Chișinău, 2015. – P. 333.

ENCICLOPEDII, DICȚIONARE, GHIDURI

174. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Искусство стран и народов мира : Краткая художественная энциклопедия*. Т. 3. – Москва : Советская энциклопедия, 1971. – С. 18.

175. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Enciclopedia sovietică moldovenească*. Vol. 6. – Chișinău : Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1976. – P. 32.

176. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // Модлавская Советская Социалистическая Республика. – Кишинев : Главная редакция Молдавской Советской энциклопедии, 1979. – С. 436-437.

177. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Выставки Советского изобразительного искусства : Справочник. Т. 3. 1941-1947 гг. – Москва : Советский художник, 1981. – С. 394.

178. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Выставки Советского изобразительного искусства : Справочник. Т. 4. 1948-1953 гг. – Москва : Советский художник, 1981. – С. 189, 190, 283, 441, 513, 514.

179. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Выставки Советского изобразительного искусства : Справочник. Т. 5. 1954-1958 гг. – Москва : Советский художник, 1981. – С. 99, 100, 214, 215, 247, 322, 342, 377, 496, 535.

180. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // История искусства народов СССР. Т.9. Кн.1. (1960-1977). – Москва : Изобразительное искусство, 1982. – С. 329.

181. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Literatura și arta Moldovei*. Vol. 2. – Chișinău : Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1986. – P. 221-222.

182. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // Популярная художественная энциклопедия : Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство. Т. 2. – Москва : Советская энциклопедия, 1986. – С. 205.

183. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // *Dicționar enciclopedic moldovenesc*. – Chișinău : Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1989. – P. 533.

184. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Chișinău: Enciclopedie / Aut. art.: Argentina Cupcea-Josu; editor: Iurie Colesnic. – Chișinău, 1997. – P. 404.

185. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // Femei din Moldova: Enciclopedie / Aut. art.: Elena Zamura; editor: Iurie Colesnic. – Chișinău: Museum, 2000. – P. 245.

186. RUSU-CIOBANU, VALENTINA // Dicționar enciclopedic ilustrat. Junior. Nume proprii. – Chișinău: Cartier, 2004. – P. 1309.

187. COLESNIC, IURIE. Rusu-Ciobanu, Valentina / Iurie Colesnic // Colesnic, Iurie. Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală”: Ghid enciclopedic. – Chișinău: Museum, 2008. – P. 195.

188. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Republica Moldova: ed. encicl. / Institutul de Studii Enciclopedice. – Ed. a 2-a. – Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2010. – P. 575-580.

189. ШИШКАН, КОНСТАНТИН, ПОЖАР, СЕРГЕЙ. Rusu-Ciobanu, Valentina / Константин Шишкан, Сергей Пожар // Молдавско-русские взаимосвязи в искусстве в лицах и персоналиях (2 половина XX-начало XXI в.) : Библиографический словарь-справочник в двух томах. Том. 2. – Кишинев, 2010. – С. 289.

190. ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA. Rusu-Ciobanu, Valentina / Ecaterina Țarălungă // Țarălungă, Ecaterina. Enciclopedia identității românești. Personalități. – București : Litera Internațional, 2011. – P. 688.

191. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Republica Moldova. Enciclopedie / Acad. de Științe a Moldovei, Bibl. Șt. Centrală „A. Lupan” (Institut). – Ed. specială. – Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei, 2016. – P. 579-585.

ALBUME

192. КОСТИНА, Е. **Руссу-Чобану** / Е. Костина // Руссу-Чобану. – М. : Советский художник, 1968. – 16 с.

193. BOBERNAGA, SOFIA. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Sofia Bobernaga. – Chişinău: Literatura Artistică, 1979. – 79 p. : il. – (Ar-tiști plastici din Moldova sovietică). – Text paral. : lb. rom., rusă.

194. CIOBANU, CONSTANTIN. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Constantin I. Ciobanu. – Chişinău: Ed. ARC, 2004. – (Maeştrii basarabeni din sec. XIX). – 151 p.

194a. RUSU CIOBANU, VALENTINA, SAINCIUC, LICĂ. **Mica istorie** : din albumul de familie / Valentina Rusu Ciobanu, Lică Sainciuc. – Chişinău: Ed. Arc, 2018.

STUDII, ARTICOLE, CONSEMĂRI DIN PUBLICAȚII PERIODICE

195. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Изобразительное искусство Молдавской ССР. – Москва : Советский художник, 1957. – С. 18-23.

196. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Лившиц, М., Чезза, Л. Изобразительное искусство Молдавии : Очерки. – Кишинев : Шкоала советикэ, 1958. – С. 89-102.

197. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Arta plastică a RSS Moldoveneşti = Изобразительное искусство Молдавской ССР. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1960. – P. 104.

198. SVOBODIN, A. **Le vor vedea moscoviții** : [câte decadă: E. Romanescu, V. Rusu-Ciobanu, I. Zazerscaia] / A. Svobodin // Tinerimea Moldovei. – 1960. – 20 mart.

199. СВОБОДИН, А. **Их увидят москвичи** : [о подготовке к декаде: В. Г. Руссу-Чебану и другие молодые художники Молдавии] / А. Свободин // Молодежь Молдавии, 1960. – 20 март.

200. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Дойна радости. – Кишинев : Карта Молдовеняскэ, 1962. – С. 325-346.

201. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Изобразительное искусство советской Молдавии. – Москва: Советский художник, 1963. – С. 13, 15, 33.

202. ZEVINA, A. **Valentina Rusu-Ciobanu** : [pictorița Moldovei] / A. Zevina // Cultura Moldovei, 1964. – 6 sept.

203. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Чезза, Л. Плоды с дерева дружбы : Очерки о молдавском искусстве. – Кишинев : Cartea Moldovenească, 1964. – С. 31-108.

204. ПОРТНОВ, В. **Портреты В. Руссу-Чебану** / В. Портнов // Бакинский рабочий, 1965. – 16 сент.

205. ПОПОВА, Э. **Утро Молдавии** : [о молдавских художниках В. Руссу-Чебану, Владимире и Ростиславе Окушко, М. Греку, И. Богдеско и др.] / Э. Попова // Огонек, 1965. – № 31. – С. 9.

206. РАКИТИН, В. **На верном пути** : [работы молдавских художников на выставке ВДНХ] / В. Ракитин // Творчество, 1965. – № 8. – С. 20-23.

207. РОДНИН, КИР. **Солнечное искусство** : [молдавское изобразительное искусство] / Кир Роднин // Молодежь Азербайджана, 1965. – 12 сент.

208. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Lev Cezza. Pictura moldovenească. – Chișinău : Cartea Moldovenească, 1966. – P. 175, 189, 195, 196, 197, 205, 217.

209. GHEN, L. **Setea** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / L. Ghen // Chișinău. Gaz. de seară, 1966. – 16 dec.; Вечерний Кишинев, 1966. – 16 дек.

210. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Costina, E. Arta plastică a Moldovei sovietice / E. Costina // Arta plastică a Moldovei sovietice. – Chișinău : Lumina, 1967. – P. 3-21, 29-30.

211. CEZZA, LEV. **Sensul umanului** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Lev Cezza // Cultura, 1967. – 24 iunie. – P. 14.

212. CLIMA, M. **Patru nuvele** : [despre candidații la premiile de stat: V. Rusu-Ciobanu, D. Fusu] / M. Clima // Cultura, 1967. – 12 aug. – P. 10.

213. DOMULGEANU, I. **Rusu-Ciobanu: Trăsături și esențe** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu din RSSM] / I. Domulgeanu // Tinerimea Moldovei. – 1967. – 1 oct.

214. LATIEVA, L. **Crezul vieții** : [despre pictorița din RSSM V. Rusu-Ciobanu] / L. Latieva // Chișinău. Gaz. de seară, 1967. – 9 oct.; Вечерний Кишинев, 1967. – 9 окт.

215. TULNIC, VITALIE. **Flori** : [însemnări despre măiestria de lucru a pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Vitalie Tulnic // Cultura, 1967. – 18 mart. – P. 12.

216. ГОЛЬЦОВ, ДМИТРИ. **Человек, одержимый творчеством** : [о работе молдавской художницы В. Русу-Чебану, представленных на соискание Гос. премии МССР 1967 года] / Дмитри Гольцов // Сов. Молдавия, 1967. – 19 сент.

217. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Искусство Молдавии: Очерки истории изобразительных искусств Молдавии. – Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1967. – С. 184-187.

218. DIMITRIU, G. **Rodul inspirației** : [pictorița Valentina Rusu-Ciobanu, candidat la Premiul de Stat 1968] / G. Dimitriu // Moldova socialistă, 1968. – 1 oct.

219. GORLO, A. **Invitație în peisaj** : [din creația pictorilor V. Rusu-Ciobanu și E. Romanescu] / A. Gorlo // Tinerimea Moldovei. – 1968. – 10 mart.

220. ЛАТЫШЕВ, М. **Солнце радости** : [о молдавской художнице В. Русу-Чебану] / М. Латышев // Молодежь Молдавии, 1968. – 3 окт.

221. ТУЛНИК, ВИТАЛИЕ. **Цветы** : [о художнице В. Русу-Чебану] / Виталие Тулник // Советская культура, 1968. – 13 янв.

222. ЧИРКОВ, З. **Остановленное мгновение** : [о работе художницы В. Русу-Чебану, выдвинутых на соискании Гос. премии МССР] / З. Чирков // Советская Молдавия, 1968. – 25 сент.

223. ARNĂUTOVA, L. **Când culoarea cântă** : [pânzele pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu] / L. Arnăutova // Tânărul leninist, 1970. – 21 noiemb.

224. АРНАУТОВА, Л. **Когда цвет звучит** : [картины художницы В. Русу-Чебану] / Л. Арнаутова // Юный ленинец, 1970. – 21 нояб.

225. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Arta plastică din RSS Moldovenească = Изобразительное искусство Молдавской ССР. – Москва: Советский художник, 1971. – Р. 18, 19.

226. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // *Arta RSS Moldovenești = Искусство Молдавской ССР = The Art of Soviet Moldova*. – Leningrad : Aurora, 1972. – P. 11, 12, 14, 19, 20, 21, 25, 27.

227. КОСТИНА, Е. **Образы Молдавии** / Е. Костина // *Творчество*. – 1972. – № 6. – С. 1-6.

228. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Лившиц, Матус. О некоторых вопросах развития молдавской живописи конца 1960-х гг // *Вопросы советского изобразительного искусства и архитектуры*. – М.: Советский художник, 1973. – С. 64-92.

229. CIOCANU, ANATOL. „**A ști să coci pâinea...**” : [despre activitatea pictoriței V. Rusu-Ciobanu, candidat la Premiul de Stat al RSSM] / Anatol Ciocanu // *Cultura*, 1974. – 24 aug. – P. 10-11.

230. ZBÂRCIOG, VLAD. **Valentina Rusu-Ciobanu** : [despre succesele pictoriței] // *Cultura*. – 1974. – 9 mart. – P. 10.

231. ЗИНГЕР, ЛЕОНИД. „**Духовный мир современника**” / Леонид Зингер // *Творчество*. – 1974. – № 11. – С. 1-6.

232. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Сплав мысли и чувства** : [о движении художницы В. Г. Русу-Чебану на соискание Государственной премии МССР] // *Советская Молдавия*. – 1974. – 22 сент.

233. CEZZA, LEV. **Maturitatea creației** : [despre activitatea pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Lev Cezza // *Moldova socialistă*. – 1975. – 19 aug.

234. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Портрет в молдавской живописи (1940-е – начало 70-х гг.)** / Людмила Тома // *Искусство Молдавии : Исследования и материалы*. – Кишинев : Штиинца, 1975. – С. 14-34.

235. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Поэзия цвета** : [заметки о творчестве В. Русу-Чебану] / Людмила Тома // Кодры. – 1975. – № 7. – С. 113-122.

236. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // *Arta plastică a Moldovei sovietice* = Изобразительное искусство Советской Молдавии. – Chişinău: Timpul, 1976. – P. 8, 11.

237. ЗИНГЕР, ЛЕОНИД. „**Некоторые тенденции развития образа в портретной живописи 60-х нач. 70-х гг.**” / Леонид Зингер // Советская живопись '74. – Москва: Советский художник. – 1976. – С. 140-152.

238. ЗИНГЕР, ЛЕОНИД. **Советский живописный портрет 60-70 гг.** : [выставка в Гос. художественном музее. Кишинев: Валентина Русу-Чебану и др.] / Леонид Зингер // Искусство. – 1976. – № 6. – С. 79.

239. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Нехорошев, Ю. **Время, вперед!** / Ю. Нехорошев // Советская живопись '74. – Москва: Советский художник. – 1976. – С. 8-13.

240. КОСТИНА, Е. **Образы Молдавии** / Е. Костина // Живопись народов СССР. – Москва : Советский художник. – 1977. – С. 148-152.

241. РЯБИКИНА, Т. **Бесстрашие поиска** : [о творчестве художницы В. Г. Русу-Чебану, лауреата Государственной премии МССР] / Т. Рябикина // Работница. – 1977. – № 2. – 4-я с. обл.

242. ZBÂRCIOG, VLAD. „**...spre o continuă desăvârşire**” / Vlad Zbârciog // *Poemele sufletului*. – Chişinău, 1978. – P. 87-94.

243. АЛОВА, В. **Мир красок и чувств** : [о произведениях молдавских художников В. Русу-Чебану, М. Буря] / В. Алова // Советская Литва. – 1978. – 21 янв.

244. LUNGU, E. **O carte frumoasă despre oameni frumoși** : [recenzie la cartea Bobernaga, Sofia. Valentina Rusu-Ciobanu / Sofia Bobernaga. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979] / E. Lungu // Tinerimea Moldovei. – 1979. – 19 aug.

245. **Палитра художника** : [о книге С. Бобернаги „Валентина Русу-Чебану”] // Книжное обозрение. – 1979. – 12 окт. (41). – С. 11.

246. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Художники Молдавии: 10 творческих портретов. – Киев, 1979. – С. 108-123. – lb. ucst.

247. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Яблонская, М. Н. О некоторых тематических полотнах на выставке «Слава труду» / М. Н. Яблонская // Советская живопись '76-'77. – Москва: Советский художник. – 1979. – С. 99-114.

248. BOBERNAGA, SOFIA. **O muncă însoțită de sinceritate și dragoste** : [despre pictorița V. Rusu-Ciobanu] / Sofia Bobernaga // Lit. și arta. – 1980. – 30 oct. – P. 7.

249. MARDARE, GHEORGHE. **Limbaș nuanțat, expresiv** : [despre cartea: Bobernaga, Sofia. Valentina Rusu-Ciobanu / Sofia Bobernaga. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979] / Gheorghe Mardare // Lit. și arta. – 1980. – 28 febr. – P. 7.

250. PURICE, LUCIA. **Dimensiunile introspecției** : [despre operele pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Lucia Purice // Nistru. – 1980. – Nr. 10. – P. 148-152.

251. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Кантор, А. Живописец и картина / А. Кантор // Советская живопись '78. – Москва: Советский художник. – 1980. – С. 92-102.

252. CIOBANU, DUMITRU. **Realitatea contemporană** – inepuizabilă sursă de inspirație : [despre creația unui grup de oameni de artă: Mihai Grecu, Igor Vieru, V. Rusu-Ciobanu] / Dumitru Ciobanu // Nistru. – 1981. – Nr. 2. – P. 143-146.

253. EVDOCHIMOVA, E. „**Eroii mei sunt orășeni**” : [despre pictorița V. Rusu-Ciobanu] / E. Evdochimova // Chișinău. Gaz. de seară, 1981. – 4 apr.; Вечерний Кишинев, 1981. – 4 апр.

254. ГОЛЬЦОВ, ДМИТРИЙ [Валентина Русу-Чиобану и др.] / Дмитрий Гольцов // Выставка произведений художников Молдавии. Живопись. Скульптура: Каталог. – Москва: Советский художник, 1981. – С. 22.

255. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Парамонов, А. В., Червонная, С. М. Основные тенденции развития советской живописи второй половины 60-х – 70-х гг // А. В. Парамонов, С. М. Червонная // Советская живопись : Кн. для учителя. – М. : Просвещение. – 1981. – С. 195-258.

256. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Государственный Художественный музей Молдавской ССР = The State Art Museum of the Moldavian SSR. – Chișinău : Timpul, 1982. – С. VII.

257. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Ягодовская А. Интерпретация праздничных мотивов в живописи второй половины 60-х и 70-х годов / А. Ягодовская // Советская живопись '5. – Москва : Советский художник, 1982. – С. 98-114.

258. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Stăvilă, Tudor. Valentină Rusu-Ciobanu : Expoziția lucrărilor / Tudor Stăvilă. – Chișinău, 1983. – P. 3-36.

259. ГРЕЧУХА, Ж. **Написано для тебя**: [о творческом портрете В. Русу-Чебану, живописец, театральный художник, заслуженный деятель искусств МССР, лауреат Государственной премии МССР] / Ж. Гречуха // Культура и жизнь. – 1983. – № 7. – С. 17.

260. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Тома, Людмила. Портрет в молдавской живописи / Людмила Тома. – Chişinău: Ştiinţa, 1983. – P. 70-76; 108-115.

261. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // **Octombrie** – flamură vie = Октябрь – живое знамя = October's – everlasting flame = Octobre – oriflamme vive / Aut.-alcăt. D. Golţov. – Chişinău: Literatura artistică, 1984. – P. 6, 12, 17, 22.

262. PASCARI, A. **Arta e un dialog** : [expoziția de artă plastică a pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / A. Pascari // Chişinău. Gaz de seară. – 1984. – 29 febr.; Вечерний Кишинев, 1984. – 29 февр.

263. PURICE, LUCIA. **Sub semnul tinereței spirituale** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Lucia Purice // Nistru. – 1984. – Nr. 4. – P. 143-147.

264. ROȘCA, A. **Culori ale plaiului renăscut** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / A. Roșca // Viața satului. – 1984. – 8 mart.

265. STAȘCOVA, C. **De ziua cea mare a creației** : [despre expoziția lucrărilor de artă plastică a Valentinei Rusu-Ciobanu, maestru emerit al artelor din RSSM] // Învățămintul public. – 1984. – 4 febr.

266. ZBÂRCIOG, VLAD. **Pentru înălțarea morală și spirituală a oamenilor** : [despre expoziția lucrărilor de artă plastică a V. Rusu-Ciobanu la Muzeul de Stat de Arte Plastice din Chişinău] / Vlad Zbârciog // Lit. și arta. – 1984. – 9 febr. – P. 3.

267. ZBÂRCIOG, VLAD. **O lucrare de valoare** : [despre portretul „V. I. Lenin și N. C. Krupskaja” de V. Rusu-Ciobanu] / Vlad Zbârțioag // *Învățământul public*. – 1984. – 21 apr.

268. МОЛДАВИЯ : [о персональной выставке молдавской художницы В. Русу-Чебану в Государственном музее МССР, Кишинев] // *Искусство*. – 1984. – № 8. – С. 78.

269. CIOBANU, CONSTANTIN. **„Pelerinaj în împărăția metaforei”** : [cuvânt despre pictorița V. Rusu-Ciobanu] / Constantin Ciobanu // *Lit. și arta*. – 1985. – 7 mart. – P. 6.

270. SÂDNIC, LEONORA. **Universul de imagini al artistului** : [despre creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Leonora Sâdnic. // *Orizontul*. – 1985. – Nr. 10. – P. 52-54; *Горизонт*. – 1985. – Nr. 10. – С. 53-54.

271. ПОНОМАРЕВА, Н. **Метаморфозы** : [о творчестве молдавской художницы В. Русу-Чебану] / Н. Пономарева // *Кодры*. – 1985. – № 3. – С. 113-117.

272. СЫДНИК, ЛЕОНОРА. **Мир образов художника** : [о творчестве художницы В. Русу-Чебану] / Леонора Сыдник. – *Горизонт*. – 1985. – № 10. – С. 53-54.

273. **Вместе-дружная семья** : [У мольберта мастеров: Г. Саинчук – отец, В. Русу-Чебану – мать и А. Саинчиук - сын] // *Советская культура*. – 1986. – № 132. – 4 нояб. – С. 5.

274. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // *Arta plastică a Moldovei Sovietice = Изобразительное искусство Советской Молдавии = Fine arts of soviet Moldavia / Aut.-alcăt.: D. D. Golițov. – Chișinău : Timpul, 1987. – P. 6, 9, 12, 13, 18, 19.*

275. VRABIE, GHEORGHE. **Valentina Rusu-Ciobanu** : [despre creația pictoriței] / Gheorghe Vrabie // Moldova socialistă. – 1987. – 13 sept.

276. САЛЬНИКОВА, Л. **Жить это счастье** : [о народной художницы В. Г. Русу-Чебану, лауреата Государственной премии МССР] / Л. Сальникова // Трезвость и культура. – 1987. – № 3. – С. 38-39.

277. ШАТОХИНА, Е. **„Художник нам изобразил...”** : [о художнице В. Русу-Чебану] / Е. Шатохина // Молодежь Молдавии, 1987. – 17 нояб.

278. URECHEANU, A. **Valentina Rusu-Ciobanu: 70 de ani din ziua nașterii** / A. Urecheanu // Calendar 1990. – Chișinău, 1989. – P. 101.

279. ZBÂRCIOG, VLAD. **Pentru oameni, pentru înălțarea lor morală, spirituală** : [creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] // Vămi pentru valorile sufletului / Vlad Zbârciog. – Chișinău: Cartea Moldovenească. – 1989. – P. 96-100.

280. [RUSU-CIOBANU, VALENTINA] // Uvarova Irina. „Extraordinară stare de creație colectivă...” / Irina Uvarova // Sud-Est. – 1991. – Nr. 1. – P. 29-36.

281. BARBAS, ELEONORA. **Sete de echilibru și unitate** : [creația pictoriței V. Rusu-Ciobanu] / Eleonora Barbas // Sud-Est. – 1991. – Nr. 1. – P. 20-28.

282. PURICE, LUCIA, **Zbârciog, Vlad. Sub semnul tinereții spirituale** // Purice, Lucia, Zbârciog, Vlad. A patra dimensiune. – Chișinău: Hyperion, 1991. – P. 42-50.

283. NECHIT, IRINA. **A fi bogat** : [despre pictorița V. Rusu-Ciobanu] / Irina Nechit // Lit. și arta. – 1992. – 17 sept. – P. 6.

284. BULAT, VLADIMIR. **Chipul trist al plasticii se înviorează** : [despre expoziția de artă plastică din Republica Moldova deschisă la București. Printre exponenți: V. Rusu-Ciobanu și al.] / Vladimir Bulat // Lit. și arta. – 1993. – 15 apr. – P. 6.

285. RUSU, S. **O simbioză aferentă** : [despre expoziția de artă a plasticienilor din Basarabia, inaugurată în Sala de expoziții a Teatrului Național din București, 12 febr. 1993. Printre participanți: V. Rusu-Ciobanu] / S. Rusu // Glasul națiunii. – 1993. – Nr. 8 (febr.). – P. 11.

286. SPÂNU, C. **Problema realizării imaginilor derivă în pictura moldovenească a anilor '60-'80** : [realizarea plastică a imaginilor derivate în creația pictorilor V. Rusu-Ciobanu, M. Grecu, D. Peicev, A. Sârbu, I. Cojocaru, V. Moșanu] / C. Spânu // Lit. și arta. – 1993. – 25 mart. – P. 6.

287. ȘUȘALĂ, I. **Arta Basarabiei la București** : [expoziție, găzduită de Galeria Artexpo, București, febr. 1993. Exponenți: V. Rusu-Ciobanu, E. Romanescu, Gh. Vrabie, I. Cârmu, I. Bogdesco și al.] / I. Șușală // Lit. și arta. – 1993. – 1 apr. – P. 6.

288. SPÂNU, CONSTANTIN. **Evoluția principiilor de tratare a spațiului și timpului în pictura din Republica Moldova în anii 1960 – începutul anilor '90** / Constantin Spânu // Spațiu și timp în pictura din Republica Moldova (anii 1940-1990). – Chișinău: Știința, 1994. – P. 34-76.

289. SAVOSTIN, NICOLAI. **Sufletul inspirației** : [despre creația Valentinei Rusu-Ciobanu] / Nicolai Savostin // Curierul de seară. – 1995. – 2 mart. – P. 6; Вечерний Кишинев, 1995. – 2 mart. – P. 6.

290. PURICE, LUCIA. **Sub semnul tinereții spirituale** / Purice, Lucia // Lumea în chenarul geamului. – București: Ed.: Eminescu, 1996. – P. 283-291.

291. TOMA, LUDMILA. **Viața artistică și pictura din RSSM (anii 1955-1963)** / Ludmila Toma // Arta '1998. – Chișinău : Editura Atelier, 1999. – P. 38-41.

292. BARBAS, ELEONORA. **Valentina Rusu-Ciobanu la 80 de ani** / Eleonora Barbas // Flux: ed. de vineri. – 2000. – 10 noiemb. – P. 7.

293. BULAT, VLADIMIR. **Rezistență prin portret** / Vladimir Bulat // Artă și ideologie: De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000. – Chișinău: Cartier, 2000. – P. 162-164.

294. CORAI, TATIANA. **„În Casa Sainciuc”** / Tatiana Corai // Luceafărul. – 2000. – 17 noiemb. – P. 10.

295. GOLȚOV, DIMITRIE. **Cauza celor cutezători** : [80 de ani de la nașterea Valentinei Rusu-Ciobanu, artist plastic al poporului al RSSM] / Dimitrie Golțov // Comunistul. – 2000. – 27 oct. – P. 7 ; Коммунист. – 2000. – 20 окт. – С. 16.

296. STĂVILĂ, TUDOR. **Valentina Rusu-Ciobanu - 80 de ani de la naștere** / Tudor Stăvilă // Arta 1999-2000: Arte plastice. Arhitectură. Muzică. Teatru. Cinema. – Chișinău, 2000. – P. 163.

297. STĂVILĂ, TUDOR. **Comentarii la un jubileu - Valentina Rusu-Ciobanu - 80** [de ani de la naștere] / Tudor Stăvilă // Lit. și arta. – 2000. – 2 noiemb. – P. 8.

298. PARTOLE, CLAUDIA. **A renaște un vis într-un portret** : [la Casa Uniunii Arhitecților a avut loc o expoziție de familie: V. Rusu-Ciobanu, Glebus Sainciuc, Lică Sainciuc] // Claudia Partole // Moldova suverană. – 2001. – 16 mai. – P. 4.

299. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Brigalda-Barbas, Eleonora. **Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000)** / Eleonora Brigalda-Barbas. – Chișinău : Știința, 2002. – P. 25-26, 28-34, 39, 43-45.

300. ГОЛЬЦОВ, ДМИТРИЙ / Дмитрий Гольцов. К 80-летию народного художника МССР Валентины Руссу-Чобану // Ларец : Избранные статьи искусствоведа Дмитрия Гольцова к 75-летию со дня рождения. Вып. 14. – Кишинев: «Парагон», 2002. – С. 31-32.

301. CALININ, AURELIA. **Valentina Rusu-Ciobanu, o artistă de excepție** : [la Muzeul Național de Artă a fost inaugurată expoziția personală a pictoriței] / Aurelia Calinin // Capitala. – 2003. – 24 dec. – P. 8.

302. МИХАЙЛО, ЛАРИСА. **Высокая поэзия живописи Валентины Русу-Чобану** : [o персональной выставке] / Лариса Михайло // Столица. – 2003. – 24 дек. – С. 6.

303. ARNĂUTU, LILIANA. **Valentina Rusu-Ciobanu – o epocă de arte plastice** / Liliana Arnăutu // Flux: cotid. naț. – 2004. – 12 febr. – P. 4.

304. BULAT, VLADIMIR. **Valentina Rusu-Ciobanu: apoteoza de după pictură**: [expoziție la Muzeul Național de Artă, portret de creație și lansarea albumului „Valentina Rusu-Ciobanu”] / Vladimir Bulat // Contrafort. – 2004. – Nr. 1-2. – P. 7, 18.

305. GAFTON, MARCELA. **Valentina Rusu-Ciobanu – o epocă în pictura basarabeană** / Marcela Gafton // Timpul. – 2004. – 13 febr. – P. 20.

306. HLIB, LIDIA. **O expoziție de neuitat** / Lidia Hlib // Lit. și arta. – 2004. – 8 apr. – P. 6.

307. PORCESCO, CRISTINA. **Realismul poetic al Valentinei Rusu-Ciobanu** / Cristina Porcesco // Moldova suverană. – 2004. – 29 ian. – P. 4.

308. VARTIC, ANDREI. **Semne la o expoziție** : [creația pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu] / Andrei Vartic // Jurnal de Chișinău. – 2004. – 6 ian. – P. 1.

309. БУРДИЕНКО, СЕРГЕЙ. **Спасение рядом** : [о персональной выставке Валентины Русу-Чебану] / Сергей Бурдиенко // Кишиневский обозреватель. – 2004. – 23 янв. – С. 9.

310. BULAT, VLADIMIR. **Valentina Rusu-Ciobanu: Apoteza de după pictură** // Bulat, Vladimir. Ochiul de veghe: Pliurile artei basarabene actuale. – Chişinău: Cartier, 2005. – P. 69-75.

311. JOSANU, EFIM. **Alchimia talentului** : [despre pictoriţa Valentina Rusu-Ciobanu] / Efim Josanu // Lit. şi arta. – 2005. – 3 noiemb. – P. 6.

312. MIHAILO, LARISA. **Sublima poezie a pictorului** : [85 de ani de la naşterea pictoriţei Valentina Rusu-Ciobanu] / Larisa Mihailo // Capitala. – 2005. – 2 noiemb. – P. 8.

313. TOMA, LUDMILA. **Tendenţe noi în pictura Moldovei în anii '70 – prima jumătate a anilor '80 ai sec. XX** / Ludmila Toma // Arta. Arte vizuale : 2005. – Chişinău, 2005. – P. 58.

314. TOMA, LUDMILA. **Tradiţiile artei populare în pictura din Moldova. Anii '60 ai sec. XX** / Ludmila Toma // Arta : 2004. – Chişinău, 2004. – P. 51.

315. RUCAN, LORA. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Lora Rucan // Voci umane, destine umane. – Chişinău : CEPUSM, 2006. – P. 218.

315a. CANAŞINA, VALENTINA. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Valentina Canaşina // Президент=The president: Revistă social-politică internaţională=Международный общественно-политический журнал =International social & political magazine. – 2007. – №1. – P. 138-145.

316. HLIB, LIDIA. **O expoziţie de neuitat** / Lidia Hlib // Lit. şi arta. – 2008. – 8 apr. – P. 6.

317. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // **Timpul**. – 2010. – 15 oct. – P. 2. Burac, Andrei. *Generația – veșnica repetiție a vieții* : [despre pictorița Valentina Rusu-Ciobanu] / Andrei Burac // *BiblioPolis*. – 2010. – Vol. 36. – Nr. 4. – P. 121-124.

318. BURAC, ANDREI. **Incontestabila maestră a penelului** : [despre cuplul Glebus Sainciuc și Valentina Rusu-Ciobanu] / Andrei Burac // *Moldova*. – 2010. – Nr. 9/10. – P. 52-57.

319. NECHIT, IRINA. **Să redescoperim talentul uriaș al Valentinei Rusu-Ciobanu** : [90 de ani de la naștere] / Irina Nechit // *Jurnal de Chișinău*. – 2010. – 26 oct. – P. 10; *Moldoveanca*. – 2010. – Nr. 11/12. – P. 20.

320. POSTOLACHE, GHEORGHE. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Gheorghe Postolache // „a” *Mic*. – 2010. – Nr. 10. – P. 1.

321. TAMAZLÂCARU, ELENA. **Valentina Rusu-Ciobanu** : [artist plastic] / Elena Tamazlâcaru // *Timpul*. – 2010. – 15 oct. – P. 2. – („Omul săptămâni”).

322. TAMAZLÂCARU, ELENA. **Valentina Rusu-Ciobanu și expoziția sa jubiliară** / Elena Tamazlâcaru // *Lit. și arta*. – 2010. – 28 oct. – P. 6.

323. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. **Юбилейная выставка Валентины Русу-Чобану** // *Экономическое обозрение* (Логос-пресс). – 2010. – 22 окт. – С. 30.

324. [ROMANESCU, ELEONORA] // Rocaciuc, Victoria. *Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000* / Victoria Rocaciuc. – Chișinău : „Bons Offices” SRL, 2011. – P.22, 29, 35, 40, 68, 93, 99, 166.

325. BURAC, ANDREI. **Generația – veșnica repetiție a vieții:** [portretul pictorilor Glebus Sainciuc și Valentina Rusu-Ciobanu] / Andrei Burac // *Viața Basarabiei*: Ser. nouă. – 2011. – Nr. 1-2. – P. 135-138.

326. RUSU-HARABA, ANASTASIA. **Nefrica de a fi așa cum ești** : [despre Valentina Rusu-Ciobanu] / Anastasia Rusu-Haraba // *ART infinit*. – 2011. – Ian.-Mart. – P. 5.

327. STATI, LARISA. **Valentina Rusu-Ciobanu:** cetățean de onoare al Chișinăului la 90 de ani / Larisa Stati // *VIP fashion*. – 2011. – Ian.-Febr. (Nr. 11). – P. 136-139.

328. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // *Licitația Internațională de Artă România – Republica Moldova. Duplex București – Chișinău*. – București : Galeriile Artmark, 2012. – P. 165.

329. CIOBANU, IRAIDA. **Tendențe moderniste în creația marilor maestri** : Valentina Rusu-Ciobanu, Mihail Grecu, Andrei Sârbu / Irida Ciobanu // *Arta : Arte vizuale*. – 2012. – P. 48-57.

330. **Noi, mulțumim e-avem a le cunoaște** : [despre pictorița Valentina Rusu-Ciobanu și cântăreața Zinaida Bolboceanu] // *Săptămâna*. – 2012. – 17 aug. – P. 8.

331. АКСЕНЧИКОВА, АНАСТАСИЯ. **Маски от искренного художника** : [о супружеской чете Глебус Саинчук и Валентина Русу-Чебану] / Анастасия Аксенчикова // *Панорама (Кишинэу)*. – 2012. – 27 июл. – С. 6.

332. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // *Bienala Internațională de Pictură = International Painting Biennial (Invitată de onoare)*. – Chișinău, 2013. – P. 28.

333. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // *Изобразительное искусство Молдовы = Arta contemporană din Moldova*. – Мо-

сква: «ГАЛАРТ», 2013. – P. 7-16 [Artiști plastici din spațiul CSI = Художники Содружества].

334. VRABIE, GHEORGHE. **Valentina Rusu-Ciobanu: „Viața mea e toată la vedere”** : [schiță de portret a maestrului emerit în artă, artistă a poporului din Republica Moldova, Valentina Rusu-Ciobanu] / Gheorghe Vrabie // Moldova. – 2013. – Nr. 2. – P. 14-17.

335. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Stăvilă, Tudor. Patrimoniul Cultural al Republicii Moldova = The Cultural Heritage of the Republic of Moldova = Le patrimoine culturel de la République Moldova / Tudor Stăvilă, Constantin Ion Ciobanu. Ed. a 2-a. – Chișinău: Arc, 2014. – P. 258-259.

336. BORZIN, AURELIA. **Rezistența unei „subversiuni sublimate”** : [despre pictorița Valentina Rusu-Ciobanu, 93 de ani de la naștere] / Aurelia Borzin // Панорама (Кишинэу). – 2014. – 31 ian. – P. 18.

337. POPA, NICOLAE. **Saltimbancul sau evadarea din portret** : [pe marginea creației pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu] / Nicolae Popa // Jurnal de Chișinău. – 2014. – 21 ian. – P. 19.

338. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Bienala Internațională de Pictură = International Painting Biennial (Invitată de onoare). – Chișinău, 2015. – P. 44.

339. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Timpul. – 2015. – 30 oct. – P. 4.

340. BEGHIU, TATIANA. **Pictorița Valentina Rusu-Ciobanu – 95 de ani îndrăgostită de pictură și artă** / Tatiana Beghiu // Ziarul de gardă. – 2015. – 5 noiemb. – P. 24.

341. BULAT, VLADIMIR. **Valentina Rusu-Ciobanu** / Vladimir Bulat // O antologie a picturii moldovenești = An anthology of moldavian painting (1939-2015). – Chișinău, 2015. – P. 57-58.

342. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Constantin I. Ciobanu // *Arta maeștrilor basarabeni din secolul XX*. – Chișinău: Editura ARC, 2016. – P. 13, 23.

343. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Ciobanu I, Constantin. *Colecția Pictură Națională = National Painting Collection*. – Chișinău, s. a. – P. 156-157.

344. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] // Toma, Ludmila. „Arta plastică de șevalet din RSSM în a doua jumătate a anilor '60 ai secolului trecut” / Ludmila Toma // *Conferința științifică anuală: Culegere de comunicări*, ediția 2015, 2016. – Chișinău, 2017. – P. 17-20.

345. TUREA, LARISA. „**Moldova**”: **revista care a schimbat Moldova** : [cu referire la Valentina Rusu-Ciobanu et al.] // *Moldova*. – 2016. – Nr. 7/8. – P. 64-72. – Text și în lb. engl. – Disponibil pe : https://issuu.com/revistamoldova2/docs/moldova_4-2016_w : [Accesat : 4 noiemb. 2016].

INTERVIURI, DIALOGURI, ARTICOLE DE VALENTINA RUSU-CIOBANU

346. „**Pledez pentru o artă deschisă spre viață...**” : [interview cu plasticiana V. Rusu-Ciobanu] / consemnare: I. Cațaveică // *Lit. și arta*. – 1986. – 1 ian. – P. 7.

347. „**Am pus semnul egalității între materie și antimaterie, între ireal și real**” : [interview cu V. Rusu-Ciobanu] / interlocutor: Irina Nechit // *Lit. și arta*. – 1991. – 14 noiemb. – P. 6.

348. „**Ființa umană are multe posibilități de a se apăra**” : [interview cu V. Rusu-Ciobanu] / interlocutor: Irina Nechit // *Basarabia*. – 1992. – Nr. 3. – P. 154-158.

349. **„Orice limbaj e acceptabil dacă nu e fals”** : [interviu cu plasticiana V. Rusu-Ciobanu] / în dialog: Luminița Țâgârlaș // Lanterna magică. – 1993. – (Nr. 21-24). – Dec. – P. 5-6; Quo Vadis? – 1994. – Nr. 1. – P. 21-22.

350. **„Am avut un ideal: să particip la viață în general și la viața spirituală în special”** [confesiunile plasticienei V. Rusu-Ciobanu] // Flux: Magazin săptămânal. – 1995. – 10 noiemb. – P. 11.

351. **„Secolul XX e al meu, al nostru, al vostru”** : [interviu cu pictorița Valentina Rusu-Ciobanu] / consemnare: Irina Nechit // Momentul. – 1995. – 27 mai.

352. **Simplitatea ca ideal** : [interviu cu pictorița V. Rusu-Ciobanu] / consemnare Irina Nechit // Femeia Moldovei. – 1995. – Nr. 6. – P. 10.

353. **„...Țara este tot împreună, și încă probabil, mai mult... mai mult”** : [interviu cu pictorița] / consemnare: Antonina Sârbu // Moldova literară: supl. al ziarului „Moldova suverană”. – 1995. – 22 noiemb. – P. 3.

354. **A fost, (este), va fi Chișinăul o metropolă culturală** : [interviu cu maestrul Glebus Sainciuc și V. Rusu-Ciobanu] / consemnare: V. Grosu // Basarabia. – 1996. – Nr. 7-8. – P. 18-21.

355. **Povestea unei vieți, de om... în doi** : [interviu cu pictorii V. Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc] / interlocutor: Antonina Fonari // Inventus. – 1996. – 21 sept. – P. 6.

356. **„Sunt un Robinson Crusoe, căci fac să triumfe civilizația cu posibilități minime..!”** / consemnare: Lora Rucan // Viața satului. – 1996. – 16 mart. – P. 12.

357. **„Pictura este domeniul în care am trăit...”** : [interviu cu pictorița V. Rusu-Ciobanu] / consemnare: Emilia Ghețu // Atelier. – 1998. – Nr. 1-2. – P. 10-11.

358. **„Actul creației e un fel de a naște”** : [interviu cu pictorița V. Rusu-Ciobanu] / consemnare: Claudia Partole // Capitala. – 2000. – 14 oct. – P. 8.

359. PARTOLE, CLAUDIA. **Destinul are grijă de noi și creează...** [o vizită la artiștii plastici V. Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc] / Claudia Partole // Moldova suverană. – 2000. – 30 aug. – P. 6.

360. **„Mulți dintre cei cu putere de decizie erau niște neputincioși”** / consemnare: Vladimir Bulat // Contrafort. – 2000. – Oct.-Noiemb. (Nr. 5-6). – P. 22.

361. **„Pictura înseamnă căutare, dar și liniște”** : [interviu cu pictorița] / consemnare Ana Florea // Țara. – 2000. – 17 aug. – P. 4.

362. **Un veac de singurătate... lângă Uniunea Artiștilor Plastici :** [interviu cu pictorii V. Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc] / consemnare: Tatiana Corai // Democrația. – 2003. – 25 noiemb. – P. 9.

363. **„Nu eu am ales arta, ci arta m-a ales pe mine”** : [interviu cu pictorița] / interlocutor: Anastasia Rusu-Haraba // Moldova. – 2004. – Nr. 2/3. – P. 60-65.

364. **Glebus Sainciuc și Femeia din Lumină :** [interviu cu Glebus Sainciuc despre expoziția personală a Valentinei Rusu-Ciobanu] / consemnare: Aneta Grosu // Accente. – 2004. – 29 ian. – P. 1.

365. **„Nu imit, ci o reinventez, o amplific sau o diminuez în funcție de dorința mea”** : [interviu cu pictorița în ajunul aniversării a 85-a de la naștere] / consemnare: Constanța Popa // Jurnal de Chișinău. – 2005. – 28 oct. – P. 12.

366. **După operație culorile-s mai frumoase** : [interviu cu V. Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc, artiști plastici] / a dialogat Antonina Sârbu // Ziarul de Gardă. – 2007. – 5 apr. – P. 5.

367. **„Artistul păstrează codul cifrat al Timpului”** : [dialog cu pictorița] / a dialogat: Nadina Gheorghiu // Capitala. – 2008. – 7 mart. – P. 13; Столица. – 2008. – 7 март. – С. 13.

368. **Au înnebunit salcâmi fără Glebus Sainciuc** : [amintirile V. Rusu-Ciobanu despre Glebus Sainciuc, artist plastic] / consemnare: Polina Cupcea // Ziarul național. – 2014. – 25 apr. – P. 4.

369. BABUC, MONICA. **Valentina Rusu-Ciobanu. Micile zâne ale marilor orașe** / Monica Babuc // Moldova. – 2015. – Nr. 11/12. – P. 30-31. – Disponibil pe : https://issuu.com/revistamoldova2/docs/moldova_6-2015wr : [Accesat: 30 mart. 2016].

370. SÂRBU, ANTONINA. **Amintiri din copilărie... cu Valentina Rusu-Ciobanu** / Antonina Sârbu // Moldova. – 2015. – Nr. 11-12. – P. 32-41. – Disponibil pe : <https://revista.md/amintiri-din-copilariecu-valentina-rusu-ciobanu/> : [Accesat: 31 mart. 2016].

371. RUSU-CIOBANU, VALENTINA. **Amintiri din copilărie... cu Valentina Rusu-Ciobanu** : [interviu cu pictorița Valentina Rusu-Ciobanu] / consemnare: Antonina Sârbu // Viața Basarabiei : ser. nouă. – 2016. – Nr. 1 (37). – P. 131-138.

RESURSE EXTERNE

372. **Valentina Rusu-Ciobanu**. – Disponibil pe : <http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9yby53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvVmFsZW50aW5hX1Jlc3UtQ2lvYmFudQ> : [Accesat: 14 mai 2018].

373. Președintele Parlamentului Mihai Ghimpu, Președinte interimar al Republicii Moldova, le-a făcut o vizită artiștilor plastici Valentina Rusu-Ciobanu, Glebus și Lică Sainciuc la atelierul lor de creație. – Disponibil pe : <http://parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/137/language/ro-RO/Default.aspx> : [Accesat: 14 mai 2018].

374. La peintre Valentina Rusu-Ciobanu – presqu’un siècle d’amour pour la peinture et les arts. – Disponibil pe : <https://www.moldavie.fr/La-peintre-Valentina-Rusu-Ciobanu-presqu-un-siecle-d-amour.html> : [Accesat: 14 mai 2018].

375. NIȘTE OAMENI. Alt serial de Igor Guzun. Episodul 11: Valentina Rusu-Ciobanu, cea mai mare pictoriță din lume / Igor Guzun. – Disponibil pe : <https://igorguzun.wordpress.com/2010/11/11/niste-oameni-alt-serial-de-igor-guzun-episodul-11-valentina-rusu-ciobanu-cea-mai-mare-pictorita-din-lume/> : [Accesat: 14 mai 2018].

376. Valentina Rusu-Ciobanu „Pictoriță” – 90 de ani de la naștere / ÎS „Poșta Moldovei”. Filatelie. – Disponibil pe : <http://filatelia.md/ro/node/307> : [Accesat: 14 mai 2018].

377. Pictorița Valentina Rusu-Ciobanu – 95 de ani îndrăgostită de pictură și artă / Tatiana Beghiu. – Disponibil pe : <https://www.zdg.md/editia-print/oameni/pictorita-valentina-rusu-ciobanu-95-de-ani-indragostita-de-pictura-si-arta> : [Accesat: 13 mai 2018].

378. Pictorița Valentina Rusu-Ciobanu – 95 de ani îndrăgostită de pictură și artă / Daniela Gorincioi. – Disponibil pe : <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2015/11/20/pictorita-valentina-rusu-ciobanu-95-de-ani-indragostita-de-pictura-si-arta/> : [Accesat: 14 mai 2018].

379. **Omul săptămânii: Valentina Rusu-Ciobanu, artist plastic.** – Disponibil pe : <https://www.timpul.md/articol/valentina-rusu-ciobanu--artist-plastic-16628.html> : [Accesat: 14 mai 2018].

380. **Valentina Rusu-Ciobanu. Precursora a postmodernității** / Tudor Braga. – Disponibil pe : <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1087> : [Accesat: 13 mai 2018].

381. **Pictorița Valentina Rusu-Ciobanu: 97 de ani și mulți înainte!** / Nicolae Roibu. – Disponibil pe : <http://www.stiripozitive.eu/libview.php?l=ro&idc=6&id=3729&t=/Oameni/Cultura/Pictorita-Valentina-Rusu-Ciobanu-97-de-ani-si-multi-ani-inainte> : [Accesat: 14 mai 2018].

382. **O expoziție aniversară a pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu a fost vernisată la Muzeul Național de Artă.** – Disponibil pe : <https://www.moldpres.md/news/2015/11/03/15007448> : [Accesat: 14 mai 2018].

383. **Valentina Rusu-Ciobanu – model de rezistență prin artă și arta mereu reinventată de incontestabilă valoare** / Lilia Rufanda. – Disponibil pe : <https://ceascadecultura.ro/> : [Accesat: 13 mai 2018].

384. **Amintiri din copilărie cu Valentina Rusu-Ciobanu** / Antonina Sârbu. – Disponibil pe : <https://moldova25.md/amintiri-din-copilariecu-valentina-rusu-ciobanu/> : [Accesat: 14 mai 2018].

385. **UNARTORAȘ promovează arta autohtonă pe străzile capitalei.** – Disponibil pe : <http://orasulmeu.md/unartoras-promoveaza-arta-autohtona-pe-strazile-capitalei/> : [Accesat: 14 mai 2018].

**PORTRETE, AUTOPORTRETE, MĂȘTI, FOTOGRAFII
DE FAMILIE**

386. VALENTINA RUSU-CIOBANU în atelierul său // Sud-Est. – 1991. – Nr. 1. – P. 23.

387. VALENTINA RUSU-CIOBANU văzută de Isaie Cîrmu (portret) // Basarabia. – 1992. – Nr. 3. – P. 1 a cop.

388. VALENTINA RUSU-CIOBANU // Moldova. – 2015. – Nr. 11-12. – 1 p. a cop.; P. 30-31; P. 40-41; Moldova: Serie nouă. – 2004. – Nr. 2-3. – P. 60.

389. VALENTINA RUSU-CIOBANU, 1975. **Mască**. Șamotă, săruri, email. 352x213x100 mm (din colecția lui Glebus Sainciuc); Valentina RUSU-CIOBANU împreună cu soțul său Glebus Sainciuc, în curtea casei de pe str. Gh. Ureche // Dosarul artistic configurat prin opera și activitatea deosebită și originală în domeniul artelor plastice: contribuție la sporirea patrimoniului artistic național, aport substanțial la punerea în valoare publică a creației plastice naționale și universale, efortul depus la dezvoltarea învățământului artistic și promovarea tinerelor talente – plasticianul – Cavalerul Ordinului Republicii, Artist Plastic al Poporului Glebus Sainciuc: Dosarul materialelor înaintate către Consiliul Național pentru decernarea Premiului de Stat a Republicii Moldova – privitor la distingerea maestrului în domeniul artei plastice. – Chișinău, 2008. – P. 37.

390. VALENTINA RUSU-CIOBANU: „Și acum când umblu prin casă și uit ceva, dau să-l întreb pe Glebus, dar el nu este” // Ziarul Național. – 2014. – 25 apr. – P. 4.

391. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] **Studentă la Iași, 1943 ; În brațele mătușii Elena, 1922 ; Valentina cea mică, 1929 ; Fotografie de familie cu Glebus Sainciuc și feciorașul Alexei, 1948 ; ...să**

fi fost pe la 1955? // Viața Basarabiei. – 2016. – Nr. 1. – P. 131-137.

392. [VALENTINA RUSU-CIOBANU] **În pragul casei ; Cu Mihail Grecu la Butuceni. Începutul anilor '60 ; În atelier ; La expoziția personală din 1983** // Arta maestrilor basarabeni din secolul XX. – Chișinău: Editura ARC, 2016. – P. 207, 210, 212, 213.

393. [VALENTINA RUSU-CIOBANU : portret văzut de Dumitru Fusu] // Dumitru Fusu : Catalog. – Chișinău, 2015. – P. 41.

EMISIUNI CU PARTICIPAREA VALENTINEI RUSU-CIOBANU DIN FONDURILE TV MOLDOVA 1

394. **CONFESIUNE** : [documentar despre Maestrul Emerit în artă din RSSM, pictorița Valentina Rusu-Ciobanu] / Comentează filmul: poetul Gr. Vieru. / Casa și atelierul pictoriței, lucrări, în cadru: Gr. Vieru, A. Lupan, A. Lazariuc, D. Fusu. – Durata: 10 minute, anul 1985.

395. **PAGINI DE CREAȚIE** : [emisiune despre prozatorul și cineastul Vlad Ioviță cu prezentarea portretului său, realizat de Valentina Rusu-Ciobanu]. – Durata: 53 min., 50 sec., anul 1986.

396. **„Focul din vatră”**: Valentina Rusu-Ciobanu. Cu participarea pictoriței Eleonora Romanescu. Prezintă redactorul Nely Canțer : [în cadrul emisiunii sunt discutate problemele artei și spiritului național în educația copiilor în familie]. – Durata: 1 oră, 23 min., 40. sec., anul 1990.

397. **OROLOGIU SENTIMENTAL** : [o emisiune portret cu participarea pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu. Filmări în atelier, acasă cu participarea membrilor familiei Glebus Sainciuc și Lică Sainciuc (soțul și fiul Valentinei Rusu-Ciobanu). Prezentarea unui grup de lucrări din arhiva personală, din Muzeul Literaturii Române „M. Kogălniceanu”]. – Durata: 31 min., 35 sec., anul 1997.

398. Atelier: In memoriam Grigore Vieru : [cu participarea Valentinei Rusu-Ciobanu și Lică Sainciuc : emisiune realizată, având la bază expoziția de la Sala Constantin Brâncuși – Eminescu să ne judece]. – Durata: 29 min., 50 sec., anul 2009.

399. **CUNOAȘTE-ȚI ȚARA PRIN CEI CARE I-AU MARCAT ISTORIA** : [schiță despre pictorii Valentina Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc (de Ziua Independenței)] / Text după cadru, citește: criticul de artă Tudor Braga; Vorbesc: Leo Butnaru, Mihai Țăruș, Mihai Cimpoi; Foto, lucrări, portrete, măști, atelier de lucru, în grădiniță; Secvențe din emisiunea „Casa Mare” G. Sainciuc. – Durata: 10 min., anul 2011.

400. Valentina Rusu-Ciobanu și Glebus Sainciuc participă la emisiunea dedicată scriitorului Andrei Lupan cu ocazia celor 100 de ani de la naștere : [sunt folosite materiale din Fondul TVM și arhiva familiei]. – Durata: 29 min., 30 sec., anul 2012.

INDEXURI AUXILIARE

Index alfabetic de nume

- A**
Arnăutu, Liliana 303
Arnăutova, L. 223
- B**
Babuc, Monica 369
Barbas, Eleonora 281, 292
Beghiu, Tatiana 340, 377
Bobernagă, Sofia 193, 244, 248, 249
Bogdesco, Ilie 287
Bolboceanu, Zinaida 330
Borzin, Aurelia 336
Braga, Tudor 380, 397
Brigalda-Barbas, Eleonora 97, 299
Bulat, Vladimir 96, 284, 293, 304, 310, 341, 360
Burac, Andrei 317, 325
Butnaru, Leo 397
- C**
Calinin, Aurelia 301
Canașina, Valentina 315a
Canțer, Nely 399
Cîrmu, Isaie 287, 387
Cațaveică, Ion 346
Cezza, Lev 208, 211, 233
Cimpoi, Mihai 397
Ciobanu, Constantin Ion 105, 112, 269, 342, 343
Ciobanu, Dumitru 252
Ciobanu, Ion Constantin 194
Ciobanu, Iraida 329
Ciocanu, Anatol 229
Clima, Mihai 212
Cojocaru, Ilie 286
Colesnic, Iurie 184, 185, 187
Corai, Tatiana 294, 362
Costina, E. 210
Cupcea, Polina 368
Cupcea-Josu, Argentina 184
- D**
Dimitriu, G. 218
Domulgeanu, I. 213
- E**
Evdochimova, E. 253
- F**
Florea, Ana 361
Foca, Iurie 135
Fonari, Antonina 355
Fusu, Dumitru, portret 393, 396
- G**
Gafton, Marcela 305
Ghen, L. 209
Gheorghită, Nadina 367

- Ghețu**, Emilia 357
Ghimpu, Mihai, portret 373
Golțov, Dimitrie 92, 261, 274, 295
Gorincioi, Daniela 378
Gorlo, A. 219
Greco, Mihail 252, 286, 329, 392
Grosu, Aneta 364
Guzun, Igor 375
- H**
Hlib, Lidia 306, 316
- I**
Ioviță, Vlad 395
- J**
Josanu, Efim 311
- L**
Latieva, Lidia 214
Lazariuc, Anastasia 396
Livsits, Matus 89
Lungu, E. 244
Lungu-Ploaie, Raisa 167
Lupan, Andrei 396, 398
- M**
Mardare, Gheorghe 249
Mihailo, Larisa 312
Moșanu, V. 286
- N**
Nechit, Irina 283, 319, 347,
- 348, 351, 352
- P**
Partole, Claudia 298, 358, 359
Pascari, A. 262
Peicev, Dumitru 286
Popa, Constanța 365
Popa, Nicolae 337
Porcesco, Cristina 307
Postolache, Gheorghe 320
Purice, Lucia 250, 263, 282, 290
- R**
Rocaciuc, Victoria 324
Roibu, Nicolae 381, 382
Romanescu, Eleonora 198, 287, 399
Roșca, Agnesa 264
Rucan, Lora 315, 356
Rufanda, Lilia 383
Rusu, S. 285
Rusu-Haraba, Anastasia 326, 363
- S**
Sainciuc, Lică 194a, 298, 373, 391, 394
Sainciuc, Glebus 298, 318, 325, 354, 355, 359, 362, 364, 366, 368, 373, 389, 390, 391, 394, 397, 398, 400
Sădnic, Leonora 270
Sârbu, Andrei 286, 329

Sârbu, Antonina 353, 366, 370, 371, 384

Savostin, Nicolai 289

Simenko, Wladislaw 80

Spânu, Constantin 286, 288

Stati, Larisa 327

Stașcova, C. 265

Stăvilă, Tudor 105, 258, 296, 297, 335

Svobodin, A. 198

Ș

Șușală, I. 287

T

Tamazlăcaru, Elena 322

Toma, Ludmila 291, 313, 314, 344

Tulnic, Vitalie 215

Turea, Larisa 345

Ț

Țarălungă, Ecaterina 190

Țâgârlaș, Luminița 349

Țăruș, Mihai 397

U

Urecheanu, A. 278

Uvarova, Irina 280

V

Vartic, Andrei 308

Vieru, Grigore 396, 400

Vieru, Igor 252

Vrabie, Gheorghe 275, 287, 334

Z

Zamura, Elena 185

Zazerscaia, I. 198

Zbârciog, Vlad 230, 242, 266, 267, 279, 282

Zevina, Ada 202

***

A

Аксенчикова, Анастасия 331

Алова, В. 243

Арнаутова, Л. 224

Б

Бобернага, София 245

Богдеско, Илья 205

Бурдиенко, Сергей 309

Буря, М. 243

Г

Гольцов, Дмитрий 86, 216, 254, 300

Греку, Михаил 205

Гречуха, Ж. 259

З

Зингер, Леонид 78, 231, 237

К

Кантор, А. 251

Костина, Е. 81, 192, 227, 240

Л

Латышев, М. 220
Лившиц, Матус 67, 77, 196,
228

М

Мигулина, Татьяна 323
Михайло, Лариса 302

Н

Нехорошев, Ю. 239

О

Окушко, Владимир и
Ростислав 205

П

Парамонов, А. В. 84, 255
Пожар, Сергей 189
Пономарева, Н. 271
Попова, Э. 205
Портнов, В. 204

Р

Ракитин, В. 206
Роднин, Кир 207
Рябикина, Т. 241

С

Саинчук, Алексей 273
Саинчук, Глеб 273, 331
Сальникова, Л. 276
Свободин, А. 199
Сыдник, Леонора 272

Т

Тома, Людмила 90, 234, 235,
260
Тулник, Виталие 221

Ч

Чезза, Лев 67, 70, 196, 203
Червонная, С. М. 84, 255
Чирков, З. 222

Ш

Шатохина, Е. 277
Шишкан, Константин 189

Я

Яблонская, М. Н. 82, 247
Ягодовская, А. 257

INDEX ALFABETIC DE LUCRĂRI

A

Actorul Dumitru Fusu 20
Actorul D. Fusu în zale 56
Amintiri 97, 151
Aurel Busuioc 13
Autoportret 59, 93
Autoportret în ochelari 61, 99
Autoportret pe fundal auriu 25, 60, 98

B

Background 98
Bărbatul cu pocal și țigară (Portretul lui Aureliu Busuioc) 50
Borcane cu flori 100

C

Cale 22
Citate din istoria artelor 45, 93, 98, 106, 109, 110, 112
Clepsidra cerului (Portretul Nanei Plămădeală) 98, 108
Compoziție „Cub” 31, 99
Compoziție decorativă – II 108
Compoziție decorativă – IV 48, 104
Copiii 140
Copilărie 153
Copiii și sportul 33, 92, 97, 142, 152

D

Desuetudine 47, 93
Dimineața 95, 153
Diogenes sau împlânzitorul de lei 108

Dualitate 110

După o zi de muncă 149

E

Emil Loteanu 26, 109, 110
Erde und leute 85
Exhibiționistul 100

F

Fată la fereastră 10, 99, 109, 110, 119
Femeie în broboadă albă 4
Fată în roșu 39, 108, 110
Flori 32, 151
Flori pe fond roșu 74
Flori (țigăncușe) 151
Focuri de artificii 23
Frumoasa 98

G

Generalul Diacov 41
Glebus Sainciuc 51, 99
Glie și oameni 42, 97
Grigore Vieru 53, 110

I

Igor Crețu 52
Invitație la dans 92
Invitație la joc 12
Ion Drutse portree 89
Ion Druță 29

Î

În satul eliberat 1
În timpul liber 36

Între cer și pământ 100

J

Joc 68, 125

K

Krimm. Gursuf 89

L

La bal mascat 11

La fereastră 68, 93

La joc 65, 67, 70, 73, 74, 102,
109, 110, 111, 113, 122, 128

Land and people 85, 118

La odihnă 154

Lunohod 142

Lunomobilul 34

M

Mama și fiica sunt pentru pace 157

Maria Brovin 14

Maria Goncear 37

Micul dejun 46, 105, 109, 110

N

Naitleja D. Fusu portree 89

Natură moartă 68, 74

Natură moartă cu cană galbenă
74

Natură statică 6, 24

Natură statică cu carte 15

Natură statică cu ceainic 5, 109

Natură statică cu ceapă verde 108

Natură statică cu floare 7

Neaua de mai 107

1990. Anno Domini 93, 98

P

Pământ și oameni 92, 118, 147,
157

Pisoiul și peștele 98

Plantarea pomilor 19, 97

Poeet A. Lupani portree 89

Portrait of a Girl (Profile) 98

Portrait of the Actor D. Fusu
114

Portrat des Dichters A. Lupan 80

Portret de față 9, 98

Portret de față în profil 27

Portretul actorului D. Fusu 74

Portretul colhozniciei Ileana Buh-
nă 8

Portretul colhozniciei Malai 3

Portretul E. Surugiu 16

Portretul generalului-maior P. I.
Diacov 92

Portretul lui C. Stamati 94

Portretul lui Glebus Sainciuc 96

Portretul lui Dumitru Fusu 110

Portretul lui Ion Sandri-Șcurea
96

Portretul lui E. Loteanu 76, 102,
111

Portretul lui P. I. Diacov, gene-
ral-maior 146

Portretul lui N. Savostin 57

Portretul lui Tolici 21

Portretul lui Vasile Sainciuc 110

Portretul lui Vlad Ioviță 58

Portretul M. Bostan 2

Portretul mulgătorului Tolici 71
Portretul poetului Grigore Vieru
83, 100

Portretul regizorului Emil Lotea-

- nu 105, 120
Portretul scriitoarei V. Maleva 143
Portretul unei fete 110
Portretul unui tânăr 151
Prietenie 4, 79, 110
Pușkin și Stamati (Porunca împăratului cu privire la trimiterea lui A. S. Pușkin la sud) 117
- Q**
Quotations from the History of Art 98
- R**
Răpirea Europei 17
Regizorul S. I. Șcurea 64
Regizorul Vlad Druc 43
- S**
Saltimbancul 93, 110
Science-fiction (Nebuloasa și fața lui Andrei Burac) 62
Schiță pentru tabloul „Peisaj din Gurzuf. Vedere de pe acoperiș” 110
Scriitorul I. Druță 54
Scriitorul I. C. Ciobanu 55
Scriitorul Serafim Saka 63
Self-portrait on Golden 98
Serafim Saka 38, 110
Setea 97
Simion Ghimpu 44
Stephen the Great after the Battle of Războieni 98
Ștefan cel Mare după Războieni 18
Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni 98, 109, 110
Stradă la Gurzuf 108
- T**
Tamara Ciobanu 49
The Cat and the Fish 98
The Clepsydra of the Sky (Portrait of Nana Plămădeală) 98
The Beauty 98
Tinerețe 28, 109
- V**
Vase cu flori 98
Vases with Flowers 98
Vedere de pe acoperișul din Gurzuf 100
V. Lenin și N. Krupskaia 30, 91, 142
Vale adâncă 110
Vizita medicului 35, 94, 142
- ***
- A**
Актёр Д. Фусу 150
A. Руссо 150
- Б**
Березки 122
- В**
Визит врача 150
В. И. Ленин и Н. К. Крупская 90, 115, 135, 137, 138, 139, 141
В парке 136, 150
- Г**
Г. Виеру 150

Голова девушки 66, 122, 123

Голова женщины 122

Д

Девушка в платке 122

Девушка у окна 123, 125, 126, 128

Девочка. Этюд 122

Девушка в розовом 122

Дети 150

Дети и спорт 88, 148

Дружба 155, 160

Е

Евгения Суруджиу –
работница, студентка и депутат
126

И

Ион К. Чобану 150

Ж

Жажда 132, 133, 136

Женская голова 123

Женский портрет 122, 128

Женщина в белом платке 122

Женщина в желтом платке 125

З

Земля и люди 81, 82, 84, 85,
86, 118, 155

И

И. Друцэ 150

И. Шкуря 150

К

К. Стамати на веранде 150

Л

Луноход 141, 144, 150

Мать и дочь за мир 155

Молдавский поэт – А. Бусуйок
126

Молодой колхозник 122

Молодость 133

Н

На досуге 145

На маскараде 122

Натюрморт 122, 123, 125, 128,
131, 133

Натюрморт с желтой кружкой
150

Натюрморт с калами 130

Невесомость 150

О

Он увезет ее далеко, и близкие
будут радоваться и плакать...
150

Отличник учебы ремесленного
училища 126

П

Пасмурный день 159

Пейзаж 122

Портрет актера Думитру Фусу
77, 90, 114, 128, 138, 139

Портрет генерал-майора П. И.
Дьякова 156

Портрет доярки Е. Юрчак 73,
90, 131

Портрет дояра Толич 128

Портрет Е. Суруджиу 73

Портрет И. Шкуря 78

- Портрет кинорежиссера Э. Лотяну 131
- Портрет М. Бровиной, учащейся ремесленного училища 69
- Портрет писательницы В. Малевой 116
- Портрет писателя А. Лупана 138, 139
- Портрет поэта А. Лупана 116
- Портрет учащейся ремесленного училища Марии Бровиной 125, 126, 127, 128
- Портрет колхозницы 121, 122
- Портрет молдавского поэта Аурелиу Бусуйок 72, 124, 127
- Портрет молдавского художника Саинчука Г. В. 124
- Портрет народной артистки Тамары Чебан 126
- Портрет писателя Иона Друцэ 90
- Портрет поэта Аурелиу Бусуйока 90, 125, 128, 148
- Портрет режиссера Иона Сандри Шкури 90
- Портрет учащейся ремесленного училища г. Кишинева Бровиной Марии 90, 124
- Портрет Э. Лотяну 129, 130, 133, 135
- Портрет юноши 122
- После рабочего дня 150
- После трудового дня 87
- Пушкин и Стамати 150
- Пушкин и Стамати (Указ императора об отправке А. С. Пушкина на юг) 117
- С**
- Салют 75, 134, 135, 150
- Стефан Великий после битвы при Рэзбоень 125
- У**
- У ворот 122
- У окна 122
- Утро 150, 155
- Х**
- Художник Г. Саинчук 150
- Ц**
- Цветы 125
- Цитаты из истории искусства 106
- Э**
- Э. Лотяну 150
- Этюд 122
- Этюд девочки 125
- Этюд женской головы 122
- Ю**
- Юные садоводы 126

INDEX DE TITLURI ALE PUBLICAȚIILOR PERIODICE

Accente	Tânărul leninist
Akademos	Timpul
„a” Mic	Tinerimea Moldovei
ART infinit	Țara
Atelier	Viața Basarabiei: ser. nouă
Basarabia	Viața satului
BiblioPolis	VIP fashion
Capitala	Ziarul de gardă
Chișinău. Gaz. de seară	Ziarul național
Comunistul	
Contrafort	*****
Cultura	Бакинский рабочий
Cultura Moldovei	Вечерний Кишинев
Curierul de seară	Горизонт
Democrația	Искусство
Femeia Moldovei	Кишиневский обозреватель
Flux: cotid. naț.	Книжное обозрение
Flux: ed. de vineri	Кодры
Flux: Magazin săptămânal	Коммунист
Glasul Națiunii	Культура и жизнь
Inventus	Молодежь Азербайджана
Învățământul public	Молодежь Молдавии
Jurnal de Chișinău	Огонек
Lanternă magică	Панорама (Кишинэу)
Literatura și arta	Работница
Luceafărul	Советская живопись
Moldova	Советская культура
Moldova literară: supl. al ziarului „Moldova suverană”	Советская Литва
Moldova socialistă	Советская Молдавия
Moldova suverană	Столица
Momentul	Трезвость и культура
Nistru	Творчество
Orizontul	Экономическое обозрение
Săptămîna	(Логос-пресс)
Sud-Est	Юный ленинец

FILE DE ALBUM

**Părinții Gheorghe și Maria (Marite)
cu fratele mai mare Victor, 1914**

În brațele mătușii Elena

**Valentina și Ecaterina Rusu-
Ciobanu cu mătușa Elena**

Studentă la Academia din Iași, 1943

Cu colegii de la Școala de Arte din Chișinău, 1946

Cu Glebus în primul an
de căsătorie

Familia Sainciuc, 1948

În familie, 1949

În costum național, 1954

La Moscova, începutul anilor '50

În Austria, 1956

La Iași, 1957

Decada artei și literaturii moldovenești
la Moscova, 1960

În România, începutul anilor '60

La Palanga (Lituania), 1961

**Cu Mihail Greco la Butuceni.
Începutul anilor '60**

Cu Mihail Greco

Împună cu soțul Glebus Sainciuc și feciorul Lică, 1985

Două generații

**Valentina Rusu-Ciobanu. Portret
de Iu. Foca, 2003**

**Glebus Sainciuc cu soția sa Valentina Rusu-Ciobanu,
în curtea casei de pe str. Gr. Ureche, 2008**

**Pictorița Valentina Rusu-Ciobanu văzută
de Dumitru Fusu**

Valentina Rusu-Ciobanu, 1975, Mască.
Șamotă, săruri, email, 352 x 213x 100 mm.
Din colecția lui Glebus Sainciuc

REPRODUCERI

Natură statică cu carte și clește sf. anilor 1940, ulei pe pânză

Natură statică cu ceai și gutui înc. anilor 1950, ulei pe pânză

Autoportret.
Sfârșitul anilor '40 - începutul anilor '50.
Ulei pe pânză. 30 x 25,2 cm

Fată la fereastră. 1954. Ulei pe pânză.
60 x 50,5 cm

La joc. 1956-1957.
Ulei pe pânză. 115 x 240 cm

*Portretul unui tânăr
(Aureliu Busuioc). 1958.
Ulei pe pânză. 93 x 65 cm*

*Portretul mamei. Studiu. 1961.
Ulei pe carton. 49,5 x 35 cm*

*Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni. 1959-1960.
Ulei pe pânză*

*Plantarea pomilor. 1960-1961.
Ulei pe pânză. 144 x 122 cm*

*Portretul lui Dumitru Fusu.
1963-1964. Ulei pe pânză. 122 x 93 cm*

*Portretul violonistului Oscar Dayn.
1963. Ulei pe carton. 49,2 x 34,5 cm*

Setea. 1960-1966

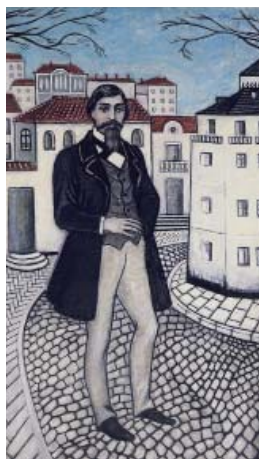
În parc. 1966. Ulei pe pânză.
173 x 121 cm

Autoportret pe fundal auriu. 1967.
Ulei și vopsea de bronz pe pânză.
80 x 49 cm

Emil Loteanu. 1966-1967.
Ulei pe pânză. 119 x 113 cm

Alec Russo. 1968.
Ulei pe pânză. 138 x 79 cm

Poetul Nicolae Savostin. 1968-1969

*Glebus Sainciuc. 1969-1970.
Ulei pe pânză. 91 x 76 cm*

*Lunohodul (Lunomobilul). 1970.
Tempera și culori acrilice pe pânză.
128 x 110 cm*

Vizita medicului. 1970-1971.
Tempera pe pânză. 160 x 125 cm

A. Pușkin și C. Stamatî. 1971.
Tempera pe pânză. 161 x 100 cm

Igor Crețu. 1971.
Tempera pe pânză. 71 x 49 cm

Ion Druță. 1972. Ulei,
tempera și vopsea de bronz pe pânză.
81 x 71 cm

Grigore Vieru. 1972.
Tempera pe pânză. 70 x 54 cm

Vera Malev. 1972.
Ulei și tempera pe pânză.
101 x 80 cm

Gurzuf. Vedere de pe acoperiș. 1972.
Tempera pe carton. 80 x 50 cm

Serafim Saka. 1972-1973.
Ulei pe pânză. 69 x 59 cm

În timpul liber. 1973.
Ulei și tempera pe pânză.
200 x 109 cm

Ion Constantin Ciobanu. 1973.
Ulei și tempera pe pânză. 91 x 76 cm

Mitu Fusu. Zalele. 1974.
Pânză, acril

Prietenie. 1974. Tempera pe pânză. 193 x 283 cm

Glie și oameni. 1975.
Tempera pe pânză. 130 x 185 cm

Natură statică „Flori și sfeșnic”. 1975-1976.
Culori acrilice pe hârtie întinsă pe planșetă,
lac. 50 x 47 cm

Autoportret în ochelari. 1977.
Culori acrilice pe hârtie.
53,5 x 43,5 cm

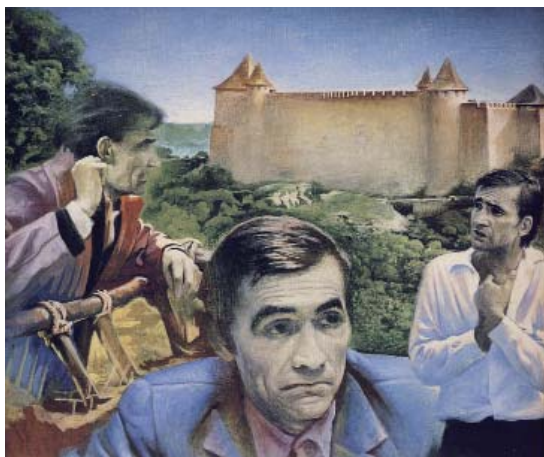
Simion Ghimpu.
Ulei pe pânză 59,5 x 48 cm

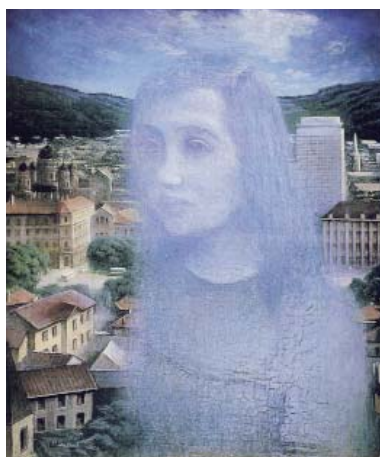
Pictorul Glebus Sainciuc. 1979.
Ulei pe pânză. 50 x 36 cm

Citate din istoria artei. 1978.
Culori acrilice și tempera pe pânză. 94 x 113 cm

Vlad Ioviță. 1982-1983.
Tempera pe pânză. 69 x 79 cm

Clepsidra cerului (Portretul Nanei Plămădeală). 1984. Culi acrilice pe pânză.
53 x 45 cm

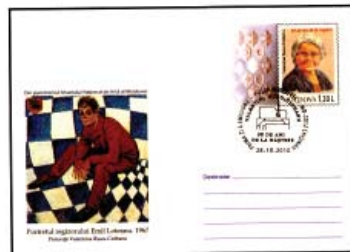

Anno Domni. 1990.
Culori acrilice pe pânză. 154 x 173 cm

Mărci poștale, plicuri

Fata la fereastră. 1957
Valentina Rădulescu
[marcă poștală] 1957

Plic cu marcă fixă. 2010
Desen pe marcă: Portretul pictoriței
Valentina Rădulescu.
Text pe marcă: Valentina Rădulescu
90 de ani de la naștere.
Desen pe plic: Reproducerea „Portretul
regizorului Emil Loteanu”.

CUPRINS

ARGUMENT	3
ARTICOLE, INTERVIURI, CONVORBIRI	6
Antonina SÂRBU. Amintiri din copilărie... cu Valentina Rusu-Ciobanu	6
Monica BABUC. Valentina Rusu-Ciobanu: Micile Zâne ale marilor orașe	13
Polina CUPCEA. Au înnebunit salcâmi fără Glebus Sainciuc	13
Gheorghe VRABIE. Valentina Rusu-Ciobanu: „Viața mea e toată la vedere” ...	17
Larisa STATI. Valentina Rusu-Ciobanu cetățean de onoare al Chișinăului la 90 de ani	21
Anastasia RUSU-HARABA. Nefrica de a fi așa cum ești	23
Tudor BRAGA. Valentina Rusu-Ciobanu, pe măsura marilor săi dascăli. ...	27
Vlad BULAT . „Mulți dintre cei cu putere de decizie erau niște neputincioși” ...	30
Anastasia RUSU-HARABA. Valentina Rusu-Ciobanu: „Nu eu am ales arta, ci arta m-a ales pe mine...”	36
Emilia GHEȚU. „Pictura este domeniul în care am trăit...”	37
Valeria GROSU. A fost / este / va fi Chișinăul o metropolă culturală? ..	40
Irina NECHIT. „Ființa umană are multiple posibilități de a se apăra” ...	44
Eleonora BARBAS. Sete de echilibru și unitate	51
Irina UVAROVA. „Extraordinară stare de creație colectivă...”	55
APRECIERI, OPINII, IMPRESII	57
Constantin I. CIOBANU	57
Eleonora BARBAS	57
Tudor BRAGA	58
Gheorghe VRABIE	58
Dumitru PEICEV	58
Vladimir BEȘLEAGĂ	59
Dumitru BOLBOCEANU	59
Tudor STĂVILĂ	59
Vladimir BULAT	59
Leonid ZINGHER	59
TABEL CRONOLOGIC	60
I. OPERA	62

OPERELE CE FAC PARTE DIN PATRIMONIUL MUZEELOR ȘI GALERIILOR DIN MOLDOVA	62
Muzeul Național de Artă al Moldovei	62
Muzeul Național de Istorie a Moldovei	65
Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”	65
Colecție personală.....	66
Colecție privată.....	67
Fondul Ministerului Culturii al Federației Ruse, Moscova	67
REPRODUCERI	67
CĂRȚI POȘTALE	74
MĂRCI POȘTALE, PLICURI	74
EXPOZIȚII	75
RSSM. EXPOZIȚII REPUBLICANE. EXPOZIȚII DE GRUP CU PARTICIPAREA VALENTINEI RUSU-CIOBANU	85
CĂRȚI ILUSTRATE DE VALENTINA RUSU-CIOBANU	86
II. DESPRE VIAȚA ȘI ACTIVITATEA ARTISTEI PLASTICE VALENTINA RUSU-CIOBANU	87
Bibliografii	87
Enciclopedii, dicționare, ghiduri.....	87
Albume.....	90
Studii, articole, consemnări din publicații periodice	90
Interviuri, dialoguri, articole de Valentina Rusu-Ciobanu	108
RESURSE EXTERNE	111
PORTRETE, AUTOPORTE, MĂȘTI, FOTOGRAFII DE FA- MILIE	114
EMISIUNI CU PARTICIPAREA VALENTINEI RUSU-CIOBANU DIN FONDURILE TV MOLDOVA 1	115
INDEXURI AUXILIARE	117
Index alfabetic de nume.....	117
Index alfabetic de lucrări	121
Index de titluri ale publicațiilor periodice.....	126
FILE DE ALBUM	127
REPRODUCERI	137

Bun de tipar: 2.11.2018
Apărut: 2018
Coli de tipar: 9,62
Tiraj: 50 ex.

Tiparul sub comanda nr. 20,
executat la Primex.com
Chişinău